

GUIA PRÀCTICA PER AL TREBALL TÈCNIC EN DESENVOLUPAMENT

Dossiers d'Extensió Universitària 6

RURAL

Guia pràctica per al treball tècnic en desenvolupament rural
Dossiers d'Extensió Universitària nº 6

Director: Vicente Manuel Zapata Hernández

Coordinadors: Anna García Monfort, Anabel Ejarque Penyarroya
i Albert López Monfort

Servei d'Activitats Socioculturals.
Vicerectorat de Cultura. Universitat Jaume I
Edifici Rectorat i Serveis Centrals
Campus del Riu Sec
12071 Castelló de la Plana
Telèfon: 964 72 88 73
peu@uji.es

Edita: Servei de Comunicació i Publicacions
Correcció lingüística: Servei de Llengües i Terminologia

ISSN: 1578-5904

Dipòsit Legal: CS 392-2008

Imprimeix: Innovació Digital Castelló, s.l.u.

Guia pràctica per al treball tècnic en desenvolupament rural

Dossiers d'Extensió Universitària

6

**Vicerektorat de Cultura
Universitat Jaume I**

ÍNDIX

- [1] **PER QUÈ ÉS NECESSARI ELABORAR UNA GUIA PRÀCTICA PER AL TREBALL TÈCNIC EN DESENVOLUPAMENT RURAL?** 11
Presentació
Margarita Porcar Miralles. Vicerectora de Cultura. Universitat Jaume I
- [2] **QUINES SÓN LES PREGUNTES FONAMENTALS QUE SE'N FAN ELS TÈCNICS EN DESENVOLUPAMENT LOCAL QUE INTERVENEN EN EL MÓN RURAL?** 15
Introducció
Anabel Ejarque, Anna García, Albert López i Vicente Zapata
- [3] **QUIN HAURIA DE SER EL PAPER DELS TÈCNICS EN L'ACTUAL DINÀMICA DEL MON RURAL?** 19
Pròleg
Artur Aparici Castillo. Sociòleg. Universitat Jaume I
- [4] **QUINES SÓN LES MODERNES FUNCIONS DEL MÓN RURAL?** 25
La complexitat del món rural i les claus per a entendre'l
Vicent Querol Vicente. Sociòleg. Universitat Jaume I
- [5] **QUIN ÉS L'ENTORN INSTITUCIONAL EN QUÈ HE DE MOURE'M?** 35
Les entitats relacionades amb l'acció tècnica en desenvolupament local
Josefa Ferreres Guardiola. Agent d'Ocupació i Desenvolupament Local.
Mancomunitat Castelló Nord
- [6] **QUINS ACTORS EXISTEIXEN I DE QUINA FORMA INTERACTUEN?** 45
Els actors i les seues relacions en el marc local
Xavier Ginés i Sánchez. Sociòleg. Universitat de València
- [7] **COM HE DE PLANTEJAR I REALITZAR EL DIAGNÒSTIC DE LA REALITAT LOCAL?** 57
El diagnòstic integrat de la realitat
Pepe Lobillo Eguíbar, Luis Alberto Bermejo Asensio i Cristina Molina Afonso

[8]	COM PUC DESCOBRIR EL POTENCIAL ENDOGEN?	71
	El potencial endogen i les tècniques per a identificar-lo	
	Vicente Manuel Zapata Hernández. Geògraf. Universitat de La Laguna	
[9]	COM PUC DINAMITZAR LES PERSONES, ELS COL·LECTIUS I LES COMUNITATS LOCALS PERQUÈ ACTIVEN PROCESSOS DE DESENVOLUPAMENT?	87
	Anna García Monfort. Treballadora Social. Ajuntament de Vilafranca	
[10]	DE QUINA FORMA PUC TREBALLAR AMB ELS JOVES?	95
	Involucrar els joves en el procediment de desenvolupament local	
	Eugeni Trilles i Fabregat. Agent d'Ocupació i Desenvolupament Local. Ajuntament de Vilanova d'Alcolea	
[11]	COM HE DE TREBALLAR AMB LES PERSONES ADULTES I MAJORS?	107
	La intervenció social i cultural amb les persones adultes i majors	
	Azucena Bádenes Negre. Llicenciada en Psicologia i professora d'adults. Formació de Persones Adultes Alt Palància	
[12]	COM HE DE PREPARAR UNA REUNIÓ O TROBADA DE TREBALL?	117
	Preparació de reunions i establiment de xarxes de treball	
	Miguel Ángel Martín Cuesta. Gestor cultural	
[13]	CONSTITUEIX LA CULTURA LOCAL I EL SEU PATRIMONI UN FACTOR DE DESENVOLUPAMENT EN EL MÓN RURAL?	127
	La cultura com a factor de desenvolupament rural	
	María Cervera Soler i Ángel Portolés Górriz. Gestors culturals. ARSIPE, Gestión del Patrimonio Cultural S.L.	
[14]	DE QUINES SUBVENCIONS DISPOSE PER A IMPULSAR INICIATIVES LOCALS?	135
	Anabel Ejarque Peñarroya. Agent d'Ocupació i Desenvolupament Local. Ajuntament de Forcall	
[15]	DE QUINS NOUS INSTRUMENTS DISPOSE PER A REALITZAR AMB GARANTIES LA MEUA LABOR PROFESSIONAL?	141
	Instrumentes per a millorar el treball tècnic afavorint la participació social	
	Tomás Alberich Nistal. Sociòleg. Professor de l'Àrea de Treball Social de la Universitat de Jaén	

[16] DE QUINA FORMA POT COL-LABORAR LA UNIVERSITAT EN EL MEU TREBALL HABITUAL?	155
El paper de la universitat en l'actual dinàmica del món rural Albert López Monfort. Gestor cultural. Universitat Jaume I	
[17] COM HE D'ENFRONTAR LA DEFINICIÓ, ELABORACIÓ I TRAMITACIÓ D'UN PROJECTE?	169
Definició, elaboració i tramitació de projectes Tomàs Segarra Arnau. Tècnic de cultura. Ajuntament de Sant Mateu	
[18] QUINES POSSIBILITATS M'OFEREIX INTERNET?	177
Internet com a eina de desenvolupament Emilio Sáez Soro. Comunicòleg. Universitat Jaume I Vicente Querol Vicente. Sociòleg. Universitat Jaume I	
[19] QUÈ HE DE FER DURANT LES MEUES PRIMERES SETMANES DE TREBALL?	193
Incorporació dels agents al seu lloc de treball i primeres activitats Vicente Manuel Zapata Hernández. Geògraf. Universitat de La Laguna	
El futur del món rural i el protagonisme dels professionals que intervenen en el procés de desenvolupament d'aquest	209
MANIFEST. Cortes d'Arenós, Castelló	
ÍNDIX D'AUTORS I AUTORES	213

La creixent complexitat del món rural requereix una mirada múltiple per respondre a la diversa problemàtica d'aquest. L'actual multifuncionalitat dels territoris rurals precisa aprofundir en el treball interdisciplinari a partir de la col·laboració entre els professionals que realitzen la seua activitat en aquest àmbit, cas d'agents de desenvolupament, treballadors i treballadores socials, animadors i animadores socioculturals, mediadors i educadors en les diferents vessants, etc.; es tracta de figures professionals extraordinàriament necessàries, però la seua situació, lluny de millorar, empitjora amb el pas del temps. I és que, cada vegada és més difícil treballar en contextos rurals per la pluralitat d'interessos i expectatives existents, i a més, pel fet que els municipis han assumit majors i distintes competències que de vegades no tenen resposta des de la dimensió tècnica qualificada, recaient la responsabilitat de la seua gestió en els professionals del desenvolupament rural. A més, la ciutadania és més exigent i reivindicativa, de manera que «has de respondre, però no estàs dotat per atendre-ho tot».

El futur del món rural i el protagonisme dels professionals que intervenen en el procés de desenvolupament d'aquest

Manifest de Cortes de Arenoso (Castelló). 25 de novembre de 2005

Qualsevol espai és bo per treballar

Les mans dels Ports, Castellfort. Setembre de 2004

[1]

PER QUÈ ÉS NECESSARI ELABORAR UNA GUIA PRÀCTICA PER AL TREBALL TÈCNIC EN DESENVOLUPAMENT RURAL?

Presentació

Margarita Porcar Miralles

Vicerectora de Cultura
Universitat Jaume I

En una publicació, tot discurs inicial no fa més que respondre una sèrie de preguntes implícites: per a què serveix aquest llibre? Quins són els seus continguts? A quin públic va dirigit?, entre altres. La tasca se simplifica si, com és aquest el cas –inhabitual, per cert–, la presentació obliga a respondre *una* pregunta concreta, igual que en les successives pàgines es demana als col·laboradors que responguen *la seua* pregunta específica. Per això, no em desviaré del tema i intentaré donar resposta i argumentar sobre aqueix concepte de *necessitat*: per què és necessària aquesta guia pràctica?

Primer. Perquè és això, precisament, una guia. Per guia entenem, en el seu significat primer, “allò que acompanya o encamina”. Perquè aquesta és la funció primordial de la publicació: acompanyar el seu lector potencial –agents de desenvolupament local, tècnics de cultura i formació, treballadors socials– per a resoldre els dubtes que sorgeixen en el seu camí... el camí del treball tècnic en desenvolupament rural. Per això ens hem posat al seu

lloc i hem dissenyat un itinerari segur, basat en la fórmula més idònia, la de pregunta-resposta: la pregunta que tu, lector, pots fer-te; i la resposta que, creiem, et proporciona l'explicació més fonamentada, la solució o solucions possibles, l'opció més convenient. En suma, el camí correcte.

Segon. Perquè és pràctica, és a dir, l'objectiu central no és l'exposició de continguts teòrics, sinó la resolució de problemes reals. És pràctica perquè naix des de l'experiència dels qui han treballat en temes de desenvolupament rural i per a afavorir i facilitar les experiències dels qui s'enfronten amb aquests temes per primera vegada. És pràctica perquè és útil, fàcil, concreta, actual. I consegüentment, necessària.

Tercer. Perquè la bibliografia presenta un notable buit en aquesta matèria, fet que converteix en necessària una publicació com aquesta. A la Universitat Jaume I, estem convençuts que podem i hem de generar investigació en matèria de cultura a partir de l'experiència. Per això, els nostres col·laboradors en l'àmbit del desenvolupament rural, siga des de la seua faceta de professors universitaris o de la de professionals i tècnics, han decidit gestionar i compartir el seu coneixement al servei de la societat. Cada una de les firmes, de les persones que han aportat ací el seu granet, o més prompte, muntó d'arena, estan convençuts que tenen alguna cosa a dir davall aqueixa màxima que hem declarat com a objectiu fonamental de les nostres actuacions: "El desenvolupament s'aconsegueix a partir del coneixement". És necessari, en molts àmbits, que el treball diari i el coneixement adquirit es gestionen correctament, és a dir, *servisquen*. Amb aquesta vocació de servei elaborem aquesta guia; i també amb la seguretat que contribuïm a omplir aqueix buit bibliogràfic a què al·ludia anteriorment.

Quart. Perquè, finalment, necessitem, com a institució, fer un pas endavant en el nostre compromís amb el desenvolupament sociocultural de l'entorn. El Programa d'Extensió Universitària es va comprometre fa ja 15 anys, comptant amb el suport de la Diputació Provincial de Castelló, en la dinamització del territori més desfavorit; aquell que, per baixos pressupostos o per condicions socials o geogràfiques difícils, més ho necessita. El PEU treballa amb municipis xicotets en habitants o recursos, encara que grans en valors com el patrimoni natural, històric o cultural. Cal ser conscients

d'aquestes riqueses; cal saber, com dèiem en l'apartat precedent, gestionar el coneixement: per a créixer, per a equilibrar, per a crear sinergies de desenvolupament. En aquest sentit, la Universitat Jaume I ha apostat, des de la seua creació, per ser una universitat que es projecte més enllà d'un campus o una ciutat, que transcendisca del seu emplaçament físic, i sembla que ho estem aconseguint amb la col·laboració de tots.

Espere llavors que aquesta publicació, fruit del treball de moltes persones que s'uneixen al nostre projecte, siga una vertadera guia pràctica, un llibre condemnat a l'ús i desgast, que li donen, en definitiva, el seu autèntic valor.

Al 'col·le', tots i totes aprenem de tots i totes

Jornades d'Avaluació del programa País@Rural a Eslida. Juliol de 2006

[2]

QUINES SÓN LES PREGUNTES FONAMENTALS QUE SE'N FAN ELS TÈCNICS EN DESENVOLUPAMENT LOCAL QUE INTERVENEN EN EL MÓN RURAL?

Introducció

Anabel Ejarque

Anna García

Albert López

Vicente Zapata

Una labor tan complexa com la d'actuar des de la dimensió tècnica en els processos de desenvolupament local de qualsevol àmbit geogràfic planteja moltes incerteses i preguntes, en totes les etapes o moments del recorregut professional de les persones que treballen des de o per al món rural. Aqueixes qüestions són més freqüents, i potser també més rellevants, al principi, quan comencen la seua activitat i no tenen l'experiència necessària per afrontar *tot el que se'ls ve al damunt*. El món rural ofereix, a més, una sèrie d'especificitats que requereixen una preparació addicional, així com reforçar la col·laboració que es presta als professionals que allí realitzen habitualment la seua tasca.

Aquesta Guia Pràctica està especialment dirigida a aqueixos professionals menys experimentats, als que porten poc de temps realitzant la seua activitat en el medi rural, però

també aspira a convertir-se en un instrument per a la reflexió de les persones que acumulen un major bagatge en desenvolupament rural. I per això, no tracta de ser un document que pretenga ser exhaustiu, ni de bon tros acadèmic; intenta abordar algunes qüestions que s'han estimat rellevants, en funció de l'experiència que s'ha adquirit amb el pas del temps a partir del contacte directe amb els tècnics. Es planteja, així mateix, com la base d'una labor a més llarg termini, en la que s'enfrontarà progressivament la resposta a molts altres interrogants, en aquest cas, formulats de manera directa per les persones que treballen en el món rural de la província de Castelló.

Les preguntes que s'han intentat contestar són de distinta naturalesa, ja que trobem qüestions relacionades amb el context on els professionals han de moure's; les característiques dels actors que interactuen en el món rural; la metodologia i les tècniques d'anàlisi per afrontar diagnòstics adequats de la realitat i identificar el seu potencial endogen; els instruments, ferramentes i recursos que poden facilitar el treball tècnic en aqueix medi; les pautes per al plantejament i la definició de projectes; les possibilitats que ofereixen les noves tecnologies amb l'objectiu de superar alguns dels obstacles detectats en els espais d'interior, etc. I es tracta només dels primers interrogants resposts, ja que la publicació pretén servir d'estímul per al plantejament de moltes més qüestions que es resoldran conforme avança el treball compartit.

La Guia Pràctica constitueix un fita més en el marc d'un recorregut de més abast, com s'ha destacat, el començament del qual coincideix amb la trobada que va tindre lloc fa quasi una dècada a Sogorb, i que, més tard, convertit ja en procés, ha conegut nous impulsos a partir de la intervenció d'un ampli conjunt de persones i d'entitats. Un dels principals valors és que combina les aportacions d'especialistes en desenvolupament local i personal acadèmic i tècnic de la Universitat Jaume I, amb el treball de professionals que treballen en el món rural de la província de Castelló, majoritàriament AEDL en actiu, però també treballadors socials i professors d'EPA, més o menys experimentats, que han volgut contribuir amb la seua reflexió i el tractament de determinats temes, a la millor capacitació dels seus companys més novells. Per aqueix motiu, es poden observar distints estils i enfocaments, diversitat que s'ha respectat i, fins i tot, encoratjat, per considerar-la positiva i interessant segons els fins determinats al principi. Per tant, no pot considerar-se com un manual a l'ús, encara que el plantejament, continguts i rigor en la tasca realitzada, permeten afrontar amb garanties una difusió més àmplia que la que es pretenia inicialment.

Amb tot, s'ha mantingut un esquema uniforme i coherent per ordenar i presentar les distintes aportacions, que s'ha pretès que siguin breus, per realment cobrir les necessitats i suscitar l'interès del públic específic al qual va dirigida la publicació. D'aquesta manera, cada contribució consta del text principal, que intenta respondre de manera sintètica a la pregunta

realitzada. A aquest, s'afegeixen, finalment, les claus o idees principals que conté cada treball, exposades a manera de guia per ser llegides; les activitats proposades, amb l'objectiu que els destinataris de l'obra porten a la pràctica els exercicis enunciats; la bibliografia i documentació per ampliar el coneixement, completada amb un repertori d'enllaços seleccionats d'Internet, que permeten aprofundir en els temes desenvolupats. En alguns casos, s'han incorporat, així mateix, annexos de caràcter metodològic i instrumental.

L'esforç realitzat diu molt del clima d'enteniment i solidaritat, l'ambient de suport mutu —treball col·laboratiu— i el context per a la gestió del coneixement, que s'ha aconseguit impulsar des de la Universitat Jaume I, al voltant de la dimensió tècnica que ha d'atendre la complexa problemàtica que ofereix el món rural de la província de Castelló. Precisament, la Guia Pràctica aspira a enfortir encara més la xarxa professional actualment existent, que tindrà continuïtat amb el projecte denominat *Estudi compartit de la situació de la dimensió tècnica per al desenvolupament rural en la província de Castelló: reforçant les xarxes de treball per al desenvolupament rural*, promogut en el marc de l'Observatori per al Desenvolupament Rural que ha sorgit recentment al propi si de l'UJI. Un dels seus objectius principals és avançar en la configuració d'una plataforma de coneixement i treball compartit en matèria de desenvolupament rural, en la que, entre d'altres actuacions, s'ampliaran progressivament els continguts de la Guia Pràctica, encara que en format digital, fins que es decidisca actualitzar la publicació que ara es presenta, fruit, una vegada més, de la labor compartida.

La música també amansa els tècnics
Fira, UJI, Castelló de la Plana. Març de 2006

[3]

QUIN HAURIA DE SER EL PAPER DELS TÈCNICS EN L'ACTUAL DINÀMICA DEL MON RURAL?

Pròleg

Artur Aparici Castillo

Sociòleg

Universitat Jaume I

Molt sovint, quan parlem de *desenvolupament rural* el què estem pensant realment és en creixement econòmic, per més que reflexionant fredament apleguem a reconèixer que aquesta és, si més no, una concepció extraordinàriament parcial i reduccionista d'aquest terme i el que és pitjor, per més que ens adonem que aquesta concepció ens fa percebre desenfocadament i distorsionada la present realitat dels espais rurals, de fet la visió del rural canvia considerablement si cada vegada que fem servir l'expressió *desenvolupament rural* la traduïm o li assignem el significat equivalent a *benestar social dels pobles rurals*. I no hi ha dubte que el desenvolupament econòmic en forma part d'eixa situació de benestar social, però ni de lluny esgota el concepte. Entendrà tothom que amb aquesta afirmació no li estem restant importància en absolut a la millora de la vida econòmica rural, no sols és un pilar indefugible del benestar social si no que de fet encara estem arrossegant la inèrcia d'èpoques anteriors en les quals l'activitat econòmica tendia a concentrar-se de forma irracionalment creixent en determinades zones urbanes

fins a extrems absurds, deixant simultàniament alguns espais rurals batejats amb ritme de mínims en les seues pulsacions econòmiques. D'açò les comarques castellonenques en serien un bon exemple en concentrar més del 90% de l'activitat econòmica en 18 municipis dels 135 que les componen. Tanmateix en l'actualitat alguns veuen aquest fet com una oportunitat per al desenvolupament de nombroses activitats industrials, turístiques, immobiliàries, etc., en haver-se convertit els espais rurals en una gran reserva de sòl útil i més barat, a comparança del sòl urbà o de la perifèria urbana, més encara quan estem referint-nos a un espai rural creixentment desagregat.

En aquest sentit, l'ocupació i el tipus d'activitat laboral tenen a veure amb l'activitat econòmica i tots percebem el seu bon o mal funcionament com un indicador de la qualitat de vida de la població, un dels fets més característics de la recent evolució rural és el fort creixement dels mercats laborals extralocals, a les dècades de l'èxode rural on s'abandonava el poble per a anar-se'n a residir més a prop del lloc de treball ha succeït un període d'una enorme mobilitat espacial on la fixació del lloc de residència respon més a uns criteris familiars, de patrimoni, de relacions personals i identitàries, etc., i el treball en canvi està molt condicionat per la més o menys estreta gamma de possibilitats que ofereix el mercat laboral. Això obliga com dèiem a una intensa mobilitat o itinerància, la qual es produeix quotidianament en els dos sentits, és a dir, el poble rep persones que venen a exercir-ne la seua professió i envia veïns i veïnes a treballar a uns altres pobles més o menys distants. En aquest aspecte laboral, a l'igual de al·ludíem abans parlant de l'activitat econòmica, també es fa notar la inèrcia d'aquella obsessió per la concentració, en el cas de l'activitat industrial si prenem com exemple la situació extrema de la província de Castelló, dels 135 municipis 8 concentren el 79 % de l'activitat industrial, la qual cosa ens explica únicament una part dels nombrosos desplaçaments habituals deguts al treball, als quals caldria afegir els del sector de la construcció i particularment els dels treballadors i les treballadores dels serveis.

No cal dir que l'oferta de serveis també pateix una enorme concentració, penseu en els serveis sanitaris, els culturals, els de les diverses administracions públiques, els educatius (Universitat, etc.), o els serveis comercials. Tornant a l'exemple de les comarques rurals castellonenques, la quota de mercat dels pobles es queda molt per baix de la seua oferta comercial minorista, mentre que la ciutat de Castelló la supera en més de 150 punts i Vilareal i Benicarló quasi l'equiparen, és a dir que a molts efectes els comerços de la capital ho son també dels pobles o, dit d'una altra manera, per més que molta gent de les ciutats quan visita els pobles per motius turístics o laborals fa compres a les

tendes i comerços locals, sumant aquestes compres a les que fan els propis veïns encara es queden prou lluny de consumir-hi la seua quota de mercat què es deriva en canvi cap a compres realitzades als comerços de la capital. Les compres doncs són també un important factor de mobilitat, com ho són les activitats relacionades amb l'oci i l'esport, la vida cultural, els estudis o les diverses gestions administratives i burocràtiques.

Els tècnics rurals justament constitueixen un segment laboral altament immers en la mobilitat, penseu que ens estem referint a un col·lectiu de treballadors (potser caldria dir treballadores per la seua alta feminització) qualificats, relativament divers i heterogeni, però la feina del qual té una gran incidència en el benestar social de la població, són titulats universitaris què, com acabem de dir, en un nombre significatiu de casos tenen la seua residència principal en altres poblacions i es desplacen per a dur a terme la seua feina: metges o personal sanitari, mestres i professors, veterinaris, agrònoms, tècnics de cultura, treballadors socials, boticaris, agents de desenvolupament local, tècnics turístics, forestals i mediambientals, arquitectes, advocats,... Podríem dir que

són causa i efecte del desenvolupament rural, perquè algunes d'aquestes professions tenen el desenvolupament com a objecte i perquè el creixement o la proliferació dins de l'estructura laboral rural dels perfils laborals d'alta qualificació constitueix un magnífic indicador per a saber si realment s'està avançant en la fonamentació d'expectatives de futur optimistes per als pobles rurals.

Els desequilibris territorials representen el principal repte dels tècnics rurals. La millora del benestar social està directament associada a la reducció de les desigualtats d'oportunitats derivades del lloc de residència. En un moment com l'actual en què se'n ha vingut abaix el mite de què la ciutat era sinònim de progrés i qualitat de vida la desigualtat d'oportunitats no hauria de ser un factor limitador de l'opció de residir en un poble, fins i tot l'ONU ens alerta de les irracionalitats econòmiques i ecològiques que se'n deriven de les fortes concentracions demogràfiques a què està conduint el procés d'urbanització global en ultrapassar oficialment, com acabem de fer, el llindar del 50% de la població mundial residint en ciutats de més de 100.000 habitants.

Per una altra banda, tot i que durant les darreres dècades i simultàniament a l'esmentada crisi d'imatge de les ciutats, s'ha operat un important canvi a positiu en la imatge del món rural el qual ha esdevingut significat com a natural, dipòsit d'identitat i autenticitat, espai de salut, etc., encara resta molt per fer quant a reforçament identitari i a dignificació de la percepció social de les activitats que es realitzen a l'espai rural, l'activitat agrària inclosa. Ni que siga anecdòticament val a dir que aquesta és una diferència i un dels avantatges comparatius del rural anglès o francès què, per diversos i variats motius, no han tingut que remuntar la contracorrent d'un llarg període històric d'autèntica degradació de la imatge rural i agrària alhora d'orientar el seu desenvolupament rural. És important, per tant, poder destacar sense prejudicis les diferències dels estils de vida dels pobles i les ciutats sense haver d'acceptar a rengló seguit que aquestes diferències es convertisquen en desigualtats perquè aquest èmfasi en la valoració positiva és bàsic per a encarar la necessària estabilització d'unes cohorts de població jove, amb un nivell d'instrucció i formació més alt, sobre les que hauria de pivotar el redreçament de les dècades vinents i el relleu d'unes poblacions excessivament envellides, els benestar de les quals demanda ara mateix molts esforços què s'han de fer compatibles amb el treball a mig termini per uns pobles demogràficament més harmònics i consistents.

Els tècnics rurals tenen un important paper a l'hora d'aconseguir la complicitat de la població i les institucions rurals en la reivindicació de millors infraestructures i serveis

i en la demanda de polítiques compensatòries del tipus de gestió del territori que s'ha vingut fent fins ara, --improvisada, desordenada i guiada per impulsos especulatiu--, treballar en tots els fronts per la *qualitat dels serveis* és una altra manera de referir-nos a la millora del *benestar social de la població rural*. Al mateix temps, més encara en un context de crisi econòmica i ecològica com l'actual, els tècnics deuen continuar prioritzant l'impuls a la coordinació dels agents econòmics i socials per tal de promoure iniciatives econòmiques generadores de llocs de treball de qualitat amb capacitat d'ocupar joves amb formació universitària, bé siga en la producció o en els serveis, això afavorirà la creació de comerços de qualitat, ajudarà a millorar l'oferta cultural, a aproximar els serveis administratius als ciutadans rurals, a preservar i posar en valor el patrimoni tangible i intangible, a fer front menys traumàticament al relleu generacional, etc. Aquests reptes, que com hem vist se sintetitzen en uns renglons, no estan però ni molt menys carents de dificultat, per això cal una població conscient i compromesa en el seu futur, la qual cosa representa un repte afegit per als tècnics rurals.

La joventut ens marca la pauta

Reunió AEDL acabats d'incorporar, UJI, Castelló de la Plana. Març de 2006

[4]

QUINES SÓN LES MODERNES FUNCIONS DEL MÓN RURAL?

La complexitat del món rural i les claus per a entendre'l

Vicent Querol Vicente

Sociòleg

Universitat Jaume I

El món rural és un espai mitificat. A pesar de les transformacions socioeconòmiques i demogràfiques dels últims cinquanta anys, continua contenint –millor encara, sent objecte de– tota una sèrie de discursos estereotipats que, de vegades, retroalimenten concepcions del passat.

El moment actual del món rural es caracteritza, entre altres aspectes, per una societat informacional i per la mobilitat vinculada als espais rurals. Encara que hi ha multitud de zones de difícil accés, les comunicacions han permès una relació amb el món urbà d'una fluïdesa sense precedents. Així, els actors del món rural reben i elaboren discursos des d'una visió injectada de percepcions orgàniques provinents de les relacions socials i de la cosmovisió pròpiament rurals, alhora que construeixen altres més racionals/científiques sobre el seu propi món, vinculades aquestes a la formació rebuda o a la informació especialitzada. Aquesta part de la població posseeix un compendi de perspectives que trenquen amb una visió unívoca des de la socialització únicament rural. Pretenem amb això destacar com la societat rural no és aliena als processos de globalització. La permeabilitat de les institucions –família, estat, església– que pateixen les nostres societats penetra sense embuts en el món rural.

Encara que les autopistes de la informació i les infraestructures han contribuït a aquestes noves quotes de mobilitat, no podem deixar de costat el context geogràfic. Les zones rurals del nostre àmbit estatal componen un mapa heterogeni. Parlar de diferències crucials entre la ruralitat andalusa o l'asturiana suposa contextualitzar, per a així poder afinar millor en els diagnòstics sobre les distintes zones en què actuem. La demografia ofereix clares mostres de diverses ruralitats al llarg de l'estat espanyol. Un mapa sobre densitats de població il·lustra la situació general a Espanya i el cas de la província de Castelló que tractem d'analitzar.

Zones de densitat inferior a 10 hab/km² a Espanya el 2006

Aquesta visió fa evidents els desequilibris entre el litoral i l'interior en el nostre territori. Però sobretot marca la ruralitat més extrema, aquella en què les dinàmiques econòmiques pateixen en major grau la falta d'una massa crítica capaç de generar iniciatives. La contextualització dels casos, de les seues economies, infraestructures, mobilitats, etc., conformen un mapa heterogeni, a què s'ha d'atendre sense massa preconcepcions, basant-se en el coneixement dels agents implicats i afectats.

Un dels primers elements que afecten la visió de la ruralitat és la seua pertinença vinculació a l'agrariisme. Històricament, enfront de la industrialització de la ciutat, es configura un agrariisme que la sustenta de productes alimentaris. Avui en dia aquesta relació camp-ciutat funciona parcialment, sobretot en llocs amb explotacions productives dirigides cap al mercat. Així, aquesta divisió es desmenteix ràpidament en fer un succinta ullada a l'ocupació en els sectors de producció: la població activa ocupada en activitats agràries té un pes relativament

xicotet en el conjunt de la ruralitat. De fet, la seua aportació al VAB en moltes zones rurals resulta minoritària.

Percentatge del VAB per sectors productius a Espanya el 2002

Sector	Percentatge del VAB ¹
Primari	3,87
Secundari	29,02
Terciari	67,10

Font: PDR de la Comunitat Foral de Navarra des de dades Eurostat i elaboració pròpia

Tan sols les agricultures més productives *han consolidat una xarxa d'agrocultats que compatibilitzen la producció i la transformació agrària* (Camarero, 2006). En un altre sentit, en la major part de les zones rurals que s'han anat *desagraritzant* no han aparegut alternatives de desenvolupament. Ens trobem, doncs, davant una activitat econòmica plural que integra, al seu torn, aspectes socials, ambientals, culturals i d'oci (Sancho Comins, 2003). Una diversificació de les rendes en què pesa cada vegada més el sector dels serveis. Els serveis socials que requereix una població envellida juntament amb la integració d'aspectes culturals i d'oci, ofereixen un panorama canviant i diferent dels estereotips més agraritzats. No obstant això, com s'enunciava més amunt, en els espais de menor dinamisme aquesta diversificació no ha suposat un fre a l'èxode rural. La falta d'un mínim de massa crítica per a emprendre iniciatives econòmiques ha conduït, a més de l'emigració del camp a la ciutat, al fenomen del *commuting* rural, de què es parlarà més endavant.

La demografia dels espais rurals ofereix dades d'envelliment que no es poden obviar. El pes de la població major de 65 anys incideix en la visió i les perspectives de futur de les generacions posteriors. Així, juntament amb un important percentatge de pensionistes, conviuen generacions d'agricultors multifuncionals que complementen les seues rendes amb el turisme, realitzant labors forestals vinculades a organismes públics, etc.

Envelliment a Espanya segons el cens de població el 2001

Mida del municipi	% joves	% adults	% vells
<101 habitants	5,2	53,4	41,3
Rural	11,8	60,1	28,2
Intermedi	15,8	65,1	19,2
Urbà	15,6	68,7	15,6
Total	15,4	67,5	17,1

¹ Valor afegit brut (VAB) a preus bàsics: expressa el valor dels béns i serveis produïts una vegada deduït el valor dels béns intermedis que s'han emprat en el procés de producció (consum intermedi).

L'altra característica demogràfica diferencial afecta el fenomen de la masculinització. Es percep clarament l'èxode de les dones joves, que deixen taxes de masculinització elevades per a les zones rurals i extremes als municipis molt xicotets. Les oportunitats restrictives per a la dona rural, pel que fa a ocupacions laborals, constitueix una de les claus d'aquest fenomen (Camarero, 2006). La desvinculació de la producció familiar, juntament amb la diversificació d'activitats en el món rural, poden ser crucials per a una població femenina amb nivells d'educació i perspectives de futur allunyades del marc socioeconòmic més tradicional.

Masculinització a Espanya segons el cens de població el 2001

Mida del municipi	Taxa masculinitat	TM jove	TM adults
<101 habitants	116,0	107,0	141,9
Rural	104,8	106,0	116,0
Intermedi	100,2	105,8	106,5
Urbà	94,7	105,4	99,0
Total	96,2	105,5	101,2

No obstant això, els deficients serveis que el món rural ha conquerit atrauen tota una sèrie de treballs vinculats amb la sanitat, educació, agricultura i ramaderia (enginyers i veterinaris), i l'administració burocràtica de tots ells. Qualsevol mirada als espais rurals contempla una societat heterogènia, enfront dels mites d'homogeneïtat que arrossega i, a vegades interessadament, reproduceix.

Fruit d'aqueix interès és el turisme rural, amb aqueixa reproducció rústica d'un món idíl·lic que és capaç de pal·liar, almenys durant uns dies, el desencant dels habitants de la ciutat. Sobre aquestes construccions i revisions de la tradició també se'ns presenta un ventall de possibilitats, que identifiquen els productes d'aquest turisme. Però no sols això, els discursos del turisme reverteixen en la identitat, ara sí, dels actors que allí habiten. El turisme no conté un desenvolupament sostenible o insostenible per si mateix. Dependrà, doncs, dels interessos de les forces presents al territori que la balança s'incline cap al respecte a la naturalesa o a la cultura pròpia; o, d'altra banda, cap a rendibilitats a curt termini, amb la vista posada en una construcció devoradora del territori.

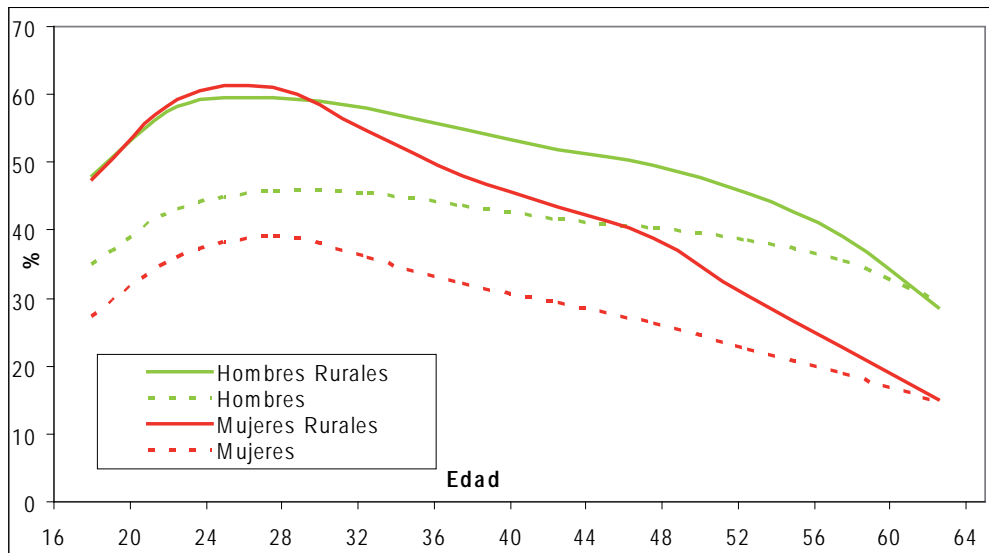
La mobilitat a què ens referíem més amunt produeix també uns habitants a temps parcial en el món rural. Alguns vénen com a turistes, però les segones residències suposen un fenomen de retorn temporal a l'espai rural, als pobles de la infància o, en altres casos, lligat a aquells que s'han etiquetat com *neorurals*. D'aquesta manera, la rellevància d'aquells que gaudeixen del *seu* poble amb periodicitats diverses resulta innegable. Trobem actors la referència territorial dels quals queda en el món rural, la seua identitat personal i col·lectiva

adquireix sentit en aquest espai, però per motius laborals, familiars o qualssevol altres, passen part de les seues setmanes o mesos a la ciutat. Hi ha pensionistes que cerquen la ciutat, on se senten més confortables durant l'hivern, per a canviar-la pel poble en arribar la primavera. La casuística, una vegada més, és extensa. I, finalment, els nous pobladors que des de la ciutat opten, a contracorrent, per un altre espai alternatiu en què viure.

Sense deixar de restar el protagonisme que els habitants *a temps complet* dels espais rurals tenen, aquests actors a temps parcial –fins i tot molts d'ells amb una profunda rellevància– queden constituïts com a actors *de facto*. En multitud de casos, el seu nivell d'implicació al territori, que ben sovint gaudeixen parcialment, és molt elevat. Parlem, doncs, d'una estacionalitat en les poblacions rurals; nuclis la *població de dret de les quals és insignificant respecte a la població de fet*.

El fenomen del *commuting* resulta molt rellevant en els últims anys. Aquest es defineix pels residents en nuclis rurals que es desplacen al seu lloc de treball diàriament (Camarero, 2005). Les zones rurals es converteixen en nuclis dormitori per a un ampli sector de treballadors. La mobilitat a la cerca de treball mostra dades rellevants; durant l'etapa de joventut i primeres ocupacions, els percentatges superen la meitat de la població rural.

Taxes de mobilitat laboral per edat i sexe a Espanya

Municipis menors de 5.000 habitants.

Font: *Atlas de la España Rural* (Camarero i Oliva, 2005).

L'heterogeneïtat en la demanda d'ocupacions és fruit també d'uns nivells d'educació molt més elevats que els existents en el passat. Encara que l'educació ha obligat en infinitat de casos a emigrar a la cerca de llocs de treball més coincidents amb el nivell educatiu, ens trobem amb un sector serveis a les zones rurals que atrau mestres, professors, treballadors socials i psicòlegs per als serveis socials, metges, infermers, veterinaris, enginyers de les branques agrícoles, etc. Si a aquest transvasament de població activa al sector serveis li sumem el fenomen del *commuting*, ens trobem amb un paisatge de pobladors amb nivells d'educació diversos.

Troblem residents que presten els seus serveis per a tornar a la ciutat els caps de setmana. En segon lloc, residents que es desplacen diàriament a centres industrials o a la mateixa ciutat. Un altre cas el trobem en la població estacional, ja siga la seua freqüència de tornada al poble el cap de setmana, les vacances o llargues temporades de primavera-estiu. Com veiem, el mite de *l'ignorant* de poble o d'una població rural de menor nivell educatiu, queda també desmentit amb les possibilitats que han tingut les noves generacions d'accés a estudis secundaris i universitaris.

Un altre dels factors que incideixen en la complexitat del món rural rau en els diferents nivells governamentals pels quals queda afectat. Els ajuntaments, encara mantenint la lluita en la gestió d'un dinamisme decadent, es troben amb instàncies comarcals, provincials, autonòmiques, estatals i europees, que van delimitant el seu espectre d'acció. Encara que en els objectius del desenvolupament rural sembla que les directrius europees apunten en direccions idealment desitjables, això queda coartat en multitud d'ocasions per polítiques contradictòries promogudes pels altres estaments. Amb tot, cada tema tindrà la seua dinàmica pròpia i també unes competències en els diferents nivells, que van des de la inexistència de regulació en un nivell fins a la regulació per competències exclusives.

Instàncies polítiques com ara els ajuntaments es configuren cada quatre anys en processos electorals que defineixen el nostre marc democràtic. Les posicions ideològiques que concuren en les eleccions porten adscrites, en multitud de poblacions rurals, molt més que una visió partidista sobre la gestió política local. Les relacions orgàniques forjades durant el segle passat i, especialment, en l'etapa de la dictadura, poden continuar pesant en l'estructura social. De vegades, el desenvolupament queda bloquejat per l'existència d'una confrontació política latent, que pateix de tot un entramat social consolidat durant generacions. En aquest camp, la visió de l'agent implicat en el desenvolupament ha de ser d'una amplitud màxima i un alt nivell de sensibilitat, conscient de les estratègies orientades cap a la superació de possibles bloquejos.

De vegades, factors externs d'interès econòmic poden malmetre el desenvolupament sostenible de tot un territori. Les necessitats energètiques i de reciclatge de les zones

urbanes troben a les zones rurals un territori d'explotació que no interfereix tant amb els usos residencials. Es ve amb això a postular el món rural com a salvador davant un desenvolupament basat en el consumisme. El món rural s'erigeix llavors en el productor d'energies i en el processador de residus després de dècades d'oblit. El desequilibri que produeix l'entrada d'aquests *inputs* a les zones rurals pot ser dramàtic. Els interessos oposats que genera en els residents (recordem que n'hi ha de parcials i a temps complet) està produint conflictes interns. La falta de sensibilitat d'aquestes empreses hauria de ser anticipada i reconduïda cap a projectes sostenibles per al conjunt del territori.

Un altre dels mites és la simplificació de les relacions socials que es produeixen al món rural. Les relacions orgàniques entre els membres de qualsevol comunitat poden ser fruit d'un teixit elaborat durant generacions, els nexes, jerarquies i xarxes dels quals, s'escapen a la vista d'una interpretació superficial. Serà clau, doncs, en els objectius del desenvolupament rural que aborda aquest document, la comprensió d'aqueixes relacions orgàniques, així com el respecte a la seua possible funció dins de l'equilibri d'aqueixa cultura rural. Els actors que conflueixen en l'espai rural són, de forma general, difícilment tradicionals en un sentit pur. Encara que queden aspectes parcials que podem vincular a la tradició i als aspectes més comunitaris; els actors queden sota estructures que van des de la tradició cap a la postmodernitat. O, més clarament, la nostra ruralitat participa del procés de globalització, de les tendències cap a la individualització d'Occident o de la permeabilitat de les institucions primàries com ara la família.

L'observació del món rural s'allunya de la mirada condescendent des del món urbà desenvolupat. Concloem aquesta relació de dades objectives que desmunten alguns prejudicis adscrits a la ruralitat, amb l'aspiració que l'acostament del tècnic adopte una actitud i un enfocament que li permeta conèixer la complexitat d'una dinàmica social pròpia de la postmodernitat.

Les claus:

- (1) Abandonar la idea del món rural com un món homogeni, impermeable als processos globals.
- (2) Romandre atents als moviments externs (polítics, tendències socials) que flueixen cap al món rural, amb millor o pitjor sort per a aquest.
- (3) Promoure un acostament al món rural des de la comprensió de la complexitat dels seus actors i institucions.
- (4) Entendre la interacció del món rural amb la societat global; comprendre els processos de mobilitat quotidiana de les persones com un element clau del territori.

Les activitats proposades:

- (1) Realitza un breu recorregut pel patrimoni de la localitat en –i amb– la qual et disposes a treballar. Identifica totes les idees externes que van forjar aqueixa casa, aqueix carrer, aqueixa muralla, aqueix ajuntament, aqueixa associació, etc. Trobarem corrents estètics, solucions pràctiques a un problema, formes de relació més o menys democràtiques, etc.
- (2) Elabora un mapa de mobilitat de les persones que durant la setmana treballaran a la teua localitat, aquelles que se'n van a treballar a un altre lloc, aquelles que serveixen matèries i dispensen serveis, etc. Intenta jerarquitzar de major a menor els punts des dels quals flueix un nombre més gran de persones.

La bibliografia:

- BECK, U. i BECK-GERNSHEIM, E. (2003) *La individualización. El individualismo institucionalizado y sus consecuencias sociales y políticas*, Paidós, Barcelona.
- CAMARERO, et al. (2006) *El trabajo desvelado. Trayectorias ocupacionales de las mujeres rurales en España*, Instituto de la Mujer, Madrid.

- CAMARERO i OLIVA (2005) *Atlas de la España Rural*, Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación, Madrid.
- LASH, S. i URRY, J. (1998) *Economías de signos y espacio. Sobre el capitalismo de la posorganización*, Amorrortu, Buenos Aires.
- SANCHO COMINS, J. (2003) "El desarrollo rural en una comunidad urbana", *Serie Geográfica*, 11, pp. 61-78.
- SANCHO COMINS, J. (2003) "Población y doblamiento rural de España: un primer análisis a la luz del censo de 2001", *Serie Geográfica*, 11, pp. 163-176.

Els enllaços d'Internet:

Juga amb el mapa de Google per a reconèixer la localitat, el seu context territorial, les seues principals infraestructures i les seues vies de connexió:
<http://maps.google.es/>

Per tal d'aprofundir en l'estructura de les poblacions del món rural l'Institut Nacional d'Estadística recull en la seua web els censos de població i els padrons municipals d'habitants amb accés obert: **<http://www.ine.es/>**

Pensament múltiple per a l'acció millor

Reunió components Observatori, UJI, Castelló de la Plana. Juliol de 2008

[5]

QUIN ÉS L'ENTORN INSTITUCIONAL EN QUÈ HE DE MOURE'M?

Les entitats relacionades amb l'acció tècnica en desenvolupament local

Josefa Ferreres Guardiola

Agent d'Ocupació i Desenvolupament Local
Mancomunitat Castelló Nord

En l'última dècada, la municipalitat, més enllà d'un simple ens d'execució de projectes i prestació de serveis, s'ha convertit en un actor fonamental de la dinamització del desenvolupament econòmic en el marc local. L'administració local, especialment en el medi rural, no sempre disposa dels recursos necessaris per a emprendre determinades actuacions, encara que compta amb un entorn institucional que pot afavorir la seua acció, sempre que sàpia optimitzar la seua posició en aqueix complex entramat.

En aqueix context, l'agent d'ocupació i desenvolupament local ha de tenir el coneixement específic del territori per a impulsar el canvi d'actituds bàsiques de la població, a fi de posar en marxa els nous reptes que implica el desenvolupament, però també una noció de l'entramat institucional en què ha d'exercir la seua labor, que li permeta aprofitar les oportunitats que brinden les organitzacions que el configuren. A vegades, la fórmula d'agrupació en mancomunitats de municipis, per a abordar conjuntament aspectes decisius del desenvolupament local, és una bona opció per a enfortir la posició dels espais més desfavorits.

Els programes de desenvolupament econòmic i dinamització necessaris per a l'activació del marc local, observen restriccions financeres i de competències, que obliguen a considerar-los de forma coordinada amb els plans i estratègies de desenvolupament regional. A més, no tots els municipis tenen idèntiques possibilitats i recursos, de manera que és important que existisquen mecanismes de suport per part dels ens provincials, autonòmics, estatals, etc., per a dotar el conjunt de poblacions de capacitats de desenvolupament efectives.

Partint d'aquestes premisses, és lògic pensar que l'agent d'ocupació i desenvolupament local haja de conèixer quines són les diferents eines que existeixen en aqueix *panorama* institucional de caràcter supramunicipal. També ha de considerar una sèrie de recomanacions per a millorar la seua actuació professional, entre les quals cal citar les següents:

a) L'AODL haurà de servir d'interlocutor entre les administracions i els agents socials del municipi o la comarca, i haurà de ser el transmissor de la informació més significativa que puga ser d'interès per al seu desenvolupament.

b) Haurà d'afavorir l'establiment de vies de *col·laboració* amb institucions i organismes públics, entitats privades i agents socials, per al *disseny de projectes* de planificació del desenvolupament local, sostenible, amb l'aspiració d'aconseguir la dinamització, la sensibilització i la cohesió social dels veïns als pobles. És necessari, així mateix, que propicie la coordinació dels diferents instruments de foment, finançament, capacitació i informació, a fi d'acostar-los a la societat perquè els projectes de desenvolupament arriben a consolidar-se.

c) Cal assenyalar que la col·laboració mútua entre els municipis assentats en un mateix territori, habitualment d'escala comarcal, i per tant, entre els professionals que allí realitzen la seua labor, implica introduir una *nova visió del desenvolupament*: unir esforços i recursos, treballar *a i per a* la comarca. La creació d'escenaris innovadors en l'àmbit rural exercirà, llavors, un important paper que permeta a les institucions implementar estratègies i models que afavorisquen el seu desenvolupament.

L'entorn institucional en què l'agent d'ocupació i desenvolupament local ha de moure's implica l'existència de múltiples nivells institucionals, que abans de ser observats com un obstacle, han de considerar-se com una oportunitat de cara a la canalització de recursos exògens i a l'obtenció d'experiències de desenvolupament que poden servir de referència per al sorgiment de noves iniciatives.

Ajuntament

Als municipis de xicotetes dimensions, l'AODL generalment depèn directament de l'alcaldia, en coordinació amb totes i cada una de les regidories. L'organització interna és prou simple, per la qual cosa no entraña dificultats en el moment de planificar activitats.

Mancomunitats de municipis

L'AODL en aquest cas tindrà una dependència directa del president de la mancomunitat, si bé en cada municipi integrant d'aquesta la seua relació laboral haurà d'establir-se amb un representant (qualsevol regidoria: Cultura, Turisme, Agricultura, etc.), o diversos, simultàniament. Des del seu àmbit de treball, l'AODL té un paper d'intermediador entre allò local i l'administració.

Comarca administrativa

L'acostament de les institucions provincials al ciutadà passa per establir a les capçaleres de comarca (població amb major població) diferents oficines o seus, en les quals es puguen realitzar els mateixos tràmits que assumeixen les localitzades a la capital de província.

- Oficines d'ocupació.
- Centres SERVEF de Formació Ocupacional.
- GAL per a dur a terme el Programa RURALTER-Leader, amb l'objectiu genèric de promoure un model de desenvolupament rural, integral i sostenible.
- Administració d'Hisenda.
- Tresoreria General de la Seguretat Social.
- Diputació Provincial. OFISAM. Oficines d'assistència a municipis a la província.
- AIDIMA. Institut Tecnològic del Moble, Fusta, Embalatges i Afins.

<http://www.aidima.es/aidimaweb1024.htm>

Institucions provincials

Diputació Provincial <http://www.dipcas.es>

- Àrea de Desenvolupament Rural i Medi Ambient.
- Àrea de Cultura. Registre d'Entitats Culturals.
- Àrea d'Esports.
- Àrea de Joventut.
- Patronat Provincial de Turisme.

Cambra de Comerç de Castelló <http://www.camaracs.es>

Universitat Jaume I : Servei d'Activitats Socioculturals (SASC)

Institucions autonòmiques

Comunitat autònoma, a través de les seues direccions territorials <http://www.gva.es>

- PROP: telèfon 012, per a qualsevol consulta telefònica relacionada amb assumptes competents a la Generalitat Valenciana.
- Oficines PROP: Servei d'ajuda en línia i finestreta única. Oficina PROP.

- CIDAJ. Centre d'Informació i Documentació Juridicoadministrativa de la Generalitat. <http://www.pre.gva.es/sdl/cas/index.html>.

Subscripció al Servei de Difusió Legislativa: cidaj_sdl@gva.es

- CEEI. Centre Europeu d'Empreses Innovadores.

- Conselleria d'Economia, Hisenda i Ocupació. SERVEF (Servei Valencià d'Ocupació i Formació), organisme que subvenciona els costos laborals dels AODL en un 80%. Ofereix informació molt interessant per al col·lectiu d'AODL: ofertes d'ocupació, subvencions per al foment d'ocupació, notícies d'actualitat, xifres sobre la desocupació, etc. <http://www.ocupacio.gva.es:7017/portal/web/home/infociu>

- Agència Valenciana de l'Energia. Entitat de la Generalitat Valenciana adscrita a la Conselleria d'Infraestructures i Transport, que té com a finalitat la gestió i execució de la política energètica en l'àmbit de la Comunitat Valenciana. <http://www.aven.es>

- Conselleria d'Infraestructures i Transports. Servei Territorial d'Energia. Institut de la Xicoteta i Mitjana Empresa Valenciana (IMPIVA).

- Conselleria de Cultura. Direcció Territorial de Cultura.

- Conselleria de Benestar Social. Direcció General de la Dona i per la Igualtat. Institut Valencià de la Dona. Infodona, xarxa de centres de la Conselleria de Benestar Social, l'objectiu de la qual és prestar serveis d'assessorament a dones, grups de dones i altres entitats, per a facilitar-los així la seua participació, en igualtat d'oportunitats i condicions, en tots els àmbits que donen contingut a la societat valenciana actual. Institut Valencià de la Joventut, organisme autònom que executa i coordina les polítiques de joventut que du a terme la Generalitat en virtut de la competència exclusiva que té atribuïda en aquesta matèria.

- Conselleria d'Agricultura, Pesca i Alimentació. Direcció Territorial d'Agricultura, Pesca i Alimentació. Oficines comarcals de la Conselleria.

- Conselleria de Medi Ambient, Aigua, Urbanisme i Habitatge.

- Conselleria d'Indústria, Comerç i Innovació.

- Conselleria de Turisme. Plans d'incentius que comporten suport directe al sector turístic. Formació. CdT (Centre de Turisme de Castelló). Agència Valenciana del Turisme. <http://www.comunitatvalenciana.com>

- Conselleria d'Immigració i Ciutadania.

- Conselleria de Justícia i Administracions Públiques. Registre Autònom d'Associacions.

- IMPIVA. L'Institut de la Xicoteta i Mitjana Indústria de la Generalitat Valenciana és un ens públic encarregat de desenvolupar la política de promoció industrial en l'àmbit de les xicotetes i mitjanes empreses industrials. Va ser creat el 1984 a iniciativa de la Conselleria d'Indústria i Comerç. Serveis i programes d'actuació anuals dirigits a donar suport a les pimes industrials.

<http://ceeo-castellon.com>

<http://www.ivaj.es>

<http://www.impiva.es>

- Xarxa d'infraestructures tècniques de suport a la innovació que es concreten en els instituts tecnològics (AIDIMA): Institut Tecnològic del Moble, Fusta, Embalatges i Afins. <http://www.aidima.es/aidimaweb1024.htm> i els Centres Europeus d'Empreses i Innovació (CEEI) <http://www.ccei-castellon.com>
- Federació Valenciana de Municipis i Províncies <http://www.fvmp.es>
- Federació Valenciana d'Empreses Cooperatives de Treball Associat, FEVECTA <http://www.fevecta.coop>
- Agència Valenciana de l'Energia. Entitat de la Generalitat Valenciana adscrita a la Conselleria d'Infraestructures i Transport, que té com a finalitat la gestió i execució de la política energètica en l'àmbit de la Comunitat Valenciana. <http://www.aven.es>
- Institut Valencià de Qualitat Agroalimentària. Entitat l'objectiu de la qual és aconseguir la millora de la competitivitat del sector agrari valencià mitjançant el foment i la promoció dels productes agroalimentaris de reconeguda qualitat. Comitè d'Agricultura Ecològica de la Comunitat Valenciana. Autoritat de control, amb la missió principal d'aplicar en la comunitat autònoma el sistema de control establert en el Reglament de la Comunitat Europea, així com realitzar la promoció d'aquest en relació amb la pràctica de l'agricultura ecològica. <http://www.caecv.com>
- Agència Valenciana de Turisme.
- Acadèmia Valenciana de la Llengua. Institució estatutària de caràcter públic creada per la Generalitat Valenciana i adscrita a Presidència. Té per objectiu determinar i elaborar la normativa lingüística del valencià. <http://www.avl.gva.es>
- gvSIG. És una eina de programari lliure, orientada a usuaris finals d'informació de naturalesa geogràfica, siguen professionals o d'administracions públiques. <http://www.gvsig.gva.es>
- Institut Valencià d'Estadística. Entitat autònoma de caràcter administratiu, dotada de personalitat jurídica pròpia i plena capacitat d'obrar per al compliment dels seus fins, adscrita a la Conselleria d'Economia, Hisenda i Administració Pública, i que té com a objecte l'impuls, organització i direcció de l'activitat estadística d'interès per a la Generalitat Valenciana. <http://www.ive.es>
- Associació d'Agents d'Ocupació i Desenvolupament Local i de Promoció Socioeconòmica de la Comunitat Valenciana. <http://www.adlypse.org>
- Institut Interuniversitari de Desenvolupament Local. Centre d'investigació i especialització teòrica i pràctica en el camp del desenvolupament local. Està constituït per investigadors de l'UJI i de la UVEG. <http://www.xipmultimedia.com/lldl/home.asp>
- Fundació Comunitat Valenciana-Regió Europea. El seu objectiu és potenciar la participació de la Comunitat Valenciana en les polítiques i accions de la Unió Europea i impulsar el coneixement d'aquestes. <http://www.uegva.info>

Institucions nacionals

Les polítiques actives d'ocupació estan transferides a les comunitats autònomes. A Ceuta, Melilla i el País Basc les gestiona el Servei Públic d'Ocupació Estatal (INEM). A la Comunitat Valenciana, l'òrgan que gestiona els assumptes relacionats amb l'ocupació és el SERVEF (Servei Valencià d'Ocupació i Formació).

■ <http://www.ine.es>

- Institut Nacional d'Estadística. Organisme autònom de caràcter administratiu, amb personalitat jurídica i patrimoni propi, adscrit al Ministeri d'Economia i Hisenda a través de la Secretaria d'Estat d'Economia.
- Ministeri d'Agricultura, Pesca i Alimentació. <http://www.mapa.es>
- SIGPAC, Sistema d'Informació Geogràfica Oleícola. Eina de control necessària per a la correcta gestió del règim d'ajudes a la producció d'oli d'oliva. <http://www.sigpac.mapa.es/fega/visor>
- Ministeri de Medi Ambient. Confederació Hidrogràfica del Xúquer <http://www.chj.es>
Confederació Hidrogràfica de l'Ebre <http://www.chebro.es>
- Ministeri d'Economia i Hisenda.
- Institut de Crèdit Oficial. És una entitat pública empresarial que fomenta aquelles activitats econòmiques que per la seua transcendència social, cultural, innovadora o ecològica mereixen una atenció preferent. L'ICO dóna suport als projectes d'inversió de les empreses espanyoles, perquè siguen més competitives i contribuïsquen al progrés econòmic del nostre país. <http://www.ico.es/web>
- Direcció General del Cadastre. <http://www.ovc.catastro.meh.es>
- Ministeri de Justícia i Administracions Públiques. Registre Nacional d'Associacions.
- Ministeri de Treball i Assumptes Socials. Unitat Administradora del Fons Social Europeu. <http://www.mtas.es/uafse>. INJUVE, Institut de la Joventut d'Espanya. Entitat que a nivell estatal ofereix informació d'interès juvenil d'àmbits diversos com ara ocupació, habitatge, associacionisme, solidaritat, documentació, estadístiques. <http://www.injuve.mtas.es>. Institut de la Dona. Organisme autònom dependent del Ministeri de Treball i Assumptes Socials, a través de la Secretaria General de Polítiques d'Igualtat. La seua finalitat és, d'una banda, promoure i fomentar les condicions que possibiliten la igualtat social d'ambdós sexes i, d'una altra, la participació de la dona en la vida política, cultural, econòmica i social. <http://www.mtas.es/mujer>
- Federació Espanyola de Municipis i Províncies. <http://www.femp.es>

■ <http://www.femp.es>

Institucions comunitàries

UNIÓ EUROPEA. El portal de la Unió Europea és una de les eines més completes per a obtenir una àmplia informació en quatre grans blocs: activitats, institucions, documentació i serveis. http://europa.eu/index_es.htm

El portal *La UE en breve* compta amb informació més detallada: http://europa.eu/abc/index_es.htm.

Les claus:

- (1) L'AODL ha de conèixer i saber moure's en l'entramat institucional en què s'insereix l'entitat en què desenvolupa la seua activitat professional.
- (2) L'establiment d'una major i millor integració en les xarxes institucionals existents suposarà una oportunitat de cara al desenvolupament local per a qualsevol territori i comunitat.
- (3) La integració municipal en mancomunitats funcionals afavoreix el sorgiment d'iniciatives de més abast, que permeten superar la debilitat derivada de la important atomització institucional que s'observa en el món rural.
- (4) La creixent descentralització administrativa cap a les comunitats autònomes ha de ser aprofitada pels municipis per a explotar l'existència de recursos econòmics i humans en les seues diverses àrees i departaments.

Les activitats proposades:

- (1) Identificar i esquematitzar els tres àmbits institucionals d'actuació (estatal, autonòmic i local/comarcal) i els canals de comunicació apropiats entre ells per a afavorir la seua cooperació i coordinació. Reflexionar sobre els avantatges d'impulsar el procés de desenvolupament de *baix a dalt*.
- (2) Promoure la participació democràtica dels diferents actors socials en la confecció de plans i projectes de desenvolupament, fomentant així la creació d'associacions, grups d'acció local, consorcis, etc., que es convertisquen en factors decisius per a la configuració institucional del territori, ja siga en un sector econòmic concret, o bé, des de la perspectiva integral del municipi/comarca. Assenyalar que la col·laboració entre els municipis assentats en un mateix territori, especialment d'àmbit comarcal, fa que s'introduísca una nova visió de desenvolupament: unir esforços i recursos, treballar *a i per a* la comarca.
- (3) La creació de nous escenaris innovadors en l'àmbit rural exercirà un important paper com a animadors d'iniciatives de desenvolupament, per la qual cosa es planteja treballar en el disseny i constitució de *xarxes de proximitat*.

- (4) Cercar la col·laboració administrativa, financera, política, tècnica i formativa de les institucions que es troben en els plans superiors (Diputació, conselleries, ministeris) per a dur a terme els projectes dissenyats en el pla local/comarcal. Per a això és necessari: a) Establir una sòlida base de dades amb els departaments de cada institució, noms de persones de contacte i tècnics responsables, números de telèfon, adreces de correu electrònic, etc., de totes i cada una de les institucions que tinguen influència en l'àrea de treball. b) Promoure la signatura de convenis de col·laboració que permeten establir un context integrat coherent de les diferents polítiques de desenvolupament que emanen de les administracions públiques.
- (5) Tractar d'integrar els projectes en xarxes d'àmbit més ampli: intercanvis, debats, experiències, etc. Si desenvolupem projectes finançats amb fons europeus, directament, és imprescindible establir xarxes internacionals (*socis comunitaris*).

Els enllaços d'Internet:

<http://cibereconomia.iespana.es/carpeta2/esquema%20desarrollo%20local.pdf>

<http://www.mailxmail.com/curso/empresa/gestionproyectos/capitulo10.htm>

<http://www.dip-badajoz.es/diputacion/delegaciones/dlocal/index.php>

http://www.redinterlocal.org/IMG/pdf_04-Cultura.estrategia.desarrollo.local-2.Pdf

Prop de la gent... No, amb la gent
Grup de Treball A21L, Benlloc. Juny de 2004

[6]

QUINS ACTORS EXISTEIXEN I DE QUINA FORMA INTERACTUEN?

Els actors i les seues relacions en el marc local

Xavier Ginés i Sánchez

Sociòleg

Universitat de València

En essència el desenvolupament local consisteix en la mobilització de la potència d'un territori *local*. L'agent de desenvolupament local, per lògica, té la missió de fer patents les latències d'un territori. Desenvolupament de les latències, diríem, per a desenvolupar allò local. La missió ens porta immediatament a enfrontar-nos amb el sentit del desenvolupament: què és desenvolupament, què es desenvolupa i, sobretot, per a què es desenvolupa. És la definició d'un model de desenvolupament com a model *únic* la que ha fet que les institucions venguen el desenvolupament local com una eina estrictament de creació d'ocupació i foment de l'*esperit emprenedor*. El neoliberalisme imperant en la majoria d'esferes socials ha fet que en la definició de l'ADL es passe a parlar dels AODL i que aquests siguen entesos teòricament com agents d'ocupació i d'assessorament a empreses. L'atribució de recursos econòmics de l'estat al sector empresarial, eix de l'ideari neoliberal, que gestiona l'agent de desenvolupament amb una única direcció estat-empresa o estat-treballador-empresa se sustenta en una concepció laboral de la societat present. Això, quan la curtedat de mires dels polítics locals de qui depèn l'agent no l'obliguen a entretenir-se en el primer graó d'aquesta direcció: l'estat i el seu aparell burocràtic. Exemples no en falten d'agents *auxiliars administratius* en el xicotets pobles del nostre entorn.

Hi ha, però, una altra manera d'entendre el desenvolupament local. El desenvolupament com a negació d'estancament. Bàsicament aquesta definició negativa permet obrir el camp de visió a tots els altres models. I n'hi ha moltíssims. Però si ens centrem en les comunitats locals majoritàries al nostre territori *rural*, es poden anar fent destriaments fins arribar a un model ideal que s'aproxima a la definició que obri el present text. Des del punt de vista del subjecte en primer lloc es pot afirmar que l'agent no és un cos burocràtic. El seu treball és actiu, genera burocràcia, és clar, però no es dedica exclusivament a gestionar-la. Des del punt de vista de l'objecte, per tant, no és a l'aparell administratiu o estatal a qui ha de servir. Servirà per tant a allò local, com indica la seua denominació, que és la comunitat plena. Com a agent obrarà perquè la comunitat faça latents les seues potències aplicant un seguit de mètodes i tècniques per a això. Uns instruments que no poden ser homogenis ni en el temps ni en l'espectre social amb què es treballa i que el primer que han de possibilitar és identificar els col·lectius, formals o no, que comparteixen interessos o, contràriament, que presenten conflicte. Mentre que en la definició clàssica l'ADL s'ha de dedicar a promocionar emprenedors i injectar factors d'ocupabilitat, la visió panoràmica del desenvolupament obligarà que majors, joves, mestresses, dones, empresaris, cooperativistes, marginats, etc., es promocionen en les seues potencialitats. En definitiva, contribuirà a crear actors.

Així, s'entén el desenvolupament com un tot indestriable que té uns protagonistes anomenats clàssicament *societat civil*.

Identificació dels actors socials: diagnosticar l'escenari

"Agent: persona que té la missió d'obrar per algú"¹. Els agents obren pels actors. Els actors són qui vertaderament actuen, protagonitzen el desenvolupament local. Per a poder obrar per ells primer cal saber qui són, identificar-los.

El treball amb la societat és un treball de carrer. Que s'hi allunye el buròcrata. L'agent de desenvolupament local en el període de presa de contacte amb el territori haurà d'identificar grups o individus, amb major o menor protagonisme, actius al territori d'actuació. Haurà d'identificar també col·lectius que hauran de ser activats, ja que la seua inactivitat de segur és factor de subdesenvolupament. Hi ha diverses tècniques per tal de fer-ho tot i les més recomanables, com sol ser habitual, són les lògiques: llegir, observar, i preguntar a qui sap. No obstant això, per als col·lectius socialment marginats no sol haver-hi lògica aplicable, precisament perquè són exclosos. En aquests casos, a les tècniques anteriors caldria afegir algun grup de discussió, del qual podríem extraure lectures socials més que sorprenents.

Fonts d'informació secundàries

Aquesta és la manera en què la ciència anomena els treballs existents previs al nostre i que ens són útils. Es tracta de les publicacions que puguen existir de qualsevol tipus sobre la localitat, i s'hi inclouen des de tríptics de turisme fins a treballs d'estadística. Aquesta informació se sol trobar en biblioteques, etc. A més a més, si treballem en els ajuntaments tindrem accés, tot i que haurem de ser molt escrupolosos amb aquesta informació per tractar-se de dades personals protegides, a tot un seguit de padrons de població, empreses (IAE), associacions (registres), etc., que contenen informació substancial del tipus de comunitat local en la qual desenvolupem el treball.

Observació

L'observació és una tècnica evident, però no per això de menys qualitat, si es fan servir uns criteris elementals. L'agent ha d'intentar percebre informació ambiental que faça referència als grups i col·lectius que necessàriament han d'existir.

Recurs a líders

La clàssica forma d'esbrinar coses que es desconeixen: preguntar a qui les coneix. Per a fer-ho caldrà primer saber qui són els líders però serà suficient fer-nos-en amb un –com per exemple l'alcalde– i se'ns aniran revelant la resta per afinitat o aversió.

Grup de discussió

És la forma més senzilla d'extraure conclusions sobre pensament social –i no individual– i de descobrir realitats que se'ns han amagat amb les anteriors tècniques. Per a fer un bon grup de discussió ens cal haver fet ús prèviament les tècniques anteriors ja que les persones convidades han de ser triades amb cura.

Altres tècniques

Hi ha un bon grapat de tècniques factibles i que ens aportaran informació de molt bona qualitat amb un cost econòmic reduït. Des dels sociogrames fins als mapes socials hi ha moltes referències en Internet perfectament disponibles i molt ben explicades. Contràriament, hi ha tècniques tan problemàtiques com famoses, per exemple l'enquesta, que ens serà del tot inútil per descobrir nous actors, a més de ser extremadament cara si volem obtenir resultats fiables.

Convèncer-los dels nostres serveis: fer que els actors prenguen consciència

Una vegada identificats els líders i els grups, diríem, coneguts i aquells que hem de procurar organitzar, passarem a intentar vendre els nostres serveis com si d'un agent artístic

amb un actor es tractés. La feina és de carrer, citar els representants i xarrar amb ells, escoltar les seues demandes i oferir-los la nostra col·laboració.

Començar a treballar: fer que els actors prenguen la paraula

Identificats, qualificats i relacionats, en presència o bé en potència, començar a treballar amb els actors significa fer tots els possibles perquè aquests, aplicant l'expressió d'Ibáñez (1997), "prenguen la paraula". No es tracta d'actuar per ells, recordem que som agents, sinó de preparar l'escenari, l'*atrezzo*, i sobretot compartir amb ells el coneixement que la nostra posició –acadèmica, laboral, institucional, etc.– ens ha atorgat. Ser eina de coneixement per una banda, i per l'altra, ser còmplices dels actors en la seua lluita contra l'*empresari teatral* i fins i tot de vegades contra el mateix *director*. Som agents del desenvolupament que els actors desitgen. Per això ens paga el poder. O per això ens hauria de pagar: per a facilitar el desenvolupament local, i rebre la informació necessària per a executar el que la paraula dels actors ha expressat. L'agent hauria de servir perquè el poder fera preguntes a la societat en moviment, activa, i posara en marxa allò que resulta de la reflexió de la societat.

L'experiència local

Al marge de la multitud d'actors que poden ser identificats en cada àmbit d'actuació de l'agent de desenvolupament local, específicament el món rural, al qual es dedica aquesta guia, presenta unes característiques que jo definiria com a diferents a les del món urbà i prou homogènies com per caracteritzar un tipus d'entorn de treball, que com s'ha dit és el rural.

Bàsicament són dues les característiques que es donen en allò rural (a pesar de la dificultat que té la definició del mateix concepte). És format per localitats de mida reduïda –plànol estadístic o demogràfic– i el sector agropecuari hi té un pes relatiu molt important. Tot i que sobretot aquesta segona característica és molt discutible, sobretot ara que allò agropecuari tradicional està en recessió i l'agropecuari industrial (intensiu, hivernacles) i allò agroturístic està imposant-se, en el plànol dels actors ambdues característiques determinen el seu nombre i la seua caracterització.

Podem parlar dels col·lectius següents:

Església

La influència que exerceix la parròquia en les comunitats locals rurals és innegable. Tan sols és equiparable al pes que aquesta exerceix a escala estatal. A les ciutats aquest pes és molt més lax.

Partits

Els partits polítics actuals manquen de sentit ideològic i pateixen –o fan patir– d'excés de partidisme. I això a les localitats xicotetes s'exemplifica de forma paradigmàtica. Aquest excés de partidisme pot entrebancar projectes o iniciatives en funció de les adhesions que hagen rebut prèviament. Perquè, val a dir-ho, els partits rarament prenen la iniciativa i es mantenen normalment en posicions expectants. La direcció, la militància, l'electorat, l'oposició i el partit de *dalt*, són factors que quasi mai coincideixen ni d'un amb un. I tots ells influeixen en les decisions del partit local.

Cooperativa agrícola

La o les cooperatives locals són societats normalment ben organitzades, associades amb altres de segon i tercer grau, i amb molta capacitat d'iniciativa econòmica i fins i tot mobilitzadora. És importantíssim comptar amb elles ja que per una o altra raó la major part del poble pot estar-hi associada.

Jubilats

En poblacions rurals aquest sector de població pot suposar perfectament més d'un 30% de la població. A més a més, en associar tanta gent, com passa a les cooperatives, el col·lectiu és considerat en l'estratègia electoral dels partits i en les lluites de poder polític local.

Escola

L'escola conté tres actors. Per una banda, els pares i mares normalment associats en l'AMPA. Per una altra, el col·lectiu de professors, molt actius i sobretot molt respectats intel·lectualment en la comunitat local. El tercer en discòrdia és l'alumnat, amb qui haurem de comptar per tal de familiaritzar-los amb la nostra presència, programar activitats que els afecten i, sobretot, incidir en els seus tutors.

Ajuntament

Evidentment la principal institució política i de govern local és l'ajuntament. És de ben segur la més influent i les grans lluites pel poder ho són per a aconseguir el poder en l'ajuntament.

Món associatiu

Culturals, ecologistes, esportives, de mestresses, de caçadors, de joves, etc. Hi ha una munió d'entitats associatives possibles, molt diverses i fins i tot contraposades i enfrontades. La pròpia experiència indica que en moltes ocasions són un reduït nombre de persones molt

actives les que conformen bona part de les associacions. Aquestes persones són interlocutors respectables i vàlids dels interessos representats i la seua col·laboració en el procés és fonamental. Ara bé, el teixit associatiu de l'àmbit cultural sol ser molt exigent amb el poder fins al punt de poder estar enfrontat amb aquest. A més a més, l'àmbit cultural associatiu sol identificar-se políticament més amb l'esquerra i amb el nacionalisme al nostre País (Albert, 2005: 214-275) i això, tot i que es declaren apartidistes, genera serioses reticències en alguns dels partits que governen els nostres ajuntaments.

Empresariat

En el món de la xicoteta localitat no sol estar massa organitzat. Ara bé, en localitats amb un cert nivell de desenvolupament industrial o comercial és ben cert que l'elit empresarial pot tindre comportaments cacics que cal observar amb molta cautela ja que no serà la primera vegada que el destí laboral d'un ADL depenga de caure'ls bé. El sector comercial, això sí que ho comparteix en certa forma amb la ciutat, està normalment molt poc organitzat. De qualsevol forma es pot comptar sobretot amb el xicotet empresari local que normalment estarà interessat, si més no, en el fet que al poble hi haja moviment.

Sindicats

Els sindicats obrers són producte de la societat industrial. A més industrialització, major consistència sindical. Per tant, per definició el món rural està condemnat a no comptar amb gran poder sindical obrer. En altre pla estan els sindicats o organitzacions agràries. De dos tipus: reivindicatius i no reivindicatius (Moyano, 1997). En qualsevol cas el món agrari està molt organitzat via cooperatives, de les quals ja hem parlat, o organitzacions amb major o menor grau de conflictivitat. Totes són importantíssimes ja que representen un dels sectors si no més productiu, sí que compta amb més productors, en el món rural.

Líders

Capítol a banda mereix la figura del líder. La nostra relació amb el líder, "aquell que indica el camí, veu el possible amb els ulls col·lectius" (Ibáñez, 1997) serà un dels millors indicadors del sentit de la nostra faena. La finalitat no és posar-nos-el a la butxaca, caldrà que ell ens pose a nosaltres a la seua per a poder afirmar que som agents dels actors a què ell lidere. Altra cosa són els representants, polítics, sindicals, etc., lligats i permanentment qüestionats per la base. Els líders són fonamentals i tan necessaris que si no hi són cal provocar-los. Especialment en el següent conjunt d'actors:

Comunitats excloses, silenciades, no conscients

Del diagnòstic fet necessàriament haurà d'haver identificat col·lectius no formals, comunitats d'interessos inconscients, grups exclosos. A tots ells cal fer-los actors, fer que agafen un paper en el repartiment del teatre social i fer el possible perquè, com amb la resta, prenguen la paraula. Immigrants, dones, joves, desocupats, etc., si bé contribueixen al desenvolupament econòmic no contribueixen al desenvolupament local si no prenen partit, exigeixen i actuen socialment.

Exteriors

Hi ha, per acabar, un conjunt d'actors externs a allò local. Institucions i empreses bàsicament. La universitat, la diputació, la generalitat, el govern de l'estat, la UE, etc., o grans empreses de les quals pot dependre que a l'estiu el poble no es quede sense llum, o sense connexió a Internet. Són els actors sense cap dubte més decisius en el desenvolupament socioeconòmic de la localitat, però també són els menys controlables. I en alguna mesura es podria dir que és aquesta la principal assignatura de l'autonomisme local, la dependència pressupostària de subvencions externes, i la nul·la capacitat normativa respecte al comportament o les pràctiques de les empreses que s'hi instal·len al seu terme o les que són subministradores monopolístiques de serveis.

Les claus:

- (1) No hi ha desenvolupament local sense autodesenvolupament integral de la comunitat.
- (2) L'ADL treballa per als actors existents i per a crear-ne de nous.
- (3) L'objectiu és contribuir que els actors prenguen la paraula.

Les activitats proposades:

- (1) Fes un diagrama de la localitat en què treballes. Després fes que un grup variat de persones del poble en faça un altre. Compara'ls.
- (2) Fes un llistat amb les associacions i entitats reconegudes a la teua localitat. Fes-ne un altre amb els grups socials existents. Pensa la raó perquè alguns estiguen organitzats i altres no.
- (3) Compara els programes polítics dels partits presentats a les eleccions locals. De què parlen, quines diferències n'hi ha?

La bibliografia i documentació per ampliar el coneixement:

- ALBERT RODRIGO, M. (2005) "El patrimonio cultural y la sociedad civil", en HERNÁNDEZ, G-M.; SANTAMARIA, B.; MONCUSÍ, A.; ALBERT, M. *La memoria construida. Patrimonio cultural y modernidad*, Tirant lo Blanc, Valencia.
- CALVO, R. i ALONSO, I. (2007) "La realitat de la tasca dels agents de desenvolupament local en l'aplicació de les polítiques d'ocupació: conclusions de l'estudi de cas de la Ribera Alta", Revista *Arxius de Ciències Socials*, Editorial Afers, Universitat de València, València
- IBÁÑEZ, J. (1997) *A Contracorriente*, Fundamentos, Madrid.
- IBÁÑEZ, J. (2003) *Más allá de la sociología. El grupo de discusión: técnica y crítica*, Siglo XXI de España Editores, Madrid.
- JIMÉNEZ, Y. i PINDADO, F. (2003) *La participación de la población inmigrada a la vida social de Granollers*, Projecte d'investigació Acció Participativa, UAB, Barcelona. <http://>

selene.uab.es/participacio/estudisalumnes/Treballs%20alumnes/Granollers/
memo-final.doc

MARINO MARTINIC, M. (2000) "Educación popular en investigación acción participativa para un desarrollo rural desde la praxis", *Ponencia Congreso 2000*. http://www.naya.org.ar/congreso2000/ponencias/Mauricio_Marino_Martinic.htm

MOYANO ESTRADA, E. (1997) "Acción colectiva y organizaciones profesionales agrarias en España", en GÓMEZ, B. i GONZÁLEZ, J.J. *Agricultura y sociedad en la España contemporánea*, CIS, MAPA, Madrid.

Els vincles a Internet:

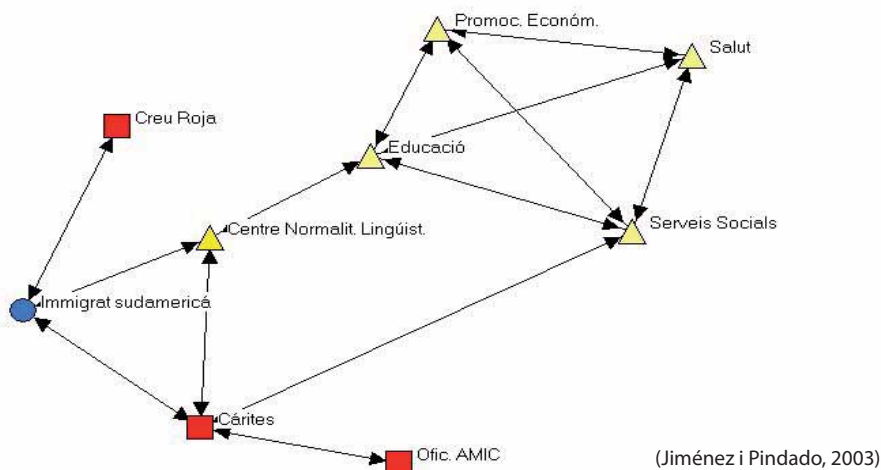
Actor social: <http://www.pensament.com/filoxarxa/filoxarxa/actorsocial.htm>

Acció social: <http://www.pensament.com/filoxarxa/filoxarxa/soci4uht.htm>

Apèndix:

Sociograma de relacions

A banda d'identificar els actors ens serà molt útil traçar les seues relacions. Una de les millors tècniques per a fer-ho és el sociograma que, a més a més, atesa la seua senzillesa, podem implementar-lo de forma participativa. Com veiem en l'exemple de sota, les institucions solen ser representades amb triangles, les organitzacions o associacions amb quadrilàters i els grups socials (no formals) amb rodolins. Les fletxes representen la direcció de la relació. Es pot representar l'aversion amb línies trencades, la intensitat de la relació amb el grossor de la línia i també el pes dels actors, jugant amb el tamany dels quadrats, rodolins o triangles. No obstant això, la representació és tan lliure com imaginativa.

Grup de discussió

El grup de discussió té tres fases (Ibáñez, 2003). En primer lloc cal triar els individus. En aquest cas ens interessa la relació d'aquests en el marc de la qüestió investigada, la posició que ocupa en l'estructura. L'individu triat incorpora en el seu discurs el tot del qual forma part i per tant ens interessa que reflectisca una perspectiva d'aqueixa realitat. La segona qüestió és la mateixa discussió, el seu context, la matèria i les tècniques aplicades per tal de, entre d'altres, provocar la discussió. Finalment, caldrà analitzar la informació i traure'n conclusions. Com es pot apreciar, el paper de l'agent és molt important ja que participa en certa forma del procés d'investigació. Es converteix ací en un actor més. Ho sou.

Consell: com ens podem vendre

Sempre tenen la raó. Ells saben més que nosaltres, cal tenir-ho en compte. Mai s'han de crear expectatives que no es puguen acomplir. Cal saber amb qui es parla i veure la seua relació amb l'ajuntament. Si és dolenta, cal insistir que l'AODL depèn de l'ajuntament però és al marge de la política local. Donem-los la raó, enraonem i sobretot posem-nos-els a la butxaca, o millor, que ells entenguen que ens tenen a la butxaca. Aquesta és la finalitat primera. Posteriorment ja els traurem informació i els demanarem col·laboració. És un treball aquest d'afalagament, això sí, sense perdre la dignitat perquè no es creguen que no som res.

Consell: què fem amb els partits

Cal diferenciar entre grup municipal i partit. No sempre van de la mà i són normals certes tensions entre els partits i els seus representants a l'ajuntament. En qualsevol cas serà molt important que tots els grups municipals es comprometen amb el projecte ja que contràriament mig poble el pot boicotejar, i serà molt probable que si canvia el poder desaparega tant el projecte com l'ADL. En cas de tensió es pot fer ús d'un truc que de segur haureu fet servir amb el vostre grup d'amics quan n'hi ha dos de renyits. Com els nostres amics, els partits mai reconeixeran que són ells qui mantenen l'enfrontament. Actueu d'acord amb el que us diguen sobre ells, preneu la seua paraula i endavant, però no feu cas d'allò que afirmen dels contrincants. *A priori* tots diran que per ells, com sempre, sí, però que l'altre dirà que no per A o per B. Com que ambdós diran el mateix si després no hi ha cap entrebanc greu o provocació explícita, els dos continuaran en el projecte fins que arribarà un dia que siga impossible que el deixen. El dia que la resta de poble prenga la paraula.

Compartint impressions durant l'ocàs
Molins d'Aigua, Ares del Mestre. Setembre de 2004

[7]

COM HE DE PLANTEJAR I REALITZAR EL DIAGNÒSTIC DE LA REALITAT LOCAL?

El diagnòstic integrat de la realitat

**Pepe Lobillo Eguíbar, Luis Alberto Bermejo Asensio
i Cristina Molina Afonso¹**

El diagnòstic d'una realitat, dit de la manera més senzilla possible, no és més que el coneixement de les necessitats, els interessos, els recursos, els problemes, etc., de les persones que hi viuen, i també dels seus projectes i les propostes de canvi per viure amb major dignitat i qualitat de vida. Quan utilitzem una metodologia participativa per fer un diagnòstic (IAP, DRP, ASC, ASEG)², aquest *coneixement 'és viu'*, i és el fruit de *l'intercanvi d'experiències i vivències* entre les persones que viuen en l'esmentada realitat (grups i actors locals) i els que arribem de fora (grups i actors externs) a *submergir-nos-hi*.

Les fases per a realitzar un diagnòstic utilitzant alguna de les metodologies participatives assenyalades anteriorment són semblants a les emprades en altres investigacions socials, amb la xicoteta-gran diferència de la inclusió de l'element participatiu en totes les fases del diagnòstic. Aquestes tres fases són de manera genèrica: 1) l'organització i disseny del diagnòstic; 2) el treball de camp; i 3) el programa o Pla d'Acció Integral (PAI), com a fase prèvia a la planificació.

¹ Pepe Lobillo treballa actualment en el Pla Integral del Polígon Sur de Sevilla; Luis Bermejo, a la Universitat de La Laguna; i Cristina Molina, en diferents projectes de participació, a nivel rural i urbà a les illes Canàries.

² La IAP: investigació-acció participativa. El DRP: diagnòstic rural participatiu, sorgit de la IAP, de les noves corrents en l'antropologia i de la investigació de sistemes agraris i altres nous enfocaments dels anys vuitanta del segle xx. L'ASEG: anàlisi socioeconòmica i de gènere, metodologia difosa per la FAO, és, en part, una fusió del DRP amb la incorporació de l'enfocament de gènere en els anys noranta. ASC: animació sociocultural, és una de les metodologies pertanyents als enfocaments participatius més difosa a Espanya.

La diferència *subtil* de realitzar un diagnòstic de la realitat amb un instrument participatiu, és que el contingut d'aquestes tres fases no el definim només els tècnics, sinó que les treballem conjuntament amb les persones que viuen al poble, a la comarca, a la cooperativa, etc. (amb els actors i protagonistes de la realitat local), amb l'objectiu últim de provocar, entre tots, xicotets canvis col·lectius per a una vida millor de les persones que viuen en aquesta realitat.

En l'esquema que es presenta a continuació, es detallen un poc més aquestes tres fases del diagnòstic, que en la IAP (investigació-acció participativa) culminen amb el pla d'acció integral (PAI)³. L'esquema pren elements del DRP, la IAP i l'ASEG, i és producte de la nostra experiència dels últims dotze anys. Com que aquesta guia tracta de ser eminentment pràctica, no aprofundirem en cada una de les tres fases, sinó que ens centrarem preferentment en els aspectes més aplicats i essencials que no hem d'obviar en realitzar el diagnòstic conjunt de la realitat amb els actors locals.

L'organització i disseny del diagnòstic (primera fase)

La pregunta fonamental en aquesta primera fase, que serveix de guia durant tot el diagnòstic, és PER A QUÈ ho fem, pregunta que ha de centrar el major temps i esforç de reflexió amb els actors locals que ho han demanat (vegeu més endavant la *demanda local*). La definició d'aquest *per a què* condiona tota la investigació posterior, la mostra dels col·lectius i actors socials amb qui treballar, els llocs, els recursos necessaris, etc., i per descomptat, les pròpies tècniques que cal emprar en el treball de camp (segona fase).

Si la finalitat d'utilitzar instruments participatius com la IAP, el DRP, l'ASEG, etc., és facilitar *espais de reflexió i experiències col·lectives*, on puguem aportar les nostres visions de la realitat, intercanviar els nostres coneixements i compartir objectius per a emprendre accions de canvi que milloren la qualitat de vida en la nostra realitat pròxima, precisament aquests espais de reflexió comencen definint aquest *per a què* de cada diagnòstic concret. El *per a què*, i no tant el *per què*, ja que el primer implica ACCIÓ, moviment, canvi, etc., és a dir, on volem arribar, cap on volem moure'ns i caminar conjuntament i quins mitjans hem d'anar posant de la nostra part.

³ Al seu torn, al *diagnòstic* segueix la *planificació* de totes les actuacions previstes en el PAI, seguida del desenvolupament o *execució* d'aquestes, i finalment, l'*avaluació* dels resultats. En realitat, aquest esquema de fases durant un procés de canvi (diagnòstic, planificació, execució i avaluació), és merament didàctic, ja que, en realitat, les fases esmentades se solapen. Així, per exemple, l'avaluació és contínua, no solament al final del procés; i també es donen diagnòstics intermedis com són nous punts de reflexió col·lectiva del procés viscut. Aquesta reflexió i els aprenentatges continus de les experiències viscudes és el que Jara (1994) i Mario Ardón (2000) han anomenat la "sistematització participativa d'experiències".

En una investigació participativa, aquest *per a què* està totalment lligat a la *demanda local*, que en realitat seria el punt de partida de tot diagnòstic participatiu i així està expressat en l'esquema, com a *fase 0*. Què és la demanda local? Tot diagnòstic participatiu, parteix d'un grup de persones que viu en una determinada realitat i que sol·licita (demana) un suport per fer front els problemes concrets, per satisfer unes necessitats concretes, per mitjançar en situacions de crisi, etc. Aquest grup de persones (grup local), normalment recorre a altres grups, bé de la mateixa localitat o bé externs (institucions, tècnics, etc.), és a dir, a les seues *xarxes de suport*, per fer front a aquestes situacions. Aquesta és bàsicament la demanda local, que en el treball participatiu, estrictament parlant, parteix dels mateixos grups locals.

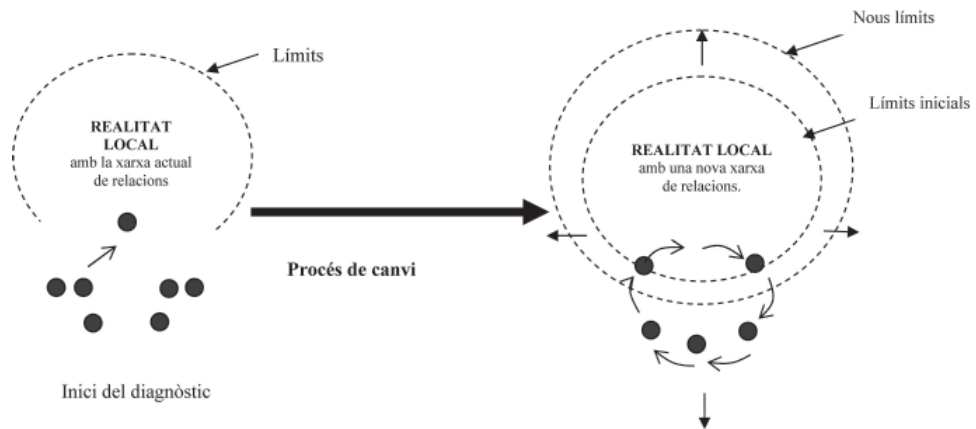
Un altre punt de partida, pot ser quan no són els actors locals qui directament fan la demanda a les seues xarxes, sinó que és alguna institució o grup d'àmbit local o supralocal, que com que és sensible a les seues necessitats, hi proposa un treball conjunt per fer front a determinats problemes o a situacions concretes. L'error més comú i conegut dels diagnòstics participatius, és quan una institució i/o els seus tècnics, s'inventen o creuen conèixer les necessitats o problemes d'un grup local (de dones, d'agricultors, etc.) i, basant-se en aquesta idea preconcebuda, generen diagnòstics sense sentit, que al cap i a la fi només responen a les pròpies necessitats, i no a les dels grups locals.

Posem alguns exemples de demandes locals que desencadenen un diagnòstic⁴ de la realitat. A la ciutat de Sevilla, les associacions veïnals del barri Polígono Sur (grups locals) van fer durant dos anys seguits manifestacions davant del Parlament andalús i de l'edifici de l'ajuntament, demanant un pla que atallara els problemes de fons que durant trenta anys havien convertit el barri del Polígono Sur en un dels barris més marginals de Sevilla. Davant la pressió veïnal, les administracions van contractar un equip de persones per fer un diagnòstic de la realitat del Polígono, que finalment va concloure en un pla integral que recollia les propostes de canvi per fer front als problemes de fons del barri.

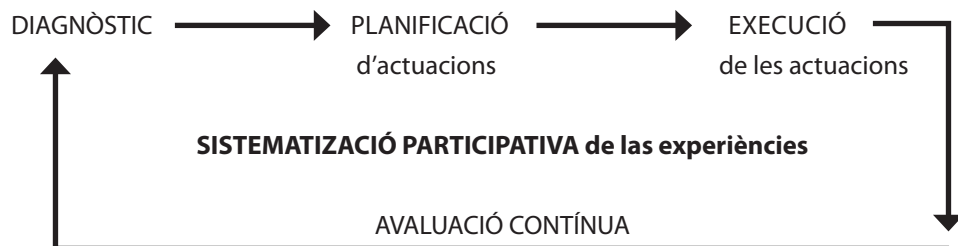
En un altre exemple, a l'illa de La Gomera, davant un conflicte entre ramaders i els tècnics de Medi Ambient per l'ús de les pastures en l'entorn del Parc Nacional de Garajonay, es va demanar un diagnòstic participatiu per conèixer les necessitats dels uns i dels altres, i d'aquesta manera, proposar alternatives conjuntes de l'ús de l'espai natural (en aquest cas la demanda va sorgir de la institució que gestiona el parc). O en qualsevol altre cas, una cooperativa ramadera de Los Pedroches (Còrdova), davant una situació de crisi econòmica, va demanar a un grup extern que organitzara uns dies de reflexió entre tots els cooperativistes per fer front als problemes i arribar a formular propostes concretes per salvar la cooperativa com a projecte comú.

⁴ Evidentment, cap grup local demana un *diagnòstic*, i empra aquest mateix terme (quasi exclusiu de l'argot tècnic). Demanen solucions, mediacions, trobades, etc., per fer front a problemes molt específics i necessitats molt concretes.

La demanda *cal negociar-la* al començament del diagnòstic. Què significa això? Doncs que han de seure per dialogar els grups que estan implicats en la realitat local, grups que pertanyen als tres nivells: politicoinstitucional, tècnic i local (població). Per a què aquest diàleg? Per veure amb la màxima claredat possible els interessos de cada grup, els canvis que demanen, i sobretot, deixar molt clar des del principi quins són els límits (el marc) econòmics, legals, polítics, tècnics, etc., en què es troba la demanda i les possibilitats, bé de modificar aquests límits, o bé de canviar la relació entre els grups dins del marc ja establert.

La definició clara dels *límits de partida del diagnòstic* és també essencial, perquè en participar la població local en totes les fases del diagnòstic, es generen moltes expectatives, que de vegades són una arma de doble tall si els límits no han quedat ben definits des del principi. La negociació de la demanda no acaba en aquesta primera fase del diagnòstic, sinó que es prolonga durant totes les fases del cicle dels projectes, en què van canviant les condicions de negociació d'acord amb els nous límits que van establint-se. Aquest procés tan dinàmic que comporta la participació, evidentment, requereix de més flexibilitat en els actors dels tres nivells que intervenen durant el diagnòstic i les fases posteriors de planificació, execució i avaluació.

La informació, durant tot aquest procés, ha de fluir de forma transparent entre els nivells, d'ací que des de l'inici del diagnòstic es constituísca la *Comissió de seguiment*, que no és més que un grup de persones representants dels tres nivells (politicoinstitucional, tècnic i població local) que són informats periòdicament de la marxa i resultats del diagnòstic; i aquests, al seu torn, els van transmetent a les seues xarxes de suport i a la resta de la població local.

D'aquesta primera fase cal destacar novament el terme LÍMITS (vegeu l'esquema). Límits de recursos, de tècnics, en la logística, de les zones o llocs on treballar, etc. Per exemple, a la Serra d'Espadà a Castelló, un equip de 5 alumnes d'un curs de DRP, van seleccionar hàviament treballar només en 9 dels 23 municipis que integren el parc natural del mateix nom, incidint en el seu treball sobre els grups locals i institucions que centraven els interessos i les actuacions en el desenvolupament local (del parc, dels municipis, etc.). En qualsevol altre cas, d'un diagnòstic participatiu als municipis de la conca del riu Guadiamar (després de la ruptura de la presa de Bolidén i abocament de tòxics a l'esmentat riu), un equip de 3 persones va decidir treballar en els 25 municipis de la conca; no obstant això, només van treballar amb els veïns que s'agrupaven en les associacions locals (107 en total). I en un altre exemple curiós, un equip de cinc investigadors, van haver de cedir les seues pretensions de treballar en 30 municipis, quan se'n van adonar que no comptaven amb prou recursos econòmics per a pagar la gasolina de tants desplaçaments.

Ben sovint, som testimonis de com molts diagnòstics participatius se'n van en orris, perquè, portats per la bona voluntat i l'idealisme, sobretot dels tècnics, no contemplem clarament quins són els nostres límits i mirem cap a canvis utòpics en compte de mirar cap als xicotets canvis de cada dia.

L'últim pas d'aquesta primera fase, i així s'indica en l'esquema, ha de ser la selecció de les tècniques participatives que emprarem posteriorment durant el treball de camp. Només quan ja hem definit el *per a què* del diagnòstic, les persones amb *qui* treballar (associacions, grups no associats... dones, homes, joves... artesans, ramaders, tècnics?), els *recursos* amb què comptem, els *llocs* on treballar (en un sol municipi o barri... en diversos?) i el *calendari* de treball, només llavors, comencem a fer propostes de tècniques participatives per a la segona fase. Un altre error freqüent dels diagnòstics participatius és *començar la casa per la teulada*, és a dir, dissenyar les tècniques i la forma amb què treballarem, quan ni tan sols hem definit el *per a què* del diagnòstic o els actors amb qui treballar.

Altres passos dins d'aquesta primera fase són els següents:

1. La constitució de l'equip d'investigació, que pot ser mixt entre tècnics externs i dels grups locals. En molts casos és molt útil un espai previ de formació entre els tècnics, dels dos àmbits, per conèixer-se i per posar en comú plantejaments metodològics i

tècniques participatives que coneguen els uns i els altres. En un equip que treballi amb metodologies participatives, en què les vivències i les relacions humanes són encara més essencials, la pròpia cohesió, el fet de compartir objectius i l'actitud d'escolta són tasques principals abans de submergir-se en la realitat local.

2. La recollida d'informació de fonts secundàries: estudis de la zona, llibres, projectes, indicadors, dades estadístiques, etc.
3. La constitució del GIAP⁵ (grup d'investigació-acció participativa), que està format per l'equip d'investigadors més alguns veïns de la localitat, que fan el seguiment de les tasques quotidianes del diagnòstic. És el *grup motor, l'ànima* del diagnòstic; i són els que coordinen tot el treball (i sobre qui recau el major pes d'aquest).
4. Les primeres preses de contacte directe amb la realitat local, a través de passejos, entrevistes a l'atzar, a líders, etc.
5. En aquesta primera fase també es limita la mostra d'actors i els grups socials amb què es treballarà, per a la qual cosa és molt útil la tècnica dels mapes socials proposada per la IAP.

El treball de camp (segona fase)

És ara quan ens *submergim* en la realitat local, convivim i compartim experiències amb les persones que en formen part, i les tècniques que emprarem (del DRP⁶, IAP, ASEG) són, tan sols, els mitjans per a facilitar el diàleg i les experiències que ens porten a proposar conjuntament xicotetes accions de canvi al final del diagnòstic.

En aquesta segona fase se segueix una seqüència de treball amb la població local que va de *l'individual al col·lectiu... del micro al macro*. És a dir, comencem a aplicar les tècniques seleccionades amb persones soltes o amb grups xicotets, de manera que la informació que generem l'anem posant en comú amb grups majors, amb qui, al seu torn, tornem a fer noves tècniques. Tot aquest treball individual i col·lectiu convergeix al final d'aquesta segona fase en espais més grans de tallers, trobades, assemblees, etc., on es tracta de convocar el nombre més gran possible de persones de la localitat per tornar tota la informació generada, sistematitzar-la i començar a *traduir* tot el conjunt de problemes locals, necessitats, potencials, recursos, etc., en propostes concretes de canvi de la realitat.

Les tècniques que enunciem en l'esquema no són una recepta ni un esquema únic o tancat, són només una mostra molt xicoteta de les milers de tècniques que es poden emprar i estan

⁵ És una altre terme emprat en la IAP.

⁶ Les tècniques de DRP que es presenten en el diagrama s'han pres de l'esquema de Mario Ardón (2000), i formen part del que l'autor anomena "sistematització participativa d'experiències"; aquest esquema és més ampli i ric per a la seua aplicació en altres moments d'un procés participatiu, com ara durant una avaluació o la planificació d'actuacions, etc.

descrites en la literatura⁷. A aquestes tècniques cal sumar les que el mateix equip investigador i el GIAP descobreixen i s'inventen durant la marxa del procés participatiu. Per experiència, podem dir que aquestes solen ser les millors.

Normalment, en començar a treballar en una realitat local, emprem tècniques *poc compromeses*, que provoquen la reflexió de les persones sobre el seu context més ampli, com la història, l'espai del poble, qui vi en ell, etc. (són les "tècniques de context", segons la denominació de l'ASEG). Per a després entrar en temes més complexos, com l'ús i accés als recursos (econòmics, socials, naturals, etc.), o l'*enrevessat* tema de les relacions i el poder, etc (són les tècniques per a investigar les "fonts de subsistència", també segons l'ASEG). Finalment, tota la informació i la reflexió generades amb aquests dos grups anteriors de tècniques, es treballa amb les tècniques de sistematització, ordenament i operacions a prioritzar, com són les matrius, diagrames, etc., que al cap i a la fi tracten de fer aquesta *traducció* a propostes concretes de canvi de la realitat.

Per damunt de la tècnica que siga està, abans que res, l'actitud del/la investigador/a i des de l'experiència podem afirmar que LA MILLOR TÈCNICA ÉS LA MATEIXA ACTITUD D'ESCOLTA ACTIVA DEL/LA INVESTIGADOR/A. Aquesta actitud suposa fer-se algunes preguntes com ara⁸: estic disposat/da a escoltar? estic disposat/da a esperar el ritme de reflexió dels actors locals? estic disposat/da a reconèixer errors? estic disposat/da a tornar la informació? Com a part d'aquesta actitud, no hem d'oblidar tampoc que la comunicació que es dona entre els/les investigadors/es i els actors locals és, al cap i a la fi, una RELACIÓ i un procés de DIÀLEG basat en l'intercanvi entre donar i prendre. Molt malament comencem si en arribar a una realitat local, els tècnics externs mirem als locals des de la carència i des d'una actitud única de donar i donar: aportar idees, diners i estratègies de les institucions que ens paguen, etc.

Finalment i com a part també d'aquesta actitud, cal no oblidar tampoc els valors de pertinença dels grups locals (s'estiga d'acord o no amb ells), que són els que sustenten els vincles més profunds i són els motors de les accions de canvi (o els que les paralitzen).

Un altre error molt comú en què s'incorre en arribar a aquesta fase del diagnòstic, és que l'operació a prioritzar final de les propostes de canvi queda en mans només dels tècnics i/o de les institucions que ens paguen; o pitjor encara, que no es prioritze i es pretenguen planificar i executar totes les propostes simultàniament. Aquesta última situació ens porta al que anomenem des de la nostra experiència *la neurosi de la participació*. La neurosi, treta del llenguatge psicològic més col·loquial i portada a la nostra vida personal, és com una *bogeria transitòria* deguda al fet de tindre tants assumptes oberts i sense solucionar, i al final entrem en un estat de confusió en què ja no reconeixem quines són les nostres necessitats prioritàries

⁷ Vegeu les cites bibliogràfiques seleccionades.

⁸ Sobre l'actitud d'un/a bon/a dinamitzador/a rural, es pot llegir amb major detall el número dos del Dossier d'Extensió Universitària de la Universitat Jaume I, que s'apunta en la bibliografia seleccionada.

i com satisfer-les. Una cosa semblant ocorre quan no es prioritza en aquesta fase final del diagnòstic, ja que, posteriorment, s'obrin tants projectes, amb tantes actuacions i passos que cal fer-hi, que finalment els equips humans es desborden, els grups locals perden la capacitat d'autogestió i els projectes es van abandonant gradualment.

Aquest és un error molt comú i no hem d'oblidar que la realitat local, com la individual, es construeix dia rere dia, i es basa en prioritats i amb la consciència dels propis límits. És molt *neurotizant* obrir per complet el *pastís de la realitat* i tractar de menjar-se'l tot de colp. Com va dir en el seu temps Javier Ibáñez, un centcames no pot moure les seues cent potes al mateix temps. Per a començar a caminar, primer en mou una, aquesta n'impulsa una altra, i així, a poc a poc, fins a posar tota la maquinària en marxa.

El Programa d'Acció Integral (PAI) (tercera fase)

Finalment, totes les propostes de canvi ja prioritzades, s'ordenen en el Programa d'Acció Integral⁹, que és una primera programació o planificació, on ja s'esbossen totes les actuacions detallades que cal realitzar, amb un cronograma (quan fer-les), un pressupost (quant costen), les actors implicats (qui les fa, què aporta cadascun), etc.

El Pla d'Acció Integral no és només una mera enumeració de propostes de canvi, és preferentment una ESTRATÈGIA on els actors dels tres nivells s'integren en una nova xarxa de relacions i on es programen una sèrie de propostes en els temes més sensibles que preocupen més immediatament a la quotidianitat de la població local, per impactar en un futur sobre temes més integrals o estructurals (*els problemes de fons*) d'una realitat local¹⁰.

El Pla d'Acció Integral també sol portar una primera proposta d'indicadors, que serveixen per a mesurar els canvis que es van produint en la realitat local, a partir de les propostes eixides del PAI.

⁹ Terme usat en la IAP.

¹⁰ Per exemple, un grup de dones d'un poble va donar prioritat a la creació d'una cooperativa de conserves, prenent l'augment dels ingressos econòmics en les seues famílies (seria el tema sensible o *necessitat pràctica* usant el llenguatge de l'enfocament de gènere). Al seu torn, aquesta actuació prioritària va influir a curt termini perquè les dones augmentaren el seu grau d'autoestima, independència econòmica i les relacions de gènere foren més equitatives (aquest seria el tema estratègic de fons, o *interès estratègic*). L'actuació esdevé, per tant, un mitjà per aconseguir objectius de canvi més profunds.

Les claus:

- (1) El diagnòstic d'una realitat local té tres fases: l'organització i disseny del diagnòstic; el treball de camp; i el programa o Pla d'Acció Integral (PAI).
- (2) Un diagnòstic d'una realitat local, realitzat amb instruments participatius com la IAP, el DRP, l'ASEG, etc., té com a objectiu general, *facilitar espais de reflexió i experiències col·lectives*, en què podem aportar les nostres visions de la realitat, intercanviar els coneixements i compartir objectius per emprendre accions de canvi que milloren la qualitat de vida en la nostra realitat pròxima.
- (3) Abans de *submergir-nos* en el diagnòstic d'una realitat local, és essencial definir-ne el *per a què* i fixar clarament quins són els *límits* econòmics, legals, polítics, tècnics, etc., en què es desenvolupa l'esmentada realitat. També, durant el disseny del diagnòstic (primera fase), cal *definir i limitar* molt clarament els actors locals amb qui treballarem, els recursos econòmics amb què comptem, els llocs on treballar, l'equip d'investigadors i el calendari de treball.
- (4) En un diagnòstic participatiu cal partir d'una *demanda local que prèviament cal negociar* entre els polítics, els tècnics i la població. La Comissió de seguiment i el GIAP, són dos grups constituïts per representants d'aquests tres nivells sobre els quals pivota tot el procés del diagnòstic participatiu.
- (5) La millor tècnica és la mateixa ACTITUD D'ESCOLTA ACTIVA del/la investigador/a.
- (6) El Pla d'Acció Integral (PAI) no és només una mera enumeració de propostes de canvi, és preferentment una ESTRATÈGIA, mitjançant la qual els actors dels tres nivells s'integren en una nova xarxa de relacions i en què es programen una sèrie de propostes en els temes més sensibles que preocupen més immediatament la quotidianitat de la població local, per impactar en un futur sobre temes més integrals o estructurals (*els problemes de fons*) de la realitat local.

Les activitats proposades:

- (1) Si has de fer un diagnòstic participatiu cal començar responnent les preguntes essencials següents: per a què cal aquest diagnòstic? com cal fer-lo ? quines coses i a qui he de tenir en compte?
- (2) T'han contractat per fer un diagnòstic participatiu junt amb un grup de tècnics integrats en diferents associacions d'un poble. Abans de començar, fas una passejada pel poble amb aquests tècnics, per conèixer el lloc, la gent, etc. Vas passejant i xarrant sense pressa amb la gent: quines preguntes podries fer per temptejar si hi ha molta o poca participació de la gent en els assumptes públics d'aquest poble? com pots percebre si la gent s'escolta poc o molt?
- (3) Si has de fer un diagnòstic participatiu i te n'adones que la demanda local no respon a les necessitats dels grups locals amb qui treballaràs, sinó que és, preferentment, una necessitat creada per una institució externa: què hi faràs?
- (4) Imagina les conseqüències si, durant un diagnòstic participatiu, no es constitueix la Comissió de seguiment; i si no hi ha un grup motor com el GIAP.
- (5) Imagina també les conseqüències de fer un diagnòstic amb la participació de tots els actors locals i externs, però, just al final, quan cal definir les prioritats i les estratègies en el PAI, aquest pas el fa només la institució externa que ha finançat el diagnòstic.
- (6) Què creus que ocorre quan un grup de persones se senten escoltades?
- (7) Quines conseqüències pot haver-hi si al final d'un diagnòstic participatiu no retornem la informació als grups locals amb què hem treballat?

La bibliografia i documentació per a ampliar el coneixement:

- ARDÓN MEJÍA, M. (2000) *Metodologías para la sistematización participativa de experiencias en agroecología*, Ed. PASOLAC, Honduras. Excel·lent explicació de tècniques participatives, que són les presentades en l'esquema que acompanya aquest capítol.

SERVEI D'ACTIVITATS SOCIOCULTURALS (2002) *Diagnòstic rural participatiu (DRP). Experiències*, Dossiers d'Extensió Universitària, 2, Universitat Jaume I, Castelló.

Experiències de DRP a la Serra d'Espadà, la Pobla d'Arenós i un col·legi públic de Castelló. Bon document per a iniciar-se i per a veure com, pas a pas, els/les alumnes d'un curs pràctic de DRP plantegen cadascun dels seus diagnòstics.

PRETTY JULES N., GUIJT, I., THOMPSON, J. and SCOONES, I. (1995) *Aprendizaje y acción participativa. Guía para capacitadores* (traducció de: *A trainer's guide for Participatory Learning and Action*). Edita IIED: International Institute for Environmental and Development. Participatory methodology series, London). Edita la traducció la Universidad Núr, Santa Cruz de la Sierra, Bolívia. Excel·lent visió de conjunt de l'aprenentatge de la participació, amb una primera part del llibre sobre teoria, l'enfocament participatiu i el disseny d'experiències participatives; i segona part de tècniques presentades en fitxes didàctiques.

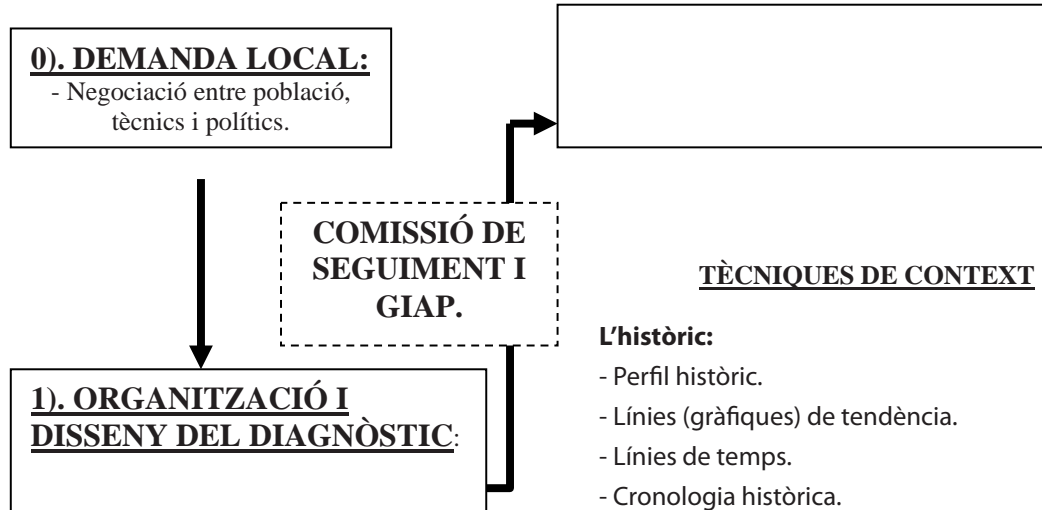
Els enllaços d'Internet:

<http://www.generoyambiente.org>. Una vegada en la pàgina, punxeu a la pestanya "Publications", i dins d'aquesta, a "Manuals and reports". Una vegada dins, entreu a "Towards the equity sèries" i finalment "Download document in Spanish". La "Sèrie cap a l'equitat" la formen 9 manuals excel·lents, amb tècniques participatives amb enfocament de gènere, per a treballar 9 temes molt concrets: l'apoderament, l'avaluació, planificació, indicadors, etc.

<http://mario-ardon.rds.hn>. Mario Ardón és un antropòleg hondureny i un dels investigadors a nivell mundial amb més experiència en l'investigació participativa. La seua pàgina conté tanta riquesa de coneixements, experiències i vivències, que seria difícil explicar-les ací. Recomanem que bussegeu per tots els enllaços de la seua pàgina; i per conèixer algunes experiències concretes a Espanya i Llatinoamèrica, entreu a "Investigación Participativa Integral".

<http://www.Fao.Org>. Una vegada en la pàgina principal de la FAO (Organització de les Nacions Unides per a l'Agricultura i l'Alimentació), seleccioneu la pàgina en espanyol i a la columna de l'esquerra punxeu a "Desarrollo Sostenible". Una vegada a dins, cerqueu "Programa ASEG" a la columna de la dreta. Descriu el mètode ASEG ("Análisis Socioeconómico y de Género") de la FAO, i les tècniques que empra a nivell de camp, a nivell institucional i a nivell de macroeconomia.

UNA MANERA DE FER UN DIAGNÒSTIC PARTICIPATIU D'UNA REALITAT

1r OBJECTIUS: Què/Per què?

2n LÍMITS: Amb qui fer el diagnòstic?

- Amb els grups motors locals (dinamitzadors, grups que fan la demanda, etc.).
- Amb quins actors (són els protagonistes, els grups locals que s'han de beneficiar amb el diagnòstic i el pla que resulte).

3r LÍMITS: De quins recursos dispose?

- Recursos institucionals.
- Recursos humans.
- Recursos econòmics.
- Recursos materials.

4t ON TREBALLAR (llocs...).

5è QUAN (calendari, temps...).

6º COM:

- Logística (locals de reunió, transport, manutenció...).
- Disseny de tècniques a utilitzar.

Altres tasques: Anàlisis d'informació secundària, entrevistes informals, conèixer el terreny, conèixer líders... xerrades a l'atzar... percebre, «olorar»...

L'històric:

- Perfil històric.
- Línies (gràfiques) de tendència.
- Línies de temps.
- Cronologia històrica.

El geogràfic:

- Mapes parlants (mapes de recursos d'una comunitat, barris, etc.).
- Mapa dels sistemes d'un predi.

L'ecològic:

- Transsectes.
- Llistats de biodiversitat.

L'econòmic:

- Gràfica d'activitats: Línies de temps.
- Estudi de processos: Quadre d'anàlisi dels beneficis.
- Cartes amb il·lustracions de recursos.
- Diagrama de flux.
- Matriu d'ingressos i despeses.
- Calendari estacional/Activitats.
- Relotge de rutina diària.

El social:

- Joc sociològic (mapa social).
- Diagrama de Venn.
- Sociograma.
- Perfils institucionals.

2) TREBALL DE CAMP

→ TÈCNIQUES SOBRE
FONTS DE SUBSISTÈNCIA

JERARQUITZAR I PRIORITZAR

TÈCNIQUES DE ORDENAMENT, SISTEMATITZACIÓ I PRIORITZACIÓ

- Arbre de problemes.
- Matriu DAFO.
- Matriu PAPP.
- Matriu de jerarquització.
- Diagrama de Venn dels actors implicats.
- Pros i contres.
- Matriu de conflictes.
- Etc.

PREPLANIFICACIÓ

3). PAI (Pla d'Acció Integral)

La millor plantilla, excepcional en totes les seues línies
Jornades de Participació Ciutadana, Benlloc. Març de 2007

[8]

COM PUC DESCOBRIR EL POTENCIAL ENDOGEN?

El potencial endogen i les tècniques per a identificar-lo

Vicente Manuel Zapata Hernández

Geògraf

Universitat de La Laguna

El diagnòstic territorial integrat i l'estimació del potencial endogen constitueixen labors essencials del dinamitzador que realitza la seua activitat en el medi rural, i per tant, han de situar-se entre les eines operatives del desenvolupament local. I és que, la realització d'un adequat diagnòstic de la realitat, la identificació dels seus problemes i possibilitats, i també la detecció i l'anàlisi dels recursos endògens, suposen les bases fonamentals per al disseny d'estratègies de desenvolupament coherents i viables en cada moment. De fet, una part substancial de la planificació i de l'acció dels professionals del desenvolupament local depèn i deriva d'ambdues iniciatives.

Si bé la realització de diagnòstics és cada vegada més freqüent entre les activitats tècniques que s'impulsen en el medi rural, és menys habitual la identificació programada del potencial endogen, el desconeixement de la qual s'associa, ben sovint, a l'absència de treball comunitari per la progressiva obsolescència de les estructures tècniques i la inadaptació a unes circumstàncies que canvien. De fet, la inclusió de la comunitat, involucrant-se tant en la realització del diagnòstic territorial integrat com en l'estimació del potencial endogen, constitueixen instruments que poden servir per a mobilitzar molts dels seus components, convertint així la societat en protagonista del seu procés

de desenvolupament i en garant del manteniment dels recursos que ha aconseguit atresorar al llarg del temps.

Què s'entén per potencial endogen? El potencial endogen abraça els elements que poden contribuir al desenvolupament rural, com és el cas dels recursos¹ materials i els que ofereix l'entorn, els econòmics i financers, les infraestructures de transport i comunicacions, les estructures rurals ja creades, i fonamentalment, el capital humà, entès com el nivell d'instrucció, qualificació professional, capacitat de desenvolupament i d'enginy de la població de qualsevol àmbit geogràfic.

Afavorir el desenvolupament és activar i coordinar aquests factors i d'altres i posar-los al servei de les activitats productives i de l'avanç sociocultural de la comunitat en el medi rural. El procés és més endogen com més s'utilitzen els recursos propis, encara que també aquesta perspectiva es relaciona amb la capacitat de decisió interna en la dinàmica de transformació de les estructures econòmiques i socials en el marc local.

Relació no exhaustiva de factors que configuren el potencial endogen d'un àmbit rural

- Les estructures físiques ja creades en el medi rural
- Les infraestructures de transport i comunicacions
- La densitat i diversitat de les xarxes d'informació i comunicació
- Els recursos econòmics i financers
- La tradició, la cultura i el dinamisme empresarial
- El capital humà: instrucció, qualificació, capacitat de desenvolupament, etc.
- La disponibilitat de quadres aptes per a la planificació, la gestió i la direcció
- La diversitat d'oferta del mercat de treball
- El potencial d'enginy, d'iniciativa i d'innovació
- La varietat de serveis especialitzats disponibles (o amb relativa proximitat)
- L'existència de suport institucional i polítiques públiques
- La capacitat del sistema social per a assimilar canvis tecnològics (adaptació al canvi)
- Els recursos patrimonials als seus vessants natural i cultural
- Una forta i profunda identitat local (sentit de pertinença)

¹ Segons els diccionaris, recursos són els *elements a què una col·lectivitat pot recórrer per resoldre una necessitat o dur a terme una empresa*, la qual cosa obri un ampli ventall de possibilitats quant a la valoració del potencial endogen en el medi rural.

En efecte, la teoria del desenvolupament local emfasitza l'aprofitament eficient dels recursos endògens, de manera que el seu coneixement integral permet la identificació de modernes possibilitats d'avanç per a espais que ofereixen una precària o crítica situació econòmica i social. Aprofundir-ne en la detecció i valoració pel conjunt de la societat afavoreix sovint el reforçament d'un dels pilars essencials de les polítiques de desenvolupament rural: la diversificació productiva, ja que es mobilitzen múltiples elements amb diferents caràcter i potencial.

Amb tot, la creixent valoració dels recursos interns s'ha de continuar complementant amb la recerca necessària de mitjans tècnics i financers externs, això és, amb la captació de recursos exògens del tipus col·laboració tècnica, ajuda oficial i inversió privada, incorporació d'emprenedors forans per reforçar determinades iniciatives, etc., encara que sempre en el context que defineix l'estratègia de desenvolupament rural consensuada pel conjunt d'actors locals.

En aquest marc de reflexió adquireix una importància transcendental el capital humà, sobretot si és dipositari d'una forta i profunda identitat que promoga la identificació i posada en valor en els recursos endògens per considerar-los valuosos, i a més, ofereix prou capacitat per a fer emergir un projecte de desenvolupament rural de forma compartida. I és que, la comunitat ha d'exercir un paper protagonista en els processos de desenvolupament que s'impulsen en el món rural: sense l'esforç, el compromís —també polític—, la solidaritat, la intel·ligència, el risc, i fins i tot, la imaginació de certs agents, no sorgeixen iniciatives ni projectes, i per tant, no es produeixen avanços econòmics i socials en cap àmbit geogràfic.

En el sentit apuntat, el desenvolupament comporta un aspecte individual o personal i una dimensió col·lectiva o de grup; ha de basar-se, d'una banda, en la consideració de la naturalesa i extensió dels recursos de què disposa un territori, i d'altra banda, a ensenyar els mateixos actors d'aquest procés, que són ells, individual i col·lectivament, el principal recurs existent, ja que han de ser els encarregats de mobilitzar el potencial endogen en el propi benefici. Per això, és necessari, des del vessant tècnic, posar l'èmfasi en les accions de conscienciació, formació i ampliació de les capacitats.

S'imposa, atès que, utilitzar de forma positiva les qualificacions manuals i intel·lectuals de la gent que viu en el medi rural, bé siguin els coneixements tradicionals o els recentment adquirits, amb relació al reconeixement, la valoració i la mobilització del potencial endogen. A més, és possible aprofitar la formació imprescindible dels recursos humans per posar en marxa diferents activitats vinculades amb l'estimació de l'anomenat potencial, i més concretament, amb la detecció dels seus recursos.

A partir de l'anàlisi integrada del territori és possible elaborar inventaris, catàlegs o mapes de recursos endògens, en què se sistematitzen els diversos tipus d'elements existents i

s'avalua la seua situació i possibilitats d'utilització. És important tindre present per endavant una sèrie de consideracions generals:

- a. La recollida, el tractament i l'organització de la informació relativa als recursos endògens d'un territori constitueix una de les funcions més importants que ha d'afrontar un dinamitzador. Ha de dotar-se, per tant, de suports adequats per a la seua realització, és el cas de la *fitxa de recursos endògens*, que cal adaptar a les característiques particulars de cada àmbit d'intervenció, i també a les necessitats concretes del treball que es desitja dur a terme.
- b. L'obtenció d'informació ha de concebre's com un procés continu i dinàmic, en què també s'ha de considerar i planificar adequadament la participació dels actors existents en el medi rural.
- c. La quantitat i la qualitat de la informació recopilada es troba, habitualment, en relació directa amb el plantejament d'iniciatives o actuacions amb possibilitats de fructificar, és a dir, d'explotar de manera adequada les potencialitats del recurs detectat.

La gamma de recursos mobilitzable en un territori determinat és difícilment quantificable i de complicada catalogació; depèn de la imaginació i de la capacitat de promotors i professionals del desenvolupament rural, així com de la implicació de membres de la comunitat en el seu reconeixement. Així mateix s'ha de considerar que molts recursos endògens no són percebuts com a tals per la societat, per la qual cosa, de vegades, cal introduir observadors externs en el moment de la identificació. L'aplicació de metodologies i procediments efectius per a la seua adequada detecció i caracterització compartida, es troben entre les principals competències de l'estructura tècnica responsable de l'esmentada labor.

La classificació dels recursos endògens pot realitzar-se atenent distints criteris. Segons el seu caràcter, trobem elements *materials* i *intangibles*, aquests últims detectats pels seus efectes; *físics* i *humans*, segons que prime el protagonisme dels aspectes relacionats amb la naturalesa o siguen producte de l'assentament i l'activitat humana; *individuals* i *compostos*, en funció del grau de complexitat; *públics* i *privats*, atenent la seua titularitat; *antics* i *moderns*, etc.

En funció de la situació en el moment de ser identificats, circumstància significativa quan es plantegen iniciatives per a la seua valoració, podem catalogar-los com *abandonats* o *inutilitzats*, i aleshores ha d'afrontar-se la seua recuperació, fet que també genera activitat econòmica; *infrautilitzats*, per als quals cal plantejar estratègies amb l'objectiu d'aconseguir-ne un òptim aprofitament; *irracionalment explotats*, en què cal adequar-ne la utilització o cercar noves fórmules de promoció. O, al contrari, poden ser completament *funcionals* però

trobar-se encara en posició de millorar la seua contribució al desenvolupament rural. En relació al seu tipus, es poden establir múltiples classificacions, atès que un mateix recurs pot participar de diverses categories.

Tipologia dels recursos endògens

Geogràfics, territorials
Naturals, energètics
Ambientals, paisatgístics
Infraestructures i equipaments
Econòmics, empresarials, financers
Humans
Socioculturals, patrimonials
Recreatius
Tècnics, científics
Institucionals, administratius

Cal fer ressaltar la importància del conjunt en la dinàmica d'integració i complementarietat: la diversitat és rellevant de cara a la seua interacció funcional. Així mateix és transcendental avançar des del mateix moment de la seua detecció en la definició de la idea o idees preliminars associades a la seua promoció; aquestes poden anar evolucionant o variant amb el pas del temps, per la qual cosa han d'habilitar-se fórmules dinàmiques per actualitzar la informació disponible en relació a cada recurs.

La manera més interessant d'enfocar-ne detecció i documentació és a través de la realització de *l'inventari territorial*, en format factible de ser actualitzat, com ja s'ha plantejat, i susceptible de desenvolupar en un mapa. Les bases de l'esmentat catàleg s'han d'adaptar a cada realitat, però mantenint les pautes essencials que permeten efectuar una anàlisi de conjunt i comparacions entre els recursos detectats en diferents àmbits geogràfics.

Fitxa de detecció i documentació de recursos endògens**1. Identificació**

Denominació. Número o codi de fitxa. Arxiu informàtic.

2. Localització

Àrea geogràfica (si hi ha divisió territorial). Situació. Accés. Adreça.

3. Descripció: identificadors

Característiques. Dimensions. Funcionalitat. Recursos associats. Història i antecedents d'ús. Catalogació en el planejament municipal. Situació legal i propietari.

4. Valoració

Diagnòstic: esquema DAFO (síntesi de la informació recopilada).

5. Documentació

Informadors i persones de contacte. Informació de suport i bibliografia.

6. Possibilitats

Iniciatives vinculades. Línies d'actuació. Projectes.

7. Informació tècnica

Investigador/s. Data. Hora.

8. Base cartogràfica

Localització (codi d'identificació).

9. Dossier fotogràfic**10. Notes addicionals i comentaris**

També en aquest cas és necessari adaptar les eines metodològiques elaborades per impulsar el treball amb la comunitat, essent rellevant afrontar juntament amb els seus diferents components les tasques de detecció de recursos endògens, i fins i tot, el manteniment o actualització dels inventaris ja oberts. Per a això, es pot aprofitar la realització cíclica de certs

esdeveniments que acompanyen la vida quotidiana, com per exemple les celebracions festives, en què la població es troba més disposada a participar de bon grat en la catalogació del patrimoni historicocultural, en el reconeixement dels espais naturals més significatius, en la valoració de l'abast del propi moviment associatiu, etc. En aquest sentit, aportem la fitxa del programa *detecta els teus recursos*, que promou la implicació del veïnat en l'identificació del seu potencial endogen.

"detecta els teus recursos"

De segur que en el teu municipi hi ha coses que posseeixen un gran valor per a tu (econòmic, natural, cultural, històric, sentimental, etc.) i que es podrien aprofitar millor: cases tradicionals, vells camins, terrenys agrícoles, tradicions i festes, receptes de cuina, artesanía, edificis importants per a la comunitat, antigues idees i projectes, persones interessants, entre altres. Podries indicar quines són aquestes coses, aquests recursos endògens, que penses han de ser recuperats i posats en valor per al benefici de tots/es. Moltes gràcies.

Què és? (recurs)

Com és? (descripció)

On es troba? (localització)

A qui pertany? (titularitat o propietat)

Qui ens pot donar més informació? (informació complementària)

Què faries per aprofitar-lo millor? (idees per a la seua recuperació i/o promoció)

Aquesta fitxa ha estat elaborada pel senyor/senyora:

Adreça:

Telèfon:

Finalment, cal considerar que la presència de recursos en una àrea concreta no constitueix una condició suficient perquè s'origini un procés de desenvolupament rural, però sí necessària, sobretot una vegada aquest ha començat, en el sentit de promoure iniciatives que posen en valor els elements propis. La promoció, en tot cas, ha d'orientar-se segons les directrius de l'estratègia de desenvolupament, utilitzant-les juntament amb la resta d'elements que constitueixen el potencial endogen, i a més, complementant-se i interactuant amb la resta de factors existents en el món rural.

Les claus:

- (1) L'estimació del potencial endogen es troba entre les tasques essencials del dinamitzador en el medi rural, ja que engloba els elements fonamentals que poden contribuir al seu desenvolupament.
- (2) La pèrdua de recursos endògens es produeix sovint per no haver-los identificat i catalogat per no considerar aquesta activitat rellevant en l'àmbit d'actuació dels professionals del desenvolupament rural.
- (3) La identificació i catalogació de recursos endògens ha de ser un procés de què també participe la comunitat, la qual cosa suposa una via per involucrar-la en el seu manteniment i promoció.

Les activitats proposades:

- (1) Elabora una relació exhaustiva dels factors que configuren el potencial endogen de l'àmbit geogràfic en què desenvolupes la teua labor professional; contrasta aquest catàleg amb la comunitat per mitjà de la seua convocatòria en grups de treball.
- (2) Planifica i desenvolupa la recollida d'informació sobre els recursos endògens de l'àmbit geogràfic en què desenvolupes la teua labor professional, implicant la comunitat mitjançant l'aplicació de la metodologia *detecta els teus recursos*.
- (3) A partir de l'exercici anterior, estableix el catàleg de recursos endògens de l'àmbit geogràfic considerat, desenvolupant un format factible de ser actualitzat i amb projecció en els principals sistemes de difusió existents: butlletí informatiu, pàgina web, etc.

La bibliografia i documentació per a ampliar el coneixement:

- MÁRQUEZ, D., CUADRADO, M. y FORONDA, C. (1996) *Recursos endógenos y desarrollo sostenible en la Sierra Morena de Sevilla (Almadén de la Plata y El Real de la Jara)*, Universitat de Sevilla, Sevilla.

- SAAVEDRA RODRÍGUEZ, J.; ZAPATA HERNÁNDEZ, V.M. y LEGNA VERNA, C. (2005) *Lecciones para la actualización técnica en desarrollo local*, Sociedad de Desarrollo de Santa Cruz de Tenerife, Santa Cruz de Tenerife.
- TROITIÑO VINUESA, M.Á. (1996) "Análisis integrado del territorio y recursos locales", en VALCÁRCEL RESALT, G. *et al* (Coordinadors) *Desarrollo local y medio ambiente: la iniciativa comunitaria LEADER*, Diputació Provincial, Conca, pp. 103-120.
- ZAPATA HERNÁNDEZ, V.M. (2007) "Diagnóstico territorial y potencial endógeno", en GARCÍA RODRÍGUEZ, J.L. y RODRÍGUEZ MARTÍN, J.A. (eds.) *Teoría y práctica del desarrollo local en Canarias. Manual para agentes de desarrollo local y rural*, Federación Canaria de Desarrollo Rural, Las Palmas de Gran Canaria, pp. 225-241.

Els enllaços d'Internet:

En la Xarxa hi ha una abundant documentació sobre com descobrir el potencial endogen de qualsevol territori, que podríem classificar en textos de caràcter conceptual o teòric, propostes instrumentals o metodològiques i resultats d'experiències de catalogació dels recursos endògens d'àrees concretes. S'aporten diversos enllaços a manera d'exemple:

<http://www.yorku.ca/hdrnet/images/uploaded/Paper%20CIRCLE%20Canzanelli.Pdf>

Valoració del potencial endogen, competitivitat territorial i lluita contra la pobresa.

<http://cimas.Eurosud.Org/global/fitxes/fitxa.php?entidad=Metodologias&id=9>

Inventari socioterritorial o inventari de recursos. CIMES Observatori Internacional de Ciutadania i Medi Ambient Sostenible.

http://www2.uca.ÉS/escola/emp_je/investigació/congrés/mcc012.Pdf

Recursos endògens i desenvolupament local: Fonaments teòrics d'un estudi a la comarca de Carballiño, Ourense.

<http://www.Monografies.Com/treballs40/potencialidades-endogenas/potencialidades-endogenas.shtml>

Desenvolupament local: potencialitats endògenes. El cas de Rodes.

<http://www.Serrada.ÉS/abea/Instrument%206%20-%20Mapa%20de%20recursos.Pdf>

Mapa de recursos.

Apèndixs:

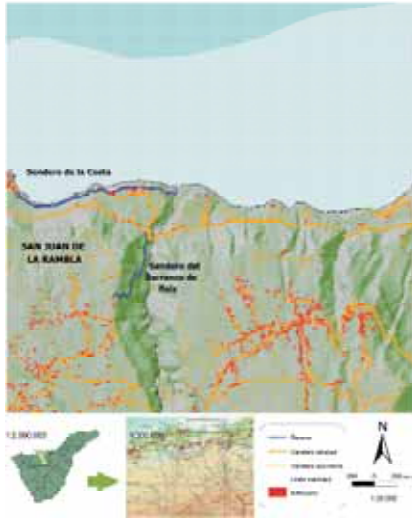
Potencial endogen: elements positius del diagnòstic preliminar de la realitat local realitzat l'any 2004 al municipi de Benlloch (Comunitat Valenciana) i que ha comptat amb la participació de la comunitat

1. Poble amb majúscules, que presenta una estètica pròpia i identificadors originals: paisanatge i història peculiar, trama urbana particular, xicotet i acollidor, generós, tranquil...
2. Situació geogràfica i localització estratègica; proximitat a la capital provincial i bones comunicacions
3. Llunyania d'activitats productives de caràcter industrial altament contaminants
4. Espai vacant per a creixement urbanístic ordenat
5. Entorn singular que pot ser optimitzat, tant en la dimensió natural com en la cultural
6. Serveis públics: assistència sanitària, educació primària, escola de música, etc.
7. Llocs públics existents: centre de salut, col·legi, escola de música, auditori, àrea esportiva amb piscina, zona de recreació (pinada), etc.
8. Possibilitat de realitzar moltes activitats en els equipaments existents
9. Equipaments i infraestructures de l'entorn que obrin noves perspectives: polígons industrials i aeroport
10. Hospitalitat i amabilitat dels/les benlloquins/es
11. Col·laboració de la gent: àmplia base social; "el factor humà és bo"
12. Moviment associatiu: club esportius, associacions culturals, entitats veïnals, etc.
13. Tasca educativa del col·legi. "l'escola: element clau del poble"
14. Fortalesa del sector primari: vinya, olivera, fruiters
15. L'agricultura, encara per explotar totes les seues possibilitats: fruiters de secà, conreus ecològics, conserves artesanals, etc.
16. Sorgiment de noves oportunitats i millores laborals davant les iniciatives en projecte
17. Patrimoni cultural singular: ermita, quartico, etc.
18. Patrimoni natural amb possibilitats: Subarra
19. Tradició artística, especialment musical
20. Persones interessades i amb inquietuds en el desenvolupament de temes culturals
21. Festes de Benlloch
22. Interès i resposta de l'ajuntament, més obert a les iniciatives ciutadanes; gent jove amb empenta en l'administració municipal
23. Qualitat de vida

Catàleg de recursos endògens de Los Valles de San Cristóbal de La Laguna (Tenerife), realitzat l'any 1999 en el marc del curs d'agents de desenvolupament local promogut per l'Asociación para el Desarrollo Integral de la Mujer, Mercedes Machado

- **Geogràfics, territorials, paisatgístics**
 - Topografia accidentada
 - Pedreres
 - Polígon industrial
 - Panoràmiques
- **Infraestructures i equipaments**
 - Centres educatius
 - Centres socioassistencials (ONG)
 - Parròquia
 - Obra hidràulica: tolls, canals, depuradora, etc.
 - Polvorí
 - Carretera general
- **Econòmics, empresarials, financers**
 - Teixit empresarial: ADEFE
 - Agricultura i ramaderia
 - PIME
- **Humans**
 - Moviment associatiu
 - Agricultors i ramaders
 - Jòvens
- **Socioculturals, patrimonials**
 - Camins i sendes
 - Ermites
 - Habitatges tradicionals
 - Elements del patrimoni cultural: fonts, safarejos, abancament, etc.
 - Festes populars
 - Romeria
 - Tradicions
 - Llocs de trobada: places
- **Recreatius**
 - Parc de Las Mesas
 - Àrea d'escalada

Fitxa de recurs endogen catalogat en el marc del Programa para la detección y promoción integrada de recursos endógenos en los municipios de La Guancha y San Juan de la Rambla desenvolupat l'any 2002 amb la participació dels ajuntaments de les localitats esmentades i el Departament de Geografia de la Universitat de La Laguna

1) Identificació:

Denominació: Senda del barranc de Ruiz

Fitxa número: 14

Nom de l'arxiu: F14-Senderos.Doc

2) Situació:

Àrea geogràfica: Mitjania i costa de San Juan de la Rambla (Tenerife)

Situació: Comença a l'àrea recreativa que es troba en la carretera general i recorre l'escarpament occidental passant pel barri de La Vera fins a la Fuente del Rey.

3) Descripció:

Accés: Autovia TF-5 (accés inferior en el Km 40) o carretera General TF-342 (accés superior).

Característiques:

La senda comença junt a la TF-5. Pujant una xicoteta costa, trobem a l'esquerra el cartell que indica que es transita per un espai natural protegit. Aquesta primera part es troba abancalada i conreada amb patates, vinya, cereals i fruiters. Allà on l'agricultura ha desaparegut, les terrasses han sigut ocupades per espècies com el verode (*Senecio kleinia*), la tabaiba amarga (*Euphorbia obtusifolia*), esbarzers (*Rubus bollei*), canyars (*Arundo donax*), la vinagrera (*Rumex lunaria*), encens (*Artemisia canariensis*), que conviu amb altres de més envergadura: palmeres (*Phoenix canariensis*), dragos (*Dracaena draco*) i alguns pins (*Pinus canariensis*). Així mateix, en aquest tram trobem les restes d'un vell molí d'aigua, safarejos i vestigis d'antics habitatges rurals tradicionals.

Ascendint pel camí que recorre l'escarpament occidental del barranc, apareixen diverses infraestructures hidràuliques com ara canals, estacions repartidores, estanys i un entramat considerable de canonades que revelen la importància que va tindre l'agricultura en aquest lloc. Es deixa aquesta zona per a afrontar un tram on el pendent s'eleva i la senda s'estreny. En arribar al barri de La Vera, es pot contemplar la creu dels Rodríguez i descansar a la placeta annexa. Després, la ruta continua per un carrer asfaltat a la vora del barranc, des d'on s'albira el tram davall del barranc, la costa de Los Realejos, i el reducte de laurisilva situat al vessant est. Es continua fins a dalt fins a arribar als safarejos, on es conserven les antigues aiguabeneiteres on acudien les dones del lloc a llavar i per obtenir aigua del naixent. La senda segueix des dels safarejos fins a un mirador situat a la vora de la carretera TF-221, des

d'on s'aprecien les mitjanies de San Juan de la Rambla, la costa de Los Realejos i també el tram final del barranc del Ruiz. A la dreta, baixant unes xicotetes escales es troba la Fuente del Rey on finalitza el recorregut.

Funcionalitat:

En l'actualitat, la senda és transitada per molts visitants que acudeixen atrets per la seua singularitat i la seua bellesa, i també pels agricultors, que l'empren com a ruta d'accés a les finques contigües. A més, els veïns dels nuclis de població pròxims els utilitzen com a zones de lleure i passeig.

Història:

Aquesta senda va exercir un paper molt important en el desenvolupament endogen de la zona, ja que era l'única via que connectava els barris de San Juan i La Vera.

4) Valoració i diagnòstic:

En general, el grau de deteriorament que presenta la senda és gran. En molts trams el paviment està solt, les pedres s'han alçat i hi ha buits que poden ser perillosos per al senderista, la qual cosa constitueix una amenaça considerable. La part de la senda més pròxima a l'àrea recreativa del barranc de Ruiz està plena de fems i runes que resten qualitat ambiental a la zona. En aquest primer tram hi ha un molí d'aigua, safarejos i una casa rural tradicional canària en mal estat de conservació. Algunes de les parets del molí d'aigua s'han perdut i els seus restes es troben ocultes entre esbarzers i canyars. Per la paret interior del molí discorre una xicoteta cascada d'aigua que resorgeix d'un cingle. En el segon tram de la senda, quan aquest travessa les parets més escarpades, hi ha perill d'esllavissades; a més, en aquest sector, la senda és estreta i perillosa, ja que no hi ha barana en què recolzar-se en cas d'una entropessada del visitant. En aquesta zona s'obtenen vistes del barranc en la seua totalitat i de la costa de Los Realejos. A més, s'hi pot observar alguns canals i canonades que es troben ben conservats. Vessant aval hi ha una xicoteta cambra abandonada des de la qual s'hi aconseguen vistes interessants de l'escarpament aquest del barranc, on s'ubica el reducte de Laurisilva. Una vegada s'acaba la pujada, arribem al barri de La Vera; allí es troba la creu dels Rodríguez a la vora de una plaça annexa des de la qual es contempen les mitjanies de Los Realejos i San Juan de la Rambla, la costa i el barranc de Ruiz. La plaça ha estat reformada i condicionada recentment i, a pesar d'això, el seu estat de conservació no és bo. A més, no té espais d'ombra, cosa que es troba en falta una vegada es finalitza la pujada del barranc.

Un poc més amunt, trobem els safarejos de La Vera, dels quals s'han endut la majoria de pedres on es fregava la roba. L'estat de conservació no és roí, però si aquesta espoliació continua, els safarejos poden arribar a desaparèixer. La senda finalitza al mirador Fuente del Rey, junt amb la carretera TF-221. Aquest mirador està també en molt mal estat, ja que s'ha convertit en un abocador incontrolat de fems. La font que es troba a la dreta està tapiada, plena de fem i en molt mal estat de conservació.

5) Propostes i aprofitament:

- a. Neteja dels fems existents al llarg de tota la senda, sobretot en el primer tram, als miradors i a la Fuente del Rey.

- b. Protecció de les zones més perilloses de la senda per evitar possibles accidents.
- c. Reposició del paviment en aquelles zones on s'haja perdut o alçat.
- d. Condicionament de la plaça de La Vera, on podrien plantar-se arbres que proporcionen ombra, creant així un espai agradable en una zona intermèdia de la ruta.
- e. Recuperació i restauració dels safarejos de La Vera i la Fuente del Rey. Es podrien instal·lar panells explicatius on es mostrara l'ús, la utilitat i la importància, com a llocs de reunió per als veïns.
- f. Restauració del molí d'aigua, els safarejos, la casa rural i alqueries situades en el primer tram del barranc i la cambra que es troba al mig de la vessant oest junt amb diverses infraestructures hidràuliques. Ací es podria establir un centre temàtic en què s'exposarien els elements explicatius del territori, les seues relacions i els canvis que ha experimentat el paisatge fins a l'actualitat. Estaria format per dos xicotets centres interpretatius. Un centre d'interpretació dels molins d'aigua (o ecomuseu de l'aigua) i un centre d'interpretació de la naturalesa. Per al primer, s'hauria de restaurar el molí existent, el conjunt de xicotets estanys i safarejos annexos. A la casa es mostrarien les principals peces del molí, el funcionament d'aquest i la seua importància en l'agricultura del lloc. D'altra banda, la cambra situada en el part final albergaria un centre interpretatiu de la naturalesa, on s'exposarien temes relacionats amb la flora, la fauna i la formació del barranc.
- g. Promoció de la senda a través de l'elaboració i edició d'una guia de sendes que reculla les vies de comunicació tradicionals d'ambdós municipis. Aquesta guia podria ser distribuïda tant en format paper com en format digital (CD-ROM).

6) Documentació:

Situació en el PGOU: Sòl rústic.

Propietari: Diversos.

Informadors: Informadors locals varis (veïns de les àrees per les quals discorren les distintes sendes).

Bibliografia:

BRAMWELL, DAVID i BRAMWELL, ZOE, Flores silvestres de les Illes Canàries, Editorial Roda, Madrid, 1994, 376 pàgines.

Aplicació de la metodologia detecta els teus recursos al municipi de Benlloch per identificar de forma participativa els recursos endògens del poble, en el marc del procés per la implantació de l'Agenda 21 Local

Detecta els teus recursos

De segur que al municipi de Benlloch hi ha coses que posseeixen un gran valor per a tu (econòmic, natural, cultural, històric, sentimental, etc.) i que es podrien aprofitar millor: cases tradicionals, vells camins, terrenys agrícoles, tradicions i festes, receptes de cuina, artesanía, edificis importants per a la comunitat, antics projectes, persones interessants, entre altres. Podries indicar quines són aquestes coses, aquests recursos endògens, que penses que han de ser promoguts per al benefici de tots/es. Moltes gràcies.

<p>Què és? (recurs) "l'arrop", "figues albardaes", "bunyols", "tarró d'ametla", carabassa feta de mil formes</p>
<p>Com és? (descripció) Són productes culinàries tradicionals i elaborats artesanalment per la gent</p>
<p>On es troba? (localització) En qualsevol forn i/o rebost de Benlloch</p>
<p>A qui pertany? (titularitat o propietat) Al poble</p>
<p>Qui ens pot donar més informació? (informació complementària) L'Associació de Jubilats Daniel Fortea (venien a la Fira de Productes de la Terra, elaborats per ells mateixos)</p>
<p>Què faries per aprofitar-ho millor? (idees per a la seua promoció) Industrialitzar aquests productes i donar-los la denominació d'origen que mereixen</p>

Aquesta fitxa ha estat elaborada pel senyor/senyora: ...

Adreça: C/ Adjectori, 87.

Telèfon: ...

Algú sempre ens pot ensenyar quelcom important
Jornades de Participació Ciutadana. Benlloc. Març de 2007

[9]

COM PUC DINAMITZAR LES PERSONES, ELS COL·LECTIUS I LES COMUNITATS LOCALS PERQUÈ ACTIVEN PROCESSOS DE DESENVOLUPAMENT?

Anna García Monfort

Treballadora Social

Ajuntament de Vilafranca

Els professionals del medi rural treballem en la comunitat i amb la comunitat, amb l'objectiu d'organitzar el futur que aquesta desitja. Nosaltres els proporcionem els instruments perquè esbrinen de quina realitat parteixen i a on volen arribar, perquè les generacions futures puguin continuar vivint amb qualitat en el mateix medi.

El nostre treball ha d'emmarcar-se dins d'un projecte global de la comunitat. Cada professional, segons la seua disciplina, en treballarà una parcel·la, encara que tots han d'estar coordinats.

Quan comencem a treballar en una comunitat, potser el projecte ja haja començat; en cas contrari, serem nosaltres els que l'hem de promoure atenent les particularitats de cada territori.

Si decidim comptar amb la comunitat, com així hauria de ser, propose uns conceptes bàsics i unes línies de treball que poden servir d'orientació.

Què és dinamitzar

Dinamitzar és afegir dinamisme a una activitat, desenvolupar o fer que adquireisca més importància. Perquè la dinamització s'aconsegueisca satisfactòriament hem de promoure que la voluntat individual es conjugue amb la voluntat col·lectiva, és a dir, hem de fer veure a l'individu que la millor manera de satisfer la seua necessitat és el treball conjunt de les persones, és a dir, la comunitat organitzada.

Si la comunitat adquireix més importància, haurem de saber quin és el nostre paper: el d'acompanyar i assessorar; no el de suplantar i presidir.

Dinamitzar moltes vegades requereix educar i promoure un canvi de valors i actituds, en què siguen prioritàries: la solidaritat, la sostenibilitat i la qualitat de vida de la comunitat.

Cada comunitat necessitarà un grau d'acompanyament diferent, segons la seua maduresa en temes de treball comú i de planificació.

Per què dinamitzar

La comunitat és la protagonista del seu desenvolupament, de la manera en què vol que aquest es produïsca, *ens agrada o no*.

Si són els habitants d'un territori els que defineixen els objectius i les metes (objectius concrets i més senzills), seran més responsables del seu compliment quan es desenvolupen els compromisos.

Objectius de la dinamització

Pretenem que la comunitat:

- a. Augmente l'autoestima, tant la de la persona, individualment, com la de la comunitat en el seu conjunt. De vegades, encara que la persona se senta forta i capacitada, no creu en el potencial de la comunitat per a generar processos satisfactoris de desenvolupament.
- b. Prenga consciència dels factors i elements que condicionen les seues carències.
- c. Analitze les causes de la situació en què es troba.
- d. Propose les solucions i els canvis necessaris que desenvolupen el propi projecte de desenvolupament de la comunitat.

Per això, el nostre treball consisteix en:

1. Promoure un consens de valors. Cada persona té determinada la seua escala de valors. D'aquesta depèn la configuració del futur que desitja per a la seua comunitat, i amb

això, del que desitja per a si mateixa. Hem d'aconseguir una mínima escala de valors mitjançant un treball de detecció dels desitjos i que aquests afloren a la llum. És un acte de sinceritat necessària.

2. Promoure una voluntat de canvi de la situació en què es troba la comunitat. Sempre encaminant el procés de forma positiva, que en satisfaci els desitjos.
3. Proporcionar formació i les tècniques necessàries per a possibilitar la capacitat d'anàlisi, organització i creació.
4. Promoure un procés de participació que impliqui a tots els sectors de població.
5. Crear les vies i espais adequats per al desenvolupament dels processos de discussió i estudi.

Mecanismes per aconseguir els nostres objectius: com dinamitzem

És necessari promoure un procés de planificació, des del realisme i la reflexió sincera. Per a això, he elaborat un *xicotet guió*:

- (1) Ser sincers amb nosaltres mateixos i prendre consciència de si realment creiem en aquesta forma de treballar, des de la participació, o si realment ho apliquem per compromís. És més fàcil treballar des de la perspectiva de l'*assistencialisme* i des de la comoditat del despatx que des de la col·laboració i el treball al carrer, als locals de les associacions, als centres escolars o als bars.
- (2) Realitzar un treball previ d'investigació per conèixer el territori, tant des de la perspectiva geogràfica com social.
- (3) Elaborar una anàlisi breu de l'estratificació social, de les formes de relacionar-se i dels rols adquirits per persones i/o grups.
- (4) Plasmear la informació recopilada en un esquema d'anàlisi DAFO, en què queden reflectides les debilitats, les fortaleses, les oportunitats i les amenaces de la comunitat amb què treballem.
- (5) Definir els objectius generals i els específics, així com les metes. Aquests han de ser clars, concisos, adequats a la realitat amb què comptem i assumibles en el seu grau més alt.
- (6) Triar les tècniques més adequades segons els factors següents: a) Els objectius que es persegueixen. b) La maduresa i l'entrenament del grup. c) La grandària del grup.

d) L'ambient físic. e) Les característiques del medi extern. f) Les característiques dels membres. g) La nostra capacitat de dinamitzar.

Hi ha nombroses tècniques de comunicació, creativitat, motivació i avaluació. És important triar els escenaris adequats per a cada sessió, així com planificar especialment la difusió per convocar les persones que són necessàries perquè les activitats s'exercisquen, comptant amb els actors necessaris. Això no significa, en molts casos, quantitat, sinó qualitat.

(7) Promoure en les dinàmiques col·lectives l'escolta activa dels components del grup. I sobretot, l'escolta per part del tècnic que les coordina.

(8) La informació que recollim d'aquestes dinàmiques hem de saber estructurar-la i tornar-la als participants.

Tipus de tècniques de dinamització

Hi ha una extensa bibliografia que desenvolupa els tipus de tècniques de dinamització, també les podem trobar en Internet. El projecte JALDA a Sucre, Bolívia, va realitzar el "Estudio de Validación del Desarrollo Rural Participativo", basat en la conservació de sòls i aigües, del qual es va publicar el **Manual de Técnicas Participativas** en què es defineixen i classifiquen els diferent tipus de tècniques.

Classificació de les tècniques:

Segons els sentits que utilitzem:

- Tècniques o dinàmiques vivencials: afavoreixen la realització d'una anàlisi i animen a participar en posteriors activitats. Exemples: "presentació de parelles", "joc de la memòria".
- Tècniques amb actuació, es caracteritzen per l'expressió corporal, a través de la qual es representen situacions de comportament i formes de pensar. Exemples: "sociodrama", "els titelles", etc.
- Tècniques auditives i audiovisuals, ens permeten enriquir l'anàlisi i reflexió sobre temes que s'han definit en sessions anteriors. Exemples: "radio drama", "diaporama", "projecció de vídeos", etc.
- Tècniques visuals, tant escrites com gràfiques. El tret característic és la facilitat de realització, per les seues simplicitat i suavitat serveix per a plasmar el que el grup ha decidit. Exemples: "mapes parlants", "dibuixos", "afiche".

Segons l'objectiu principal que es pretén:

- Tècniques de presentació perquè el grup es conega. Exemple: "teranyina".

- Tècnica trencaglaç o d'animació, per mantenir una atmosfera de confiança i seguretat en el participant. Exemple: "el vaixell s'afona".
- Tècniques o dinàmiques d'anàlisi i aprofundiment, que permeten analitzar i reflexionar amb més profunditat els coneixements sobre un tema en desenvolupament. Exemple: "mapes parlants".
- Tècniques o dinàmiques d'avaluació, que permeten avaluar els indicadors definits amb anterioritat. Exemple: "la pilota preguntadora".

Amb qui treballem

Si pretenem treballar amb la comunitat, cal definir-la. Segons Emilio Lesta, *comunitat* és la població (organitzada o no), l'administració (sobretot la local, però també els altres nivells) i els professionals dels diferents serveis, que conviuen en un territori determinat per límits (barri, districte, poble, ciutat, comarca, etc.) .

Tots són susceptibles de ser partícips de la creació d'un pla de desenvolupament de la comunitat: la població en general (des dels més menuts fins a la persones majors), els polítics, els professionals dels serveis públics, aquelles persones que, encara que viuen fora del territori, hi tenen interessos.

Quant a la població en general: s'ha de saber trobar els diferents punts de vista de la realitat, definir els grups legalment establerts i també els informals; segons el gènere, l'edat, l'origen ètnic o religiós i les seues aficions. Detectar les persones que Marco Marchioni defineix amb l'expressió: "informadores claus". També cal tenir en compte les persones que, encara que no estiguen empadronades, estan molt lligades a la població i hi passen gran part del temps lliure.

La classe política ha de ser partícip de qualsevol procés. Al cap i a la fi, són els que en última instància prenen les decisions.

Els professionals que treballen al territori: de la salut, de l'educació, de l'agricultura i el medi ambient, dels ajuntaments (amb atenció especial als secretaris) i dels sindicats.

Els professionals que estan relacionats indirectament des de les seues institucions provincials i/o de la comunitat: conselleries, direccions territorials, universitats i instituts de formació ocupacional.

En quines fases del procés: quan dinamitzem?

Cal promoure la dinamització en totes les fases del procés de desenvolupament d'un projecte: en el diagnòstic de la realitat; en l'elaboració de plans, projectes i accions concretes; en el desenvolupament dels mateixos; i també en l'avaluació. Aquesta forma de treball comporta reformular contínuament els projectes, però aquest esforç val la pena.

Les claus:

- (1) Acompanyar la comunitat.
- (2) Promoure el desenvolupament.
- (3) Afavorir l'empatia.
- (4) Atendre les particularitats locals.
- (5) Considerar la participació en totes les fases del procés.

Les activitats proposades:

- (1) Realitzar un passeig tranquil per la població, observant com s'interrelacionen els seus habitants; escoltar-los i conversar de forma espontània.
- (2) Llegir habitualment la premsa local, la comarcal i la provincial.
- (3) Mantenir reunions formals i informals amb la població.
- (4) Portar una agenda de treball en què anotem tots els detalls que es relacionen amb el procés que estem acompanyant.

La bibliografia i documentació per a ampliar el coneixement:

- MARCHIONI, M. (2001) *Comunidad y Cambio Social*, Editorial Popular, Madrid.
- MARCHIONI, M. (2006) *Comunidad, Participación y Desarrollo*, Editorial Popular, Madrid.
- MARCHIONI, M. (2004) *Planificación social y organización de la comunidad*, Editorial Popular, Madrid.
- SAAVEDRA, J.; ZAPATA, V. y LEGNA, C. (2005) *Lecciones para la actualización técnica en desarrollo local*, Sociedad de Desarrollo de Santa Cruz de Tenerife, Santa Cruz de Tenerife.

Els enllaços d'Internet:

Manual de Técnicas Participativas (Proyecto Jalda)

<http://www.rlc.fao.org/proyecto/163nze/documentos/comunicacion/4.pdf>

Técnicas participativas para utilizar en la facilitación

http://www.mspas.gob.sv/pdf/SIDA_DOC/ANEXO_A.doc

Amb la panxa buida no es pot treballar

Fira de la Informació, UJI, Castelló de la Plana. Febrer de 2005

[10]

DE QUINA FORMA PUC TREBALLAR AMB ELS JOVES?

Involucrar els joves en el procediment de desenvolupament local

Eugeni Trilles i Fabregat

Agent d'Ocupació i Desenvolupament Local

Ajuntament de Vilanova d'Alcolea

Dins d'un procés de desenvolupament local en qualsevol territori, cal comptar amb tots els actors, actius i inactius, els quals són part implicada tant en el desenvolupament com en el futur de la localitat.

Per a poder col·laborar i treballar conjuntament amb tots aquests actors locals, la millor forma és agrupar-los en col·lectius, ja que si ells mateixos, independentment de l'edat o els objectius perseguits, són capaços de coordinar-se mitjançant una associació (ja siga de caire cultural, esportiu, social o juvenil), això ens facilitarà el treball conjunt i les relacions entre l'Ajuntament i la població.

D'aquesta forma aconseguim dos objectius bàsics. Primer, millorar el treball conjunt entre l'Agència de Desenvolupament Local i els veïns de la població. I segon, facilitar la comunicació entre els actors i possibilitar que les demandes de la població (representada en els diferents col·lectius) ens arriben de forma directa i amb un mínim consens.

Una vegada tenim més o menys organitzada la població, des de l'Agència de Desenvolupament Local ens és molt més fàcil el treball diari, per exemple, en l'organització d'esdeveniments i activitats d'interès local, per als quals necessitem la col·laboració de tots els col·lectius del municipi i de les persones a títol individual implicades en els actes.

Aquest avantatge és extensible al sector de la població més jove (protagonistes d'aquest article), és a dir, que en qualsevol grup (ja siga de joves o no tan joves) els interessa organitzar-se en forma d'associació, *associar-se*, pels beneficis que això comporta des de dues dimensions complementàries: d'una banda, a nivell organitzatiu i funcional per a la cohesió i el treball diari del grup o col·lectiu. I d'altra banda, per la possibilitat de sol·licitar i accedir a les diferents vies de finançament (subvencions, ajudes, patrocinis, etc.) per a poder d'aquesta forma sufragar les despeses suportades tant per les activitats com pels esdeveniments que puguen organitzar en el municipi. Això beneficia indirectament l'Agència de Desenvolupament Local, per tindre organitzat un dels col·lectius amb més importància i recursos per a treballar pel futur i pels interessos de tota la població, el jovent.

I, perquè hem d'organitzar i involucrar el sector dels joves en el procés de desenvolupament local? La raó principal, perquè es tracta del col·lectiu amb major nombre de potencialitats i que més pot aportar al procés de desenvolupament local. A causa de la seua joventut i la formació rebuda, poden aportar molt a aquest procés de creixement. Una de les iniciatives, que millors resultats ha obtingut, és organitzar mitjançant una associació els joves de la localitat que estiguen cursant estudis universitaris; un exemple seria el denominat *Universitaris del Poble de Benlloch*, moviment associatiu nascut en la població de Benlloch, que explicarem més endavant.

Si més no, a grans trets, es tracta d'organitzar els veïns i veïnes que estiguen cursant qualsevol estudi universitari, amb la finalitat de potenciar la relació entre la població i la universitat en qüestió, perquè d'aquesta forma puguem provocar un benefici mutu entre les dues parts implicades. D'una banda la universitat es beneficia de la cultura i tradicions locals, tant per a fer jornades com cursos o fins i tot estudis. I d'altra banda, la localitat es beneficia de tots els recursos, activitats i iniciatives que la Universitat puga oferir, a més de poder utilitzar els alumnes del poble la seua formació i orientar-la cap al benefici de la localitat, mitjançant la realització de treballs, estudis i tesines, la temàtica dels quals pot girar entorn a qualsevol aspecte relacionat amb la població, directament o indirectament.

A continuació trobareu un exemple d'una guia, amb els passos i els documents a presentar per a poder legalitzar i donar d'alta una associació. Aquesta guia pot servir per a orientar i aconsellar qualsevol col·lectiu de la població que estiga interessat a crear una associació pel motiu que siga (ja siga de joves o no tan joves). D'aquesta forma, us serà més fàcil fomentar l'associacionisme i reforçar la col·laboració entre l'Agència de Desenvolupament Local i la societat, representada i organitzada en múltiples col·lectius de diferents temàtiques.

Què entenem per una associació?

Una associació és una agrupació de persones que s'ajunta perquè tenen uns interessos comuns i volen dur-los a la pràctica. D'aquesta definició, es deriven una sèrie de trets fonamentals que ens ajuden a caracteritzar una associació:

- Es tracta d'un conjunt de persones que han pres la decisió d'agrupar-se lliurement per a actuar de manera col·lectiva.
- El fet d'associar-se respon al desig d'aconseguir uns objectius comuns compartits per les persones que formen part de l'associació i que són fruit dels seus interessos i necessitats individuals o col·lectives.
- Associar-se implica establir un model organitzatiu que ha de fer possible la consecució dels objectius o les finalitats plantejades per la mateixa associació.

Els objectius o les finalitats plantejades són la raó de ser de cada associació i en funció de com es desenvolupen aquests, de com s'organitzen i treballen, de com es gestiona l'associació, en definitiva, s'evolucionarà cap a una estructura estable, cap a un projecte concret, cap a un horitzó viable que ens diferencia de les meres bones intencions o idees.

Altres característiques de les associacions és que han d'estar organitzades democràticament i que no han de tindre ànim de lucre. Què significa això? Simplement que no poden repartir beneficis o excedents econòmics anuals entre els socis. Això vol dir que:

- sí que queden tindre beneficis
- sí que poden tindre o realitzar una activitat econòmica, però els ingressos derivats han de revertir en la mateixa associació

Guia per a la constitució d'una associació

Des del moment en què un grup de persones decideix reunir-se per a realitzar activitats sota el denominador d'un mateix interès comú, naix un moviment associatiu.

Abans d'iniciar qualsevol gestió davant de l'Administració, és necessari tindre ben clar el que es vol aconseguir, objectius concrets, bases de funcionament i com portar-los a cap. Quant a la documentació a presentar i passos a realitzar, a continuació us proporcionem les instruccions necessàries per a crear una associació. Si es tracta d'una associació juvenil la vostra edat haurà d'estar compresa entre els 14 i 30 anys. Si teniu interès a crear una associació podeu seguir unes premises molt senzilles.

D'acord amb la Llei orgànica 1/2002 de 22 de març, reguladora del dret d'associació:

1) Cal un mínim de 3 persones per constituir una associació.

2) Cal redactar l'acta fundacional que haurà d'incorporar:

- a. El nom i cognoms dels promotors de l'associació, si són persones físiques, la denominació o raó social si són persones jurídiques, i, en ambdós casos, la nacionalitat i el domicili.
- b. La voluntat dels promotors de constituir una associació, els pactes que, si és procedent, hagen establert i la seua denominació.
- c. Els Estatuts aprovats, que regiran el funcionament de l'associació, el contingut dels quals serà el que s'expressa en l'apartat següent.
- d. Lloc i data d'atorgament de l'acta, i firma dels promotors, o dels seus representants en el cas que siguin persones jurídiques.
- e. La designació dels integrants dels òrgans provisionals de govern, la relació de la qual haurà d'anar firmada per tots els seus membres.

Aquest acta fundacional haurà d'anar *firmada pels membres de la Junta Gestora*, cinc membres com a mínim, que seran els responsables de l'associació fins que aquesta siga legal. Serà llavors quan es nomena una Junta Directiva, en què hi haurà un president, un secretari, un tresorer i els vocals que l'associació crega oportuns. Aquesta mateixa Junta Gestora firmarà al marge de cada u dels folis dels Estatuts. És important observar que les firmes han de ser originals, per la qual cosa heu de traure totes les còpies d'estatuts, acta fundacional i sol·licitud abans de firmar-los.

3) Els estatuts de l'associació hauran d'incloure com a mínim els següents ítems:

- a. La denominació de l'associació, la qual mai no pot incloure un terme o expressió que induïska a error o confusió sobre la seua pròpia identitat, o sobre la seua classe o naturalesa, en especial mitjançant l'adopció de paraules, conceptes o símbols, acrònims i semblants propis de persones jurídiques diferents, siguin o no de naturalesa associativa. Tampoc podrà coincidir, o assemblar-se de manera que pugua crear confusió, amb cap altra prèviament inscrita en el Registre, ni amb qualsevol altra persona física o jurídica, ni amb entitats preexistents, siguin o no de nacionalitat espanyola, ni amb persones físiques, excepte amb el consentiment exprés de l'interessat o els seus successors, ni amb una marca registrada notòria, llevat que ho sol·licite el seu titular o amb el seu consentiment.
- b. El domicili i l'àmbit territorial en el qual haja de realitzar principalment les seues activitats.
- c. La duració, quan no es constituïska per temps indefinit.
- d. Els fins i activitats, descrits de forma precisa.

- e. Els requisits i modalitats d'admissió i baixa, sanció i separació dels associats i, si és procedent, les classes d'associats. Podran incloure's les conseqüències pel no pagament de les quotes per part dels associats.
- f. Els drets i obligacions dels associats i, si és procedent, de cadascuna de les modalitats.
- g. Els criteris que garantisquen el funcionament democràtic de l'associació.
- h. Els òrgans de govern i representació, incloent-hi la composició, regles i procediments per a l'elecció i substitució dels seus membres, les seues atribucions, duració dels càrrecs, causes del seu cessament, forma de deliberar, adoptar i executar els seus acords i les persones o càrrecs amb facultat per a certificar-los i requisits perquè els citats òrgans queden vàlidament constituïts, així com la quantitat d'associats necessària per a poder convocar sessions dels òrgans de govern o de proposar assumptes en l'ordre del dia.
- i. El règim d'administració, comptabilitat i documentació, així com la data de tancament de l'exercici associatiu.
- j. El patrimoni inicial i els recursos econòmics dels quals es podrà fer ús.
- k. Causes de dissolució i destinació del patrimoni en aqueix supòsit, el qual no podrà desvirtuar el caràcter no lucratiu de l'associació.

La inscripció en el Registre d'Associacions de la Generalitat Valenciana

L'article 10 de la Llei d'associacions fa referència a la inscripció en el Registre i diu literalment:

1. Les associacions regulades en la present Llei haurien d'inscriure's en el corresponent Registre, únicament als efectes de publicitat.
2. La inscripció registral fa pública la constitució i els estatuts de les associacions i és garantia, tant per als tercers que amb elles es relacionen, com per als seus propis membres.
3. Els promotors han de realitzar les actuacions que siguen precises, a l'efecte de la inscripció, i han de respondre en cas contrari de les conseqüències de la falta d'aquesta.
4. Sense perjudici de la responsabilitat de la pròpia associació, els promotors d'associacions no inscrites han de respondre, personalment i solidàriament, de les obligacions concretes amb tercers. En tal cas, els associats han de respondre solidàriament per les obligacions concretes per qualsevol d'ells davant de tercers, sempre que hagueren manifestat actuar en nom de l'associació.

Pel que s'ha exposat abans, és molt convenient inscriure's en el Registre corresponent. En aquest cas hem de presentar al Registre els documents següents:

1) Dos exemplars de l'acta fundacional (si l'àmbit d'actuació de l'associació que pretén constituir-se és estatal, s'ha de presentar per triplicat) amb les característiques que hem assenyalat. A l'acta fundacional haurà d'adjuntar-se:

- a) En el cas de les persones físiques, documents acreditatius de la seua identitat degudament confrontats.
- b) En el cas que algun dels promotors siga una persona jurídica, un certificat de l'acord vàlidament adoptat per l'òrgan competent d'aquella en què aparega la voluntat de constituir l'associació i formar-ne part, i també la designació de la persona física que la representarà.
- c) Si els atorgants de l'acta intervenen a través de representant, acreditació de la seua identitat.
- d) Els estrangers hauran d'acreditar que han obtingut autorització d'estada o residència a Espanya (art. 8 de la Llei orgànica 8/2000, de 22 de desembre).

2) Dos exemplars dels Estatuts (si l'àmbit d'actuació de l'associació que pretén constituir-se és estatal, s'han de presentar per triplicat), els quals hauran de contindre els punts que hem assenyalat.

3) Justificant de l'ingrés efectuat pel pagament de la taxa d'inscripció registral.

4) Sense perjudici del que disposa l'ordenament comunitari europeu, les associacions estrangeres vàlidament constituïdes d'acord amb la seua llei personal i la Llei orgànica 1/2002, que pretenguen exercir activitats a Espanya, de forma estable o duradora, hauran de fixar una delegació en territori espanyol.

Una vegada constituïda l'associació cal sol·licitar la targeta d'identificació fiscal (CIF) i legalitzar els llibres d'actes, socis i caixa. Tota la documentació ha d'anar dirigida a:

Delegació Territorial de Govern Valencià
Conselleria de Presidència
Negociat d'Associacions. C/. Major, 78. 12001 Castelló de la Plana

Serà després d'aproximadament dos mesos quan us arribarà una còpia dels Estatuts que heu entregat, amb el número de registre. Llavors haureu de comprar un llibre d'actes, un altre de comptes i un altre de socis. Una vegada aconseguida l'autorització cal procedir a fer els tràmits següents:

1. Pagament de les taxes.
2. Segellat del llibre d'actes, o fulls numerats per a la seua tramitació per mitjà d'ordinador.
3. Segellat llibre de socis, o fulls numerats per a la seua tramitació per mitjà d'ordinador.
4. Segellat llibre de caixa, o fulls numerats per a la seua tramitació per mitjà d'ordinador.
5. Comunicar en el termini de cinc dies les variacions de la junta directiva i del domicili social en el cas que es produïska.
6. Celebrar almenys una Assemblea General de Socis a l'any.
7. Remetre còpia del balanç econòmic de l'any.
8. Sol·licitar l'aprovació de les modificacions estatutàries.
9. Posar en coneixement la dissolució de l'associació i el fi donat als béns.

Altres gestions

Agència Tributària

Una vegada legalitzada l'associació s'haurà de sol·licitar en la Delegació d'Hisenda que corresponga per la zona territorial del domicili de l'associació, un codi d'identificació fiscal, CIF, per a poder realitzar totes aquelles gestions fiscals i administratives que siguen necessàries per al normal funcionament de l'associació. A banda, també cal legalitzar els llibres d'actes, socis i caixa.

Entitat bancària

Obertura de compte bancari amb la presentació prèvia de: a) Llibre d'actes amb la decisió de nomenament del tresorer. b) CIF de l'associació. c) NIF del tresorer.

Ajuntaments

S'haurà de sol·licitar a l'ajuntament de la localitat de l'associació l'alta o ser registrada en el Registre d'Associacions, en cas d'existir. Cal presentar una sol·licitud i la següent documentació: a) Sol·licitud. b) Fotocòpia de la resolució d'inscripció en el registre de la DG'Interior. c) Fotocòpia compulsada dels estatuts. d) Certificat dels components de la Comissió Organitzadora. e) Certificat del domicili social.

Generalitat Valenciana: Institut Valencià de la Joventut

S'haurà de sol·licitar a l'IVAJ l'alta o ser registrada en el Registre d'Associacions Juvenils. Cal presentar una sol·licitud i la següent documentació: a) Sol·licitud. b) Fotocòpia de la resolució d'inscripció en el registre de la DG d'Interior. c) Fotocòpia compulsada dels estatuts. d) Certificat dels components de la Comissió Organitzadora. e) Certificat del domicili social. f) Fitxa de característiques de l'associació.

Adreces per al registre a la Comunitat Valenciana

Telèfon d'informació (PROP): 012

Pagina d'informació web: <http://www.gva.es>

Conselleria de Justícia i Administracions Públiques

Registre d'Associacions

C/. Historiador Chabás, 2. 46003 València

Direcció Territorial d'Alacant. C/. Doctor Gadea, 10-2n. 03001 Alacant

Direcció Territorial de Castelló. C/. Major, 78. 12001 Castelló de la Plana

Exemple d'associacionisme: *Universitaris del Poble de Benlloch*

Per a finalitzar, explicarem breument una acció específica duta a terme amb un col·lectiu de joves, concretament es tracta dels joves de la localitat de Benlloch que estan cursant algun estudi superior a la Universitat Jaume I de Castelló amb els quals es va decidir crear una associació per a poder potenciar les relacions i augmentar els beneficis mutus entre la població de Benlloch i la Universitat Jaume I.

A continuació apareixen la declaració d'intencions i els objectius, tant generals com específics, que es perseguien a l'inici d'aquesta iniciativa.

Una cosa està clara: que els nostres pobles necessiten ara més que mai tota la seua energia per a eixir endavant, i Benlloch no és l'excepció. D'aquesta forma podrà trobar el seu lloc en un context cada vegada més globalitzat mitjançant la definició d'estratègies de desenvolupament singularitzades. En aquest sentit, els seus recursos humans constitueixen la part fonamental del potencial endogen que requereixen per a construir un futur esperançador, i els *joves universitaris*, convenientment orientats, suposen una de les oportunitats per a reforçar determinades iniciatives de desenvolupament en el medi rural.

Per això, cal realitzar una destacada labor d'animació sociocomunitària, connectant el potencial d'aquests joves durant el seu període formatiu, amb les necessitats dels pobles, com és el cas de Benlloch, on han nascut i/o mantenen la seua residència habitual. Per a intentar evitar la seua primerenca desvinculació del municipi i establir relacions efectives amb els diferents projectes de desenvolupament iniciats, serà possible aconseguir distints objectius: d'una banda, involucrar els joves en la resolució de la complexa problemàtica que afecta els diferents pobles que conformen el territori de l'interior de Castelló (èxode massiu, desocupació, envelliment de la població, etc.), arribant fins i tot a generar oportunitats certes de trobar una ocupació laboral vinculada al seu perfil professional una vegada acabats els

seus estudis; d'altra banda, i a través de les seues activitats, orientar la mirada de la Universitat cap al món rural, canalitzant el seu potencial formatiu i investigador cap a aquells espais que més ho necessiten.

Objectius generals:

- a) Estrènyer les relacions entre les universitats i el món rural per mitjà de la realització de projectes de desenvolupament coherents i viables.
- b) Afavorir el desenvolupament rural equilibrat establint fermes vinculacions funcionals entre els joves universitaris i els seus pobles de naixença i/o residència habitual.
- c) Involucrar les persones amb estudis superiors especialitzades en el desenvolupament integrat del medi rural.

Objectius específics:

- a) Crear bases de dades de les persones que estan cursant o hagen cursat recentment estudis universitaris.
- b) Establir catàlegs de projectes de desenvolupament rural en els quals puguen involucrar-se els joves universitaris de poble.
- c) Informar la població universitària sobre els projectes de desenvolupament que s'estan portant a terme en el medi rural o que s'han plantejat de cara al futur.
- d) Analitzar conjuntament la realitat i la problemàtica dels municipis implicant la Universitat a través dels seus alumnes i professors.
- e) Estudiar la vinculació que es pot establir entre els universitaris i el desenvolupament rural des de la perspectiva territorial i sectorial.
- f) Conèixer i intercanviar experiències similars desenvolupades en diferents llocs de la geografia comarcal, regional i nacional.
- g) Afavorir la utilització de les noves tecnologies de la informació i la comunicació per a donar viabilitat als projectes definits donant cabuda a un major nombre de joves i evitant d'aquesta manera els problemes de localització geogràfica.

Conclusió

Per a finalitzar aquest article m'agradaria deixar, a mode de reflexió, la visió de l'associacionisme com un mitjà real per a sumar esforços i compartir ideals a través de respostes col·lectives. Es tracta d'un instrument de participació ciutadana amb continuïtat i projecció en la societat, una eina necessària i única perquè entre tots i totes puguem construir el futur que volem.

Les claus:

- (1) Involucrar els joves, fent-los veure la importància de la seua aportació.
- (2) Organitzar-los, mitjançant una associació.
- (3) Explicar els avantatges que suposa el fer d'estar legalitzat el col·lectiu, mitjançant la figura d'una associació.
- (4) La importància de comptar amb un col·lectiu organitzat per a col·laborar en el procediment de desenvolupament local, com pot ser el dels universitaris.

Les activitats proposades:

- (1) Reunions amb els col·lectius o els joves, a títol individual, per a concretar les seues preocupacions i expectatives.
- (2) Orientar-los i tutoritzar-los en el procediment de legalització de l'associació.
- (3) Coordinar i fomentar la participació i el procés d'involucrar-se, mitjançant cursos, tallers o accions formatives.

La bibliografia i documentació per a ampliar el coneixement:

- CARRATALÁ PUERTAS, L. (1999) *Investigación participativa sobre asociacionismo y participación juvenil en la ciudad de Alicante*, Ayuntamiento de Alicante, Alicante.
- MAZA ZORRILLA, E. (2003) *Asociacionismo en la España contemporánea; análisis interdisciplinar*, Universidad de Valladolid e Intercambio Editorial, Valladolid.
- SAAVEDRA, J., ZAPATA, V. i LEGNA, C. (2005) *Lecciones para la actualización técnica en desarrollo local*, Sociedad de Desarrollo de Santa Cruz de Tenerife, Santa Cruz de Tenerife.

Els enllaços d'Internet:

Apartat de la pàgina web de l'IVAJ, dedicada a tots els temes relacionats amb l'associacionisme.

<http://www.ivaj.es/infoivaj/asociacionismo/associacionisme.jsp?idioma=0>

Web que ens dóna eines de gestió i una informació molt precisa sobre fiscalitat d'associacions per veure realment què ens interessa.

www.asociaciones.org

Web en la mateixa línia que l'anterior, però te la novetat que resolen consultes en línia de manera gratuïta.

www.solucionesong.org

El cercle màgic que ens atrapa

Fira de la Informació, UJI, Castelló de la Plana. Febrer de 2008

[11]

COM HE DE TREBALLAR AMB LES PERSONES ADULTES I MAJORS?

La intervenció social i cultural amb les persones adultes i majors

Azucena Bádenes Negre

Llicenciada en Psicologia i professora d'adults

Formació de Persones Adultes Alt Palància

La intervenció social i cultural amb persones adultes requereix una interpretació que englobe els processos psicosocials dels adults com un element essencial del desenvolupament i la interacció comunicativa humana.

Cal que l'educació i la formació tinguin caràcter permanent i es consideren com a premissa bàsica a l'hora de gestionar processos culturals i socials, de tal manera que els elements relacionats amb l'aprenentatge, en aquest cas dels adults, es facen conscients i s'hi establisca la intencionalitat educativa i formativa d'aquesta.

Si el nostre objectiu és la intervenció amb les persones adultes i majors convé tindre en compte que aquesta intervenció ha de fer-se des d'un punt de vista organitzatiu i estructural, des d'un punt de vista formatiu que considere les característiques psicosocials, cognitives i afectives de les persones amb les quals pretenem realitzar el nostre treball. Bé com a col·lectius socials o com a persones que demanden un servei socioeducatiu i cultural, i també, des del punt de vista motivacional, que permeta la detecció de necessitats i la resolució d'aquestes.

Aquests elements es reflecteixen en tres consideracions que ens podríem permetre suggerir com a passos previs a la concreció de l'acció:

- a) Realitzar un disseny de la intervenció a priori, si es tracta d'un gestor cultural, en relació amb allò que es vol transmetre i pactar amb qui realment realitzarà l'acció cultural o formativa. Així com la revisió i concreció final d'aquesta i la posterior avaluació; sent, aquest últim, un element molt important que permetrà continuar desenvolupant el nostre treball.
- b) Considerar els aspectes organitzatius des de l'anàlisi psicosocial de la població a la qual ens adreçem, tenint en compte que possibiliten un projecte ampli, coherent i contextualitzat en relació amb la realitat geogràfica en la qual ens situem.
- c) Tindre molt presents alguns principis psicopedagògics en la configuració de qualsevol proposta, que responguen a les nostres necessitats en el moment de concretar l'acció.

Disseny de la intervenció

Convé, en primer lloc, realitzar un disseny de la intervenció, que considere de manera exhaustiva elements com ara:

1. L'objectiu o propòsit de la intervenció, el curs o l'activitat proposada.
2. L'estudi de les necessitats i interessos de les persones a les quals va dirigida.
3. Els objectius parcials que es pretenen abordar amb la intervenció, des d'un punt de vista concret i conscient, al mateix temps que compartit amb les persones afectades, bé siga un grup-classe, una associació o un col·lectiu de persones que comparteixen característiques i interessos comuns.
4. La temporalització de les accions i estratègies per assolir-ne els objectius.
5. La metodologia o metodologies que s'hi ha de seguir, tant en l'exercici de l'activitat com en la gestió o el disseny d'aquesta.
6. Els recursos humans i materials dels quals es disposa.
7. L'avaluació de la intervenció.
8. La determinació de les conclusions i propostes de millora.

És molt important establir l'objectiu o objectius del procés, per poder determinar la resta de passos. Elements com la metodologia o l'avaluació final depenen de l'establiment exhaustiu del *per què* volem desenvolupar un tipus de proposta formativa o cultural, i no un altre. I només una vegada establerts tots els *per què* que se'ns acudisquen, podrem determinar les estratègies d'acció i com aplicar-les i concretar-les partint de la situació real que intentem resoldre.

Quant a les metodologies i recursos, és necessari considerar tant propostes presencials com semipresencials i a distància. L'aprofitament de les noves tecnologies i dels recursos humans i materials de l'entorn immediat, així com la col·laboració estreta, com s'expressarà

en l'apartat posterior, de totes les institucions, entitats, associacions o persones de referència de l'entorn per als diferents grups socials i culturals de la localitat i la comarca.

Quant als processos d'aprenentatge associats a la metodologia, podem prendre com a referència la proposta de Beltrán (1993), quan diferencia entre processos, estratègies i tècniques d'aprenentatge.

Els processos d'aprenentatge són successos interns que impliquen la manipulació de la informació entrant. Aquests processos, amb característiques més globals en la construcció del coneixement, es basen en les estratègies d'aprenentatge, que són conductes o operacions mentals, és a dir, el que fa l'adult fa en el moment d'aprendre i que està relacionat amb alguna meta. Es tracta de conductes observables, directament o indirectament, durant l'aprenentatge.

Respecte als components de les estratègies, Beltrán (1996), destaca tres dimensions: el coneixement declaratiu (què és), el coneixement procedimental (com s'utilitza) i el coneixement condicional (per què s'utilitza).

Les tècniques d'aprenentatge se situen en un nivell inferior, componen les estratègies, i sense el domini d'aquestes no es podrien utilitzar. Les tècniques són accions específiques, ordenades, dirigides a un objectiu molt concret, amb resultats molt precisos. Les tècniques s'automatitzen amb la pràctica, per incrementar els recursos de l'aprenent. A manera d'exemple, el procés de retenció es realitza mitjançant una estratègia d'elaboració de la informació, seguint una tècnica memorística (recurs mnemotècnic).

Elements d'organització i contextualització de l'acció

Qualsevol model d'intervenció, des del punt de vista psicoeducatiu i social amb persones adultes i majors, necessita una sèrie de principis que posicionen a la institució educativa amb i per a la societat.

Alguns d'aquests elements, des d'una perspectiva organitzativa, es troben en el *Llibre blanc de l'educació d'adults* (1986). Es tracta d'una sèrie d'aspectes que modifiquen el funcionament i estructura dels centres i programes de formació de persones adultes:

- a) La ruptura quant a espais educatius. L'excessiva correlació entre l'educació d'adults i el sistema escolar ha produït una vinculació entre aquesta i el centre educatiu, col·legi o semblant. L'educació permanent suposa la trobada de diferents aportacions educatives en distints espais socials i concep l'espai educatiu com a generador d'experiències educatives culturals i de participació.
- b) La superació del centre i el desenvolupament de la formació permanent d'adults en el territori, amb caràcter local, comarcal o supracomarcal, en funció de la població i de la realitat del context.

Federighi (1992) realitza alguns plantejaments en aquest sentit, quan assenyala que, per a un adequat desenvolupament de les experiències de FPA en un territori, seria adequat:

1. La cooperació de tots els organismes o activitats que tenen com a objectiu la formació de persones adultes.
2. La coordinació d'aquests en el seu funcionament, per garantir propostes de formació permanent en distints àmbits de la comunitat, o també, la possibilitat de continuar estudiant una vegada aconseguit el nivell de formació bàsica.
3. La superació de la fragmentació existent entre les infraestructures educatives, culturals i socials amb objectius comuns.

A aquests tres apartats afegiríem la rendibilització dels recursos educatius, la qual cosa beneficiaria, quant a possibilitats educatives, a la població en general.

En aquest sentit, la Llei de FPA de la Comunitat Valenciana (1995) assenyala, en l'article 5è, que les actuacions de FPA mitjançant programes específics podran realitzar-se en diferents modalitats d'ensenyança presencial i a distància, formal i informal, institucional i comunitària; d'acord amb les característiques dels programes d'àmbit territorial, de les necessitats i de les opcions dels participants. En l'article 6è apareix la possibilitat de les administracions locals de desenvolupar plans locals de FPA, en els quals s'expressen les necessitats i demandes existents i futures i les iniciatives per resoldre-les. Els plans locals tenen com a característica bàsica la posada en comú d'objectius educatius de FPA de totes aquelles institucions, entitats i organitzacions dedicades a això, per racionalitzar els recursos i desenvolupar els objectius abans mencionats. S'intenta establir xarxes de formació que connecten tot el teixit social encarregat de desenvolupar distintes iniciatives educatives.

El marc territorial transcendeix el local; i se situa a distintes escales que queden definides per l'àrea d'intervenció i sobre el medi sobre el qual s'actua, a fi de flexibilitzar les propostes. Bàsicament, els medis rural i urbà determinen perfils diferents d'intervenció.

Principis psicopedagògics

La intervenció amb persones adultes des de distintes nivells ha d'estimar els aspectes cognitius i emocionals, claus en el moment de considerar, individualment o com a grup, als adults als que volem oferir el nostre servei.

Des d'un punt de vista cognitiu, podem suggerir, com a punt de partida, un concepte important en el desenvolupament adult: el de *la saviesa*. Aquesta ha estat definida per Sternberg (1994) com «un tipus de coneixement interpretatiu que combina l'amplària amb la profunditat, que comporta una dimensió dels límits i valors de la vida i del viure», i a més, que connecta el desenvolupament cognitiu amb els aspectes socials, l'autoconeixement

i els problemes de la vida personal. És un tipus de coneixement integrat amb les qualitats cognitives, afectives i de reflexió, com ara la introspecció, la intuïció, la delicadesa, etc.

Des d'aquest punt de vista, seria necessari la consideració de tots aquests elements, per ampliar-los amb una perspectiva contextual, que es faria necessària en tant que augmentara l'edat de les persones participants. Aquesta proposta, contextualitzada, postula un model multidireccional del desenvolupament cognitiu, amb distintes direccions de desenvolupament en funció de cada marc sociocultural particular. S'ha establert, en aquest sentit, un model radial de desenvolupament que té en compte dos aspectes bàsics (Rubio i Dosil, 1994):

- a) La variació del coneixement, en funció de cada context sociocultural.
- b) El distint nivell de desenvolupament de cada manera de coneixement, amb la qual cosa unes seran més avançades que unes altres.

Quant als processos socials i afectius, alguns principis bàsics d'intervenció amb persones adultes serien els següents:

- a) Vincular els coneixements i continguts de l'activitat a les característiques de la població la qual ens adrecem i, a més, tindre en compte els coneixements previs per augmentar les expectatives d'èxit en cada un dels participants, amb la qual cosa podem augmentar la motivació.
- b) Conèixer les *pors* de cada participant abans d'enfrontar-se a la tasca que se li suggerisca, explicitar-los i solucionar-los operativament. Són eficaces, en aquest aspecte, les *xarxes de suport* dins del grup on s'intervé, per ajudar a superar les pors i dificultats preconcebudes; es disminueix així l'ansietat, i s'augmenta l'eficàcia en la tasca.
- c) Realitzar accions de coneixement del grup per afavorir la consistència interna. Les dinàmiques de grup i els processos d'aproximació afectiva del mateix, al mateix temps que es reforça la necessitat coincidir en un objectiu comú, a més de la constatació dels objectius personals de cada participant.

Limón (1997), finalment, enuncia una sèrie d'objectius bàsics que han de preveure els centres d'atenció a les persones majors, i que, així mateix, podríem tindre en compte en qualsevol acció dirigida al col·lectiu adult en general:

- a) Desenvolupar les facultats i capacitats de les persones majors, així com una sèrie d'expectatives i necessitats culturals noves.
- b) Estimular la participació social.
- c) Afavorir un canvi d'actituds enfront de la realitat.
- d) Augmentar la confiança en un mateix.
- e) Propiciar contactes entre les persones majors.

L'educació al llarg de tota la vida continua sent una «utopia necessària», com assenyala Delors (1996), indispensable perquè la humanitat pugui progressar cap a la pau i la llibertat i al servei del desenvolupament humà més harmoniós i genuí.

La formació és una necessitat i el desenvolupament d'una comunitat, d'una comarca, d'un grup humà, on es vulga incidir, requereix atendre els processos d'educació i formació permanent que permeten l'adquisició, actualització i l'ús dels coneixements. En la societat de la informació, l'educació ha de permetre a tota la ciutadania aprofitar aquesta informació, demanar-la, seleccionar-la, manejar-la i utilitzar-la. Els processos formatius s'han d'adaptar als canvis de la societat, sense deixar de transmetre el saber adquirit, incorporant els principis i els fruits de l'experiència humana.

Les claus:

Jacques Delors (1996), en l'informe de la UNESCO sobre l'educació per al segle XXI, situa l'aprenentatge i el coneixement de les persones adultes en quatre pilars clàssics del coneixement, que engloben totes les característiques abans assenyalades per Sternberg i resum objectius d'aprenentatge al llarg de tota la vida i aspectes importants de l'aprenentatge adult.

L'esmentada proposta, que a continuació es resumeix, pretén anar més enllà de l'acumulació de coneixements, per incorporar l'ús dels mateixos i l'actualització i enriquiment constant dels sabers que s'adquireixen al llarg de tota la vida. Elements com la flexibilització dels aprenentatges, l'autoaprenentatge, les emocions i la integració d'aquests en la vida social del que aprèn, estan presents en aquests quatre pilars bàsics: *Aprendre a conèixer, aprendre a aprendre, aprendre a ser i aprendre a viure junts.*

- (1) **Aprendre a conèixer.** Més que acumular coneixements de forma massiva, ha de predominar la idea que l'adult pugui aprendre per sí mateix a partir de les nostres propostes; el docent no és el protagonista i, si ho és, l'aprenentatge perd la seua essència. Aprendre a comprendre, a descobrir, a conèixer, justifiquen el plaer de l'educació com una aventura, més encara en els adults. El progrés científic requereix ments actives, obertes i en contínua interacció i diàleg amb el món que les envolta. La curiositat i la inquietud intel·lectual, junt amb una àmplia cultura general, permeten comunicar i comunicar-se amb el món en contínua evolució i adaptar-se al progrés amb garanties d'èxit. Aprendre a conèixer suposa *aprendre a aprendre*: exercitant processos d'atenció, memòria i pensament, concentrar l'atenció en les coses i les persones i en el moment vital de cada un, suposa també *exercitar el pensament* com a articulació entre allò concret i l'abstracte, l'inductiu i el deductiu i, al mateix temps, *desenvolupar experiències* més enllà d'aspectes rutinaris.
- (2) **Aprendre a fer.** Aprendre a fer és indissociable d'aprendre a conèixer, ja que suposa la reflexió amb la qual s'aprèn, perquè establisca la possibilitat de posar en pràctica els seus coneixements i adaptar-los al seu futur personal o professional. Aprendre a fer no significa aprendre a realitzar tasques molt definides, sinó evolucionar en la creació de competències que permeten desenvolupar distintes tasques, a comportar-se eficaçment davant del repte de noves tasques relacionades amb les ja conegudes.

- (3) **Aprendre a viure junts.** Solució de conflictes de manera pacífica, fomentar el coneixement dels altres, de les seues cultures, de la seua espiritualitat; la col·laboració enfront de la competició, deixar de costat allò propi i obrir-se a conèixer allò dels altres. L'educació ha d'ensenyar la diversitat humana, la interdependència, la comprensió dels altres. El diàleg i l'intercanvi d'arguments, enfront del dogmatisme és un instrument de l'educació del segle XXI
- (4) **Aprendre a ser.** El desenvolupament global de la persona, cos i ment, la intel·ligència, la sensibilitat i el sentit estètic, la responsabilitat individual i l'espiritualitat, enfront de l'evolució tecnològica *deshumanitzadora*. Promoure la llibertat de pensament i de judici, la imaginació, els sentiments, l'esperit d'iniciativa, la creativitat i la innovació, així com la idea i pràctica de la pau.

Les activitats proposades:

La concreció de qualsevol intervenció requeriria, com a pas previ, i sobre qualsevol dels establerts en aquest treball, la reflexió al voltant del que es pretén aconseguir per establir el tipus d'activitat. Variables com el temps, el pressupost, els objectius que es pretenen o el grup a qui es dirigeix, poden condicionar el format de cada activitat.

Els suggeriments sobre models d'activitats a desenvolupar, en funció de l'objectiu d'intervenció, podrien ser les següents:

- (1) Introduir activitats, motivar o generar necessitats formatives: xarrades o qualsevol altra activitat dinamitzadora que requerira un temps mínim (sessions demostratives, actuacions teatrals, tallers d'una sola sessió, etc.).
- (2) Programar cursos de duració curta o mitjana, atenent del seu contingut. Els adults, a mesura que envelleixen, acurten els temps d'atenció; això ens donaria pistes sobre la metodologia i estructura de les sessions, per establir ritmes canviants i, al mateix temps, seleccionar temàtiques ajustades al nivell formatiu dels participants.
- (3) Considerar que les propostes de formació semiprofessional o professional requereixen temps més llargs i estructurats, que atenguen distints aspectes i continguts teòrics i pràctics.

- (4) Desenvolupar activitats a través d'Internet que possibiliten l'accés a distintes propostes sense el requisit previ de comptar amb un grup.

La bibliografia i documentació per a ampliar el coneixement:

- BELTRÁN, J. (1993) *Procesos, estrategias y técnicas de aprendizaje*, Síntesis, Madrid.
- BELTRÁN, J. (1996) «Estrategias de aprendizaje», en BELTRÁN, J. i GENOVAR, C., *Psicología de la instrucción I: Variables y procesos básicos*, Síntesis, Madrid.
- DELORS, J. (1996) *La educación encierra un tesoro. Informe a la UNESCO de la comisión internacional sobre la educación para el siglo XXI*, Santillana, Madrid.
- FEDERIGHI, P. (1992) *La organización local de la educación de adultos*, Editorial Popular-Quinto Centenario, Madrid.
- LEY DE FORMACIÓN DE LAS PERSONAS ADULTAS (1995) Ley 1/95, de 20 de enero (DOGV, núm. 2439, de 31 de gener de 1995).
- LIBRO BLANCO PARA LA EDUCACIÓN DE ADULTOS (1996), MEC, Madrid.
- LIMÓN, M.R. (1997) «La educación de las personas mayores», en PETRUS, A. (coord.), *Pedagogía social*, Ariel, Barcelona.
- RUBIO, R. i DOSIL, A. (1994) «Desarrollo de la inteligencia en la vejez», en BERMEJO, V. *Desarrollo cognitivo*, Síntesis, Madrid.
- STERNBERG, R.J. (1994) *La sabiduría, su naturaleza, orígenes y desarrollo*, DDB, Bilbao.

Els enllaços d'Internet:

- <http://www.mentor.mec.es>**, accions formatives a distància a través d'Internet del Ministeri d'Educació (amb cursos en obert).
- <https://cve.mec.es/Visitas/inicio.html>**, centre virtual d'educació del Ministeri d'Educació.
- http://www.edu.gva.es/ocd/areaord/val/ordenacion_adultos.htm**, ordenació de la Formació Permanent d'Adults a la Comunitat Valenciana.
- <http://www.cvfc.gva.es>**, Centre de Formació al Ciutadà de la Comunitat Valenciana.

La gran família dinamitzadora

Treball de camp, Les mans dels Ports, Vilafranca. Setembre de 2004

[12]

COM HE DE PREPARAR UNA REUNIÓ O TROBADA DE TREBALL?

Preparació de reunions i establiment de xarxes de treball

Miguel Ángel Martín Cuesta

Gestor cultural

“Allò local, si vol prosperar, ha de ser multilateral, internacional, i ha d’organitzar-se en xarxa per a compartir funcions de forma cooperant amb altres pols locals pròxims o llunyans”.

Jaime Izquierdo Vallina

Realitzar un diagnòstic de la realitat local, descobrir el potencial endogen d’un territori, dinamitzar les persones, els col·lectius i les comunitats locals, involucrar tots els sectors i nivells de la població, així com identificar les possibilitats d’ocupació, negoci o nous emprenedors, són tasques d’un agent de desenvolupament, moltes vegades convertit en treballador comunitari o en un gestor cultural. Un dinamitzador, en suma, el paper del qual en l’àmbit rural abasta nivells d’intervenció més amplis, i l’activitat del qual en el marc local o comarcal s’assembla més al vol de la papallona, amb els seus grans efectes invisibles, des de l’inapreciable per xicotet i efímer, i al mateix temps, és la laboriosa acció de la formiga o de l’abella. No pot pensar en la immediatesa, tot i que també ho ha de fer, sinó en el procés, en el camí; no tant en l’*on anem*, sinó des de l’*on partim*. No pot anar en solitari, i per això, es converteix en una professió d’estrategs, en la qual es dissenyen les accions i des de la qual

s'observa la realitat per a transformar-la adequadament a les expectatives i necessitats de les poblacions amb què es treballa; més encara, amb què s'interactua.

Siga quina siga l'activitat que es desenvolupe, hi han de participar altres agents la mediació social dels quals és ineludible, per la seua clara incidència en el medi en què es mouen: pel seu paper en la vida política, per la seua influència en la vida social, pel seu protagonisme en l'esfera pública, perquè creen ocupació i tenen un paper econòmic, per la seua funció social, educativa o d'un altre ordre, etc. Amb ells cal comptar i amb tots cal dissenyar accions abans o després.

El dinamitzador ha d'aspirar a despertar la capacitat que tenen les persones per a fer-se complementàries, la qual cosa permetrà reforçar la cohesió social (concertador conciliador). Així mateix, ha d'iniciar o avançar un objectiu, activitat o negoci, per a procurar el seu èxit (promotor). Ha de posseir capacitat de convocatòria (per a donar projecció pública a la seua promoció) i capacitat de seducció i de convicció (per a aconseguir els suports necessaris per a la iniciativa a promoure), a més de dots de lideratge, mentalitat oberta a les coses noves i una gran capacitat per a il·lusionar-se i gaudir amb els projectes que promou. Òbviament, no es pot tenir capacitat per a abordar tots els camps potencials i susceptibles de promoció que poden donar-se al territori. Per això és necessari conèixer i relacionar-se amb aquelles persones de la comunitat que tenen algun paper significatiu: clubs esportius, penyes, festejos, empreses, política, cultura, etc.

Quan ens trobarem amb cada un d'ells i en quin context, serà una qüestió d'ordre, de mètode, d'estratègia, de compliment d'objectius i d'eficàcia gestora. Però sempre, encara que hàgem creuat cartes, comunicats, correus electrònics, sempre acabem en alguna reunió. I en una reunió se substancia part de l'èxit o del fracàs de tot el que havíem plantejat en el nostre diagnòstic, part del coneixement de la realitat social i dels seus protagonistes. En aqueixa trobada podem cerciorar-nos del que és veritat o no, podem aconseguir acords o desacords, podem generar noves iniciatives, però, sobretot, ens procurarem un coneixement de l'altre més pròxim, més encertat.

A pesar que són bastant habituals, la majoria de les reunions no es planifiquen adequadament; o no tot el món hi arriba en les mateixes condicions objectives d'informació. Una reunió ben planificada des de la seua concepció, garanteix, almenys, un bon desenvolupament i possibilita més probabilitats de diàleg i d'expectatives.

Preparar-la significa dissenyar-la en tots els seus detalls. És important que creguem que una trobada és vital, transcendent, i que hi vegem anticipadament els resultats que ens agradaria obtenir a la seua finalització. Per això, reiterem, l'important és saber des d'on partim per al nostre viatge.

Que una reunió no siga un fet aïllat, inconnex, sense sentit, dependrà també del nostre esforç per evitar que això siga així, és a dir, hem de crear uns complexos mecanismes de

motivació capaços d'involucrar al màxim els actors amb qui volem crear comunitat o compartir un projecte. Siguen trobades aïllades, amb diferents actors, o continuades, establides amb un grup de treball, sempre hem de procurar conferir-los la importància que es mereixen. Cada reunió és única i té objectius propis. I com diu Alan Barker, "una reunió és un grup en acció". Certament, un grup de treball crearà al seu interior les dinàmiques de funcionament més oportunes, encara que l'agent que les coordine propiciarà les millors condicions per al seu desenvolupament.

D'altra banda, moltes reunions reiteratives, i sense connexió, indueixen al desànim, provoquen rebuig, falta de confiança i desercions en el projecte comú.

Per això, i com a principis bàsics, hauríem de plantejar-nos algunes preguntes que ens conduïsquen a respostes objectives de caràcter general.

Què és una reunió i per a què serveix?

Considerem la reunió com un vehicle per al nostre viatge, a què es pujaran alguns, determinats passatgers a qui haurem enviat prèviament informació del punt d'eixida, de les etapes del trajecte i del destí, així com del desenvolupament previst del viatge. Per tant, analitzem totes les possibilitats, abordem tots els itineraris possibles, les circumstàncies favorables i les menys avantatjoses. Considerem totes les personalitats i caràcters dels nostres viatgers: cada un l'legirà la mateixa informació, però cada un portarà un punt de vista diferent i una interpretació diferent dels objectius i continguts previstos en la trobada. I per extensió, les expectatives mai seran les mateixes per als qui assisteixen a la reunió.

José Manuel Barrero i Ferran Cortés afirmen que "perquè una organització intergrupala es constituïska i arribe a ser verdaderament un grup motor d'un projecte, és indispensable obtenir l'acord de tots sobre els objectius a aconseguir, i això només succeeix com a resultat de negociacions i compromisos". I continuen: "La noció de partenariat reposa sobre la idea de l'existència d'interessos que poden estar en oposició, la qual cosa significa que els *partenaires* hauran de sospesar els seus punts de vista respectius". I conclou que "la reunió és la unitat fonamental de la conducta d'un grup. Perquè un grup deixi d'existir només és necessari que deixi de reunir-se, i, al seu torn, és mitjançant les reunions i a través de la paraula com un grup construeix el pensament col·lectiu, les interpretacions comunes, els projectes, les identitats, el compromís mutu".

Com hem de preparar-la?

La nostra obligació és realitzar una llista dels grans i dels xicotets detalls. Al meu parer, és en l'abandó d'aquests últims on pot haver-hi desencontres, males interpretacions, desviacions de la informació, xicotets malentesos.

En els següents punts, es realitza una exposició dels grans blocs i d'alguns xicotets detalls en cada un d'aquests:

1. Quina és la finalitat de la reunió.
2. Quins són els objectius que volem aconseguir: és molt important que tots estiguen escrits, ja que serà l'única forma d'avaluar-los posteriorment.
3. A qui afecta la trobada: qui creiem que ha d'assistir-hi i en qualitat de què. És a dir, prevegem, reflexionem sobre el nivell de participació que volem, el grau de compromís previst, per l'índex d'afectació de la cita. Podria ser pràctic crear un barem, un índex de prioritats en la implicació i representació.
4. Quina informació elaborarem prèviament per a distribuir i amb quant de temps d'antelació l'enviarem. I a més, a través de quin mitjà la difondrem i com durem a terme la convocatòria: dependrà de cada mitjà territorial, però el normal és que cada trobada quede constatada mitjançant documents; abans, durant i després.
5. On la celebrarem i per què en aqueix lloc. Sempre caldrà buscar les condicions més favorables per a totes les persones, tant de proximitat, com d'horari, data i de condicions espacials. Les circumstàncies diran el que és més convenient en cada cas. En entorns rurals, si les infraestructures no són moltes, serà millor triar sempre el mateix punt de trobada per a tots, en què aconseguim la convergència de mitjans i de distàncies. Serà més senzill l'acord previ.
6. Com podem assegurar-nos la participació. Demanarem la confirmació de l'assistència i evitarem la flexibilitat o no, segons cada convocatòria. Com a estratègia, hem de tractar d'aproximar distàncies i prefixar la pròxima reunió si estem en el desenvolupament de programes o de projectes que requereixen de dates establides per a la seua execució, per fases, activitats, tasques, que obliguen al respecte del seu compliment per part de tots. Invitarem que puguen exposar les necessitats que tenen de recursos o d'una altra índole per a la seua participació: oferir una adreça, un número de telèfon, correu electrònic, persona de contacte, mitjans de transport, forma d'arribar, accessos i aparcament, etc.

7. Establirem unes normes per al desenvolupament de cada sessió. Cada convocatòria, en tenir definits uns objectius clars i uns actors concrets, haurà de preveure la dinàmica grupal més convenient, que utilitzarà i la donarà a conèixer als assistents, de manera que en la mateixa dinàmica ja van implícites les normes per al seu desenvolupament.
8. Preveurem el mode en què avaluarem el nostre treball i el desenvolupament de la reunió, així com el compliment dels objectius previstos inicialment. Dissenyarem alguns xicotets indicadors per a avaluar.
9. Ens assegurarem que tenim tots els mitjans i recursos necessaris previstos, així com el personal de suport que necessitem.

Quin és el seu desenvolupament?

1. Salutació inicial, que recorda quins són els objectius de la reunió. En alguns casos, es recordaran els acords de l'anterior (bé mitjançant acta o per síntesi de punts principals o acords assolits) i s'establiran les normes de la reunió: presentació dels assistents, dinàmica a utilitzar, temps per a les intervencions. Sempre haurà de tenir-se present el caràcter de la reunió: si és una reunió de caràcter informatiu, si és per a aconseguir acords, per a consensuar opinions, per a dissenyar accions, per a canviar objectius, per a avaluar, de seguiment, de revisions, d'aclariments, de noves documentacions, etc. D'aquesta manera, podrem dissenyar millor les estratègies de desenvolupament, les dinàmiques, els temps, els descansos, i a més, podrem preveure si hi haurà cafè, aigua, aliments, i fins i tot, la durada, etc. Tot el que dèiem en la primera qüestió, aclareix el sentit d'aquest moment.
2. Llegir per a tots la documentació enviada serà molt important com a *refresc*.
3. Definir les intervencions: discussions, exposicions, lectures, etc.

El desenvolupament del nostre viatge passarà per distints moments.

Com avaluar-la?

Com dèiem, la bona definició d'objectius ens ajudarà a poder conèixer el grau de compliment d'aquests. Cada professional haurà d'establir adequadament els seus.

A manera d'exemple, proposem entre els de caràcter quantitatiu:

- Nombre de participants previstos i assistents.
- Temps dissenyat per al desenvolupament i grau de compliment: horari, principi i fi de la reunió, nombre d'intervencions i quines (identifiqueu-les).
- Demanarem que els participants avaluen la trobada i en precisen alguns aspectes: el dia, l'hora, el temps destinat, les instal·lacions, les aportacions pròpies i alienes, els acords assolits, el sistema de treball, etc.

Entre els de caràcter qualitatiu, tindrem presents:

- Grau de compliment dels objectius previstos i si es van generar alguns no previstos.
- Grau de compliment de les normes per part de tots i si es van generar noves dinàmiques.
- Previsió de dinàmiques i el seu desenvolupament.
- Qualitat de les intervencions: grau d'aportació, millores, suggeriments.

Pot haver-hi altres factors condicionants de la reunió, com el fet que tots hagen llegit la documentació i així haver-la preparat prou. Convé demandar una certa exigència a tots els participants en aquest sentit, d'aquesta manera s'evitaran conflictes. Finalment, no s'ha d'esperar per a avaluar la trobada. Una gran part d'aquesta tasca es pot dur a terme amb els participants en finalitzar aquesta.

La creació de xarxes

La reiteració de les trobades sol repercutir en la creació de xarxes, més o menys formals, en la línia que assenyala Bernard Vachon: "La pràctica del desenvolupament local exigeix la creació de xarxes d'intercanvi de coneixements, de mètodes d'aprenentatge, de serveis en tots els àmbits i a totes les escales, ja que el seu propòsit és fer participar el nombre més gran de *partenaires* en un projecte comú de desenvolupament simultàniament i coherentment".

"Aquest objectiu pressuposa l'aplicació del concepte de la concertació, que implica una actitud de confiança i de respecte mutu i el reconeixement del paper dels altres i de les pròpies limitacions. Explota l'avantatge del diàleg i de les sinergies creades per la posada en comú de recursos; condueix a l'intercanvi de competències i energies dirigides a l'objectiu comú".

Aquest és un *partenariat* que pot fer intervenir nombrosos interlocutors, des de l'estat fins als ciutadans, passant pels polítics locals, els empresaris i els agents de desenvolupament.

Finalment, igual que vaig començar, voldria acabar amb una reflexió de Jaime Izquierdo Vallina, que assenyala el següent: “En el futur les societats rurals millor desenvolupades seran aquelles que siguen capaces d’organitzar les seues estratègies de desenvolupament al voltant de la revaloració del lloc, del coneixement profund de l’universal i global i de la pertinença a una comunitat virtual. El local, el global i el virtual són les tres concepcions fonamentals per a reorganitzar el nou món rural”.

Les claus:

- (1) Definir els objectius de la trobada.
- (2) Seleccionar els participants.
- (3) Planificar el seu desenvolupament.
- (4) Convocar i motivar.
- (5) Organitzar materialment.
- (6) Avaluat.

Les activitats proposades:

- (1) Crear una base de dades de recursos i infraestructures.
- (2) Obtenir una llista completa dels actors que incideixen al territori, establir el seu perfil i el seu grau d'intervenció: administracions, particulars, empreses, col·lectius, creadors, etc. Una fitxa adequada serà el més convenient. Detectar les potencialitats: líders, organitzacions, mediadors, intermediadors, etc.
- (3) Assistir a un curs de dinàmiques de grup, per a triar bé quines poden ser les més recomanables per a cada cas.
- (4) Participar en algun seminari o curs de resolució de conflictes.
- (5) Generar bons, i suficients, indicadors d'avaluació.

La bibliografia o documentació per a ampliar el coneixement:

- ANTONS, K. (2001) *Práctica de la dinámica de grupos*, Herder, Barcelona.
- BALLENATO PRIETO, G. (2005) *Trabajo en quipo. Dinámica y participación en los grupos*, Pirámide, Madrid.

- BARBERO, J.M. i CORTÉS, F. (2005) *Trabajo comunitario, organización y desarrollo social*, Alianza, Madrid.
- BARKER, A. (2003) *Cómo dirigir reuniones*, Gedisa, Barcelona.
- CEMBRANOS, F. i MEDINA, J.Á. (2004) *Grupos inteligentes. Teoría y práctica del trabajo en equipo*, Popular, Madrid.
- DEMORY, B. (1988) *Cómo dirigir y animar las reuniones de trabajo*, Deusto, Bilbao.
- IZQUIERDO VALLINA, J. (2002) *Manual para Agentes de Desarrollo Rural*, Mundi-Prensa Libros, Madrid.
- VACHON, B. (2001) *El desarrollo local. Teoría y práctica*, Trea, Gijón.

Els enllaços a Internet:

AulaFácil (llició 13, reunions)

<http://www.aulafacil.com/Trabequipo/Lecc-13.htm>

Les experiències compartides ens ajuden a créixer
Curs de catalogació de Traiguera. Juliol de 2006

[13]

CONSTITUEIX LA CULTURA LOCAL I EL SEU PATRIMONI UN FACTOR DE DESENVOLUPAMENT EN EL MÓN RURAL?

La cultura com a factor de desenvolupament rural

María Cervera Soler i Ángel Portolés Górriz

Gestors culturals

ARSIPE, Gestión del Patrimonio Cultural S.L.

El patrimoni cultural ha de considerar-se com un element decisiu per a elaborar estratègies de desenvolupament regional i local destinades a la dinamització social, cultural i econòmica del territori, entès aquest com a espai comú d'interrelació d'un conjunt de persones que realitzen unes determinades pràctiques culturals pròpies i complementàries amb altres territoris, i que, com a resultat, generen tot un patrimoni cultural tant material com immaterial.

Quan ens referim al patrimoni cultural el vinculem directament a la rica herència històrica, resultat de valors propis i valors aportats per altres cultures, que ens fan reflexionar sobre l'existència d'una interconnexió a escala mundial, basada en l'existència d'un passat relacionat que justifica la coexistència paral·lela de les distintes manifestacions culturals.

El *patrimonium*, com a concepte inicial heretat del dret romà, constitueix, *per se*, una eina fonamental per al coneixement del nostre passat, ja que encarna la seua memòria col·lectiva. El seu patrimoni, material i immaterial, constitueix un testimoni viu i un pont d'unió entre el passat, el present i el futur, punt en què comencem a considerar la seua importància

Participants del
curso a Algímia
d'Almonesir. 2003

i el seu valor, i encara més, la nostra responsabilitat de conèixer, conservar, protegir i transmetre a les generacions futures.

Juntament amb la vinculació directa del patrimoni amb el passat, aquest també es constitueix com a producte d'un procés basat en la informació i la seua transmissió. Aquest intercanvi es dona tant a nivell intern, entre els membres del grup, com extern, en relació amb altres cultures i pobles. Paral·lelament, es tracta de la resposta que l'ésser humà ofereix als problemes concrets de la seua existència i la seua interrelació i interacció amb l'ambient; i així mateix, d'integració dels elements naturals i culturals en aqueix territori humanitzat.

Des d'una perspectiva social, que integra els valors que proporciona, el patrimoni cultural seria un recurs fonamental de recuperació de la memòria històrica, de promoció de l'autoestima, de cohesió social i de coneixement i tolerància del distint. Partint d'aquesta àmplia perspectiva,

el patrimoni seria un generador de recursos de promoció de territoris, ciutats i regions, així com de desenvolupament i progrés de col·lectius humans.

El patrimoni cultural constitueix el conjunt de les manifestacions culturals de les societats. Es tracta dels referents, dels testimonis d'aqueixa cultura, per la qual cosa la seua anàlisi és la clau per a l'estudi i comprensió de la seua història i del seu present. Aquest valor del patrimoni ve

Rentador a
Albocàsser. 2008

determinat pel seu caràcter d'element autèntic, únic, ja que explica un context cultural i la seua evolució en el temps. Qualsevol incidència o agressió sobre aqueix patrimoni suposa una pèrdua irreparable, per la qual cosa, per a protegir el nostre patrimoni, les principals accions han de passar per la seua posada en valor, i també, pel suport governamental en el desenvolupament d'estratègies i campanyes orientades a l'educació i aproximació dels ciutadans al seu patrimoni. En un present en què el patrimoni cultural adquireix cada vegada major valor social, en relació amb la millora de la qualitat de vida i l'augment del nivell cultural dels ciutadans, la clau es troba en l'accés i gaudi de la societat, mitjançant accions basades

en el respecte i l'atenció i estimació del patrimoni com a punt de partida indispensable.

Tast preparat per a l'exposició de la matança del porc. Teresa. 2007/08

Mesura d'un pou.
Font de la Salut.
Traiguera. 2006

Les claus:

- (1) Les característiques del territori on s'emmarca el projecte i de la gent i interessos socials i culturals és bàsic per cercar el major nombre de suports i col·laboradors, tant associats como no associats.
- (2) La participació i implicació social i política, iniciant el projecte amb una fase prèvia d'estudi i anàlisi del conjunt de béns patrimonials, situarà el projecte en el seu context i en tot el seu significat i valor social i cultural.
- (3) El projecte a desenvolupar haurà de respectar el conjunt de béns culturals llocs en valor, fomentant la seua conservació i el seu respecte, programant iniciatives culturals coherents i sostenibles, que propicien dinàmiques de participació i conscienciació cultural de la població.
- (4) L'ajuda i assessorament especialitzat són aconsellables, ja que proporcionen als agents experiència i metodologia¹.

Les activitats proposades:

- (1) Quin patrimoni hi ha en el meu poble?

El patrimoni que hi ha als nostres pobles és molt més ampli del que engloba el conjunt d'edificis civils i religiosos de caràcter monumental.

Elaboreu una panoràmica del patrimoni de la vostra població a partir del següent quadre:

¹ Aquest assessorament especialitzat no ha de confondre's amb la cessió total del projecte; ha de suposar, sobretot, una col·laboració concreta i temporalitzada.

Patrimoni material (conjunt format per béns patrimonials i culturals físics)	
Moble Aquells béns que es caracteritzen per la seua mobilitat i possibilitat de translació	
Exemples	Quadres, llibres, fotografies, joies, elements religiosos, vestimenta tradicional, utensilis de la llar, ferramentes associades al treball, etc.
Immoble Terres, edificis, camins, construccions i mines, juntament amb els adorns o artefactes incorporats, així com els drets als quals atribueix la llei aquesta consideració.	
Exemples	Edificis religiosos (esglésies, ermites), edificis civils (ajuntament, palaus, ponts, muralles), edificis tradicionals (sènies, molins, sèquies, basses), jaciments, paisatges (valor natural i mediambiental), etc.
Patrimoni immaterial (béns patrimonials no tangibles)	
Exemples	Tradicions religioses (festes patronals, processons), tradicions no religioses (ritus ancestrals, costums arrelats als pobles, supersticions), cançons, llegendes, contes, rimes, poemes, llengua pròpia, malnoms, entre altres.

Exemple de projecte cultural al territori, basat en el patrimoni

La utilització de la fotografia antiga com a element de dinamització d'un poble. Olocau, Castelló, 2002/03

Es tracta d'un projecte que es va iniciar l'any 2002, arran de la primera edició del Curs de Catalogació del Patrimoni, promogut per la Universitat Jaume I. Després de l'etapa de formació es va dissenyar un projecte cultural basat en la fotografia antiga relacionada amb els oficis tradicionals i les festes. Entre les accions programades, es va realitzar una campanya de catalogació de fotografia antiga, que va incloure la recollida de material i la realització de recuperació d'història oral vinculada a les imatges recopilades.

Amb les dades obtingudes, es va dissenyar una exposició de fotografies i ferramentes tradicionals, que va ser reforçada amb unitats didàctiques dirigides als

col·legis. La presentació del projecte i de l'exposició es va realitzar en un acte, al qual va acudir-hi, a més d'un nombre públic, autoritats locals i responsables de l'àrea de Cultura de la Universitat Jaume I, així com de la coordinació del Programa d'Extensió Universitària. La bona acollida del projecte, per part de la població, va derivar en una ampliació de la campanya de recollida de material gràfic, amb la incorporació de noves fotografies.

Exposició dels treballs i les festes. Olocau. 2003

Resultats obtinguts

Directes i tangibles:

- Projecte per a la creació d'un arxiu municipal informatitzat de fotografia antiga.
- b) Publicació del projecte en el segon número de *Dossiers d'extensió universitària* de la Universitat Jaume I.
- c) Desenvolupament d'una campanya de recollida de fotografies.
- d) Realització d'una exposició.

Indirectes:

- Sensibilització de la població sobre el valor del patrimoni cultural local.
- Reforç i cohesió social entre els participants i col·laboradors en el projecte.
- Inici d'un projecte cultural de caràcter local, però amb projecció més àmplia.

La bibliografia:

- ARIAS, M. (coordinador) (2002) *La gestión del patrimonio cultural. La transmisión de un legado*, Fundación del Patrimonio Histórico de Castilla y León, Valladolid
- BERMÚDEZ, A., VIANNEY, J. y GIRALT, A. (2004) *Intervención en el patrimonio cultural. Creación y gestión de proyectos*, Editorial Síntesis, Madrid
- CERVERA SOLER, M. y PORTOLÉS GÓRRIZ, A. (2008) "El curs de catalogació del patrimoni cultural com a projecte cultural en el territori", en PRADILLA CARDONA, M.A. (ed.) *Patrimoni i economia a les comarques de la diòcesi de Tortosa*, Onada Edicions, Barcelona, pp. 99-105.
- HERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, F. (2002) *El patrimonio cultural: la memoria recuperada*, Ediciones Trea, Gijón
- PORTOLÉS GÓRRIZ, A. (2008) "El patrimoni com a desenvolupament del territori", en PRADILLA CARDONA, M.A. (ed.) *Patrimoni i economia a les comarques de la diòcesi de Tortosa*, Onada edicions, Barcelona, pp.303-312

Els enllaços d'Internet:

<http://patrimoni.uji.es>

<http://www.cult.gva.es/dgpa/>

<http://www.gestorcultural.org/>

<http://www.aegpc.org/aegpc/index.html>

Una bona perspectiva d'un grup amb futur
Jornades d'Avaluació. Benlloc. Novembre de 2007

[14]

DE QUINES SUBVENCIONS DISPOSE PER A IMPULSAR INICIATIVES LOCALS?

Anabel Ejarque Peñarroya

Agent d'Ocupació i Desenvolupament Local

Ajuntament de Forcall

La figura de l'AODL (Agent d'Ocupació i Desenvolupament Local) s'ha anat implantant en els últims anys en la major part dels ajuntaments de la geografia espanyola. Tot això gràcies a les ajudes que des dels diferents serveis territorials d'ocupació es convoquen per a sufragar les despeses corresponents a les seues contractacions. Aquest fet delimita ja en un primer moment les funcions i característiques del nostre treball, encara que sempre ens podem trobar amb casos, si bé no els més abundants, d'AODL que exerceixen tasques i desenvolupen treballs que res tenen a veure amb aquells que haurien de correspondre-li d'acord amb la normativa que regula la seua figura laboral.

Així, entre les nostres funcions, correspon cercar recursos econòmics per a aplicar al territori els projectes i iniciatives que contribuïsquen al desenvolupament local. Aquestes iniciatives poden ser de diferents àmbits: econòmic, cultural, medi ambiental, social, etc.

En primer lloc, l'AODL ha d'identificar quins són els potencials beneficiaris de les seues actuacions, en termes generals, i de les diferents subvencions, en particular, de manera que la informació es canalitze el més ràpid i efectiva possible i arribe als destinataris amb la major rapidesa. Aquests beneficiaris són, normalment, les entitats locals, els empresaris-emprenedors i les associacions legalment constituïdes. No obstant això, és imprescindible que l'AODL conega ben tots els elements i actors del territori, per a detectar tots els beneficiaris possibles susceptibles de les distintes línies d'ajudes.

Les línies més comunes de transmissió de fons a aquests potencials beneficiaris s'habiliten a través de l'administració provincial, autonòmica, estatal i europea, a través d'ajudes que convoquen els seus diferents departaments.

En el cas de la Comunitat Valenciana, la principal font de subvencions és el govern autonòmic o Generalitat Valenciana, que té transferides bona part de les competències de l'administració estatal.

Establirem, per tant, aquestes línies de finançament:

- a. Estatal: ajudes dels diferents ministeris.
- b. Autonòmica: canalitzades a través de les conselleries.
- c. Provincial: mitjançant les ajudes convocades per la Diputació Provincial.
- d. Local: alguns ajuntaments convoquen ajudes per a dinamitzar el comerç, la creació d'empreses i l'organització d'activitats que realitzen les associacions, entre altres.
- e. Europa: no podem oblidar les convocatòries que arriben des de la Unió Europea, encara que es tracta de programes més complexos, que en la major part dels casos requereixen socis d'altres zones. És convenient conèixer els diferents programes, per la qual cosa es recomana estar en contacte amb les diferents institucions que treballen en aquesta línia, com ara el Gabinet d'Integració Europea (GIE) de la Diputació Provincial de Castelló o el Centre Rural d'Informació Europea (CRIE), entre altres.

Però, què és una subvenció? Si intentem definir en què consisteix, ens trobem que es tracta d'una entrega de diners o espècie entre diferents administracions públiques, i també, a altres entitats públiques o privades i a particulars, sense contrapartida directa per part del beneficiari. Afecta un fi, propòsit d'activitat o projecte específic, amb obligació per part del beneficiari de complir les condicions i requisits que s'hagueren establert, o en cas contrari, procedir al seu reintegrament.

Una vegada plantejada la seua definició, és necessari conèixer quines són les seues característiques i components.

En primer lloc, una subvenció respon a una *ordre*, per la qual una determinada institució, bé una Conselleria o bé un Ministeri, estableix les característiques o bases, per les quals una entitat física o jurídica, pot acollir-se a unes ajudes per a realitzar una activitat, la qual està

condicionada per uns requisits determinats, així com els fins que s'estableixen en la dita ordre.

En la mateixa ordre en què figuren les bases se sol publicar la convocatòria, en la qual s'estableixen els terminis de sol·licitud i justificació, les quantitats, els percentatges de la subvenció, així com la documentació que cal aportar per a oferir tota la informació necessària a l'entitat adjudicatària de l'ajuda.

En relació amb aqueixa informació, es barema la sol·licitud realitzada i es procedeix a la seua resolució favorable o a la seua desestimació. Hi ha nombrosos factors que influeixen en les resolucions, però sobretot cal tenir en compte la capacitat pressupostària de l'entitat convocant per a saber el nombre d'adjudicacions possibles.

Tota la informació que figura en la convocatòria és imprescindible per a desenvolupar correctament el procediment d'una subvenció, no sols quant a realitzar un expedient brillant per a aconseguir una resolució favorable, sinó per a deixar clars i estructurats els terminis en què es desenvolupen les actuacions, el pagament i la justificació tal com estableix l'ordre.

Aquestes subvencions apareixen publicades en els butlletins de difusió de les distintes administracions, el *Butlletí Oficial de la Província* (BOP; Diputació Provincial de Castelló), el *Boletín Oficial del Estado* (BOE; administració estatal), el *Diari Oficial de la Comunitat Valenciana* (DOCV; Generalitat Valenciana) i el *Diari Oficial de la Unió Europea* (DOUE; Unió Europea). L'AODL ha de conèixer les característiques d'aquestes publicacions per a poder portar el seguiment i control de la convocatòria de les ajudes (dies i canals de publicació). Totes es troben en format digital; algunes fins i tot han deixat de publicar-se en paper.

A més, cada vegada és més freqüent que les entitats creen eines de recerca i localització dels procediments que generen. Així, amb l'ajuda d'aquestes bases de dades, es poden conèixer d'una forma ràpida i efectiva les subvencions que es convoquen, igual que totes les seues característiques. Un exemple d'aquestes bases de dades és la GUIA de la Generalitat Valenciana, on figuren totes les ajudes i procediments que es realitzen des de l'administració autonòmica.

Gràcies a això, l'AODL no ha d'haver de conèixer totes les subvencions que existeixen, sinó la forma de cercar-les, trobar-les i sol·licitar-les. En això rau l'efectivitat de qualsevol persona que s'ocupa de la recerca de finançament, bé públic o privat, de conèixer les eines necessàries per a localitzar i aconseguir aquestes aportacions.

A banda de les entitats anteriorment descrites, hi ha un infinitat d'institucions que realitzen convocatòries d'ajudes o programes, més o menys concrets, els quals ens poden interessar i ens poden beneficiar, com ara les federacions, entre ells la Federació Valenciana de Municipis i Províncies (FVMP); entitats bancàries que realitzen convocatòries principalment amb finalitat social o cultural; fundacions, sindicats, universitats etc., per la qual cosa és important que

l'AODL els conega i col·labore amb elles. A més, la figura de l'AODL ha d'establir relacions i vincles amb totes aquestes institucions, ja que es tracta d'agents i factors que participen en la dinamització socioeconòmica del territori.

Últimament, i des de diferents institucions, s'està potenciant el desenvolupament d'eines que faciliten l'intercanvi d'informació més concreta sobre subvencions i convocatòries, i a més, és creixent l'impuls d'actuacions que contribueixen a estimular l'estudi i la reflexió sobre la realitat local per a afavorir l'acció tècnica, avançant línies d'investigació i creant grups de treball entre els mateixos tècnics que actuen als municipis. D'aquesta manera, amb la implicació i la realització de programes i iniciatives conjuntes, es poden realitzar projectes molt interessants.

Per a poder desenvolupar un programa de treball el més efectiu possible, seria convenient realitzar un catàleg de quines són les actuacions (activitats, serveis i infraestructures, per exemple) necessàries per al nostre municipi; i a partir d'aquest, acollir-se a les línies de finançament més convenientes; i no al contrari. Lamentablement, i en termes generals, no ocorre així, són moltes les actuacions que es desenvolupen a partir de la convocatòria d'una subvenció, sense aprofundir en la seua viabilitat o necessitat. Aquesta *subvencionitis* afecta molts polítics i empresaris, per la qual cosa, part de les nostres funcions, també cal orientar-les cap al disseny de plans estratègics d'acció local, intentant així desenvolupar les actuacions més necessàries i coherents per a la nostra població considerant les dificultats i les oportunitats existents.

Es tractaria, per tant, de considerar com a objectius del desenvolupament local les directrius que emanen del pla estratègic d'acció local, i a partir d'aquells, anar enfocant les diferents actuacions que s'impulsen des de l'ajuntament i a les quals es poden anar sumant diversos actors. I no sols respecte a l'aprofitament de les distintes subvencions existents; també és necessari orientar davall aqueix marc un infinitat d'activitats els resultats de les quals poden contribuir a aconseguir les metes intermèdies i finals que s'han proposat en clau estratègica.

És imprescindible que l'AODL cree una xarxa al seu voltant, coneixent les entitats, les institucions i tots aquells elements i factors susceptibles de generar dinàmiques al territori, bé mitjançant subvencions econòmiques o desenvolupant projectes i aportant idees. Ha de ser un agent clau de la dinamització del territori, com a element que coneix i genera totes aquestes iniciatives i dinàmiques. Pretén, per tant, el desenvolupament local del municipi o territori en què treballa, però sense oblidar, també, la importància del seu desenvolupament professional, com a tècnic que ha de consolidar i defensar el seu lloc de treball i l'exercici de les funcions que li són pròpies.

Les claus:

- (1) Conèixer les eines imprescindibles per a realitzar recerques efectives de fonts de finançament, avançant-se fins i tot a la seua convocatòria oficial.
- (2) Definir els objectius i les característiques dels projectes per a identificar quins són els subvencionables.
- (3) Establir contacte directe i personalitzat amb els responsables de les principals fonts de finançament de projectes en les institucions públiques i entitats privades.

Les activitats proposades:

- (1) Realitzar un catàleg de les entitats susceptibles d'oferir finançament a l'entitat en què treballem.
- (2) Confeccionar una agenda de contactes qualificats que puguen facilitar-nos informació sobre les ajudes i la seua tramitació.
- (3) Elaborar una llista de pàgines web i bases de dades d'interès per a obtenir finançament.
- (4) De forma compartida amb altres professionals del desenvolupament local, elaborar una *guia pràctica* per a la sol·licitud de subvencions.

Els enllaços d'Internet:

Base de dades de la Generalitat Valenciana: <http://www.cidaj.gva.es/sc1/menu.htm>

DOCV: *Diari Oficial de la Comunitat Valenciana*: <https://www.docv.gva.es/portal/>

BOP: *Butlletí Oficial de la província de Castelló*: <http://www.dipcas.es/bop>

BOE: *Boletín Oficial del Estado*: <http://www.boe.es/g/es/>

DOUE: *Diari Oficial de la Unió Europea*: <http://eur-lex.europa.eu/JOIndex.do?ihmlang=es>

Una fira amb molta informació

Fira de la Informació, UJI, Castelló de la Plana. Febrer de 2007

[15]

DE QUINS NOUS INSTRUMENTS DISPOSE PER A REALITZAR AMB GARANTIES LA MEUA LABOR PROFESSIONAL?

**Instruments per a millorar el treball tècnic afavorint
la participació social**

Tomás Alberich Nistal

Sociòleg

Professor de l'Àrea de Treball Social de la Universitat de Jaén

Si hi ha una paraula que es repeteix en els nous projectes de desenvolupament és “participació”. Però, com ha ocorregut amb altres (per exemple “desenvolupament” i “desenvolupament sostenible”, com veurem), el que des de les institucions es propugne o aconselle que un projecte siga “participatiu”, que es compte amb l’opinió dels afectats, etc., no garanteix, per si mateix, que això haja d’ocórrer. Al contrari, alguns projectes sembla que repeteixen la paraula participació a manera de guarniment i disculpa, com si bastara només anomenant i repetir perquè la participació ciutadana es donara de per si.

Precisament per a utilitzar nous instruments que garantisquen el desenvolupament integral d’una comunitat (ja siga rural o urbana), un dels indicadors bàsics serà tenir en compte i “mesurar” la participació que es de en el procés, en el conjunt del procés: des d’abans que aquest s’inicie com a tal (participar en la planificació del procés participatiu), participar en l’execució e, igual d’important, participar en l’avaluació del que realitza.

Quin ha sigut l'evolució dels conceptes que estem utilitzant quan parlem de desenvolupament?:

1. Fins al segle XIX els economistes van posar l'èmfasi en "el creixement" (encara que alguns encara estiguen ací). L'important era créixer quantitativament, produir més.
2. En el segle XX es propugna "el desenvolupament". Ja no val només créixer si el creixement comporta, per exemple, més desigualtat, més injustícia i, per tant, més inestabilitat. El creixement ha d'anar acompanyat de polítiques que comporten que aqueix creixement beneficie a la majoria, no sols a uns pocs privilegiats. El desenvolupament és creixement i major benestar per a la majoria.¹
3. A finals del segle XX s'encunya el concepte de "desenvolupament sostenible". Si el desenvolupament comporta més riquesa per a la majoria, però a costa de la destrucció dels recursos naturals, ja siguen els propis o els dels veïns (regions, països, etc.), no es podrà mantenir per molt de temps. En 1992, a la Cima de Riu (Conferència de l'ONU), es planteja la necessitat elaborar en cada ciutat la "Agenda 21 Local", que és un pla municipal que pretén avançar cap a la sostenibilitat propiciant que Desenvolupament i Medi Ambient se situen conjuntament al centre del procés de decisions econòmiques, socials i polítiques, en totes les esferes de l'Administració. I, què entenem per sostenibilitat? Vegem el que ens diu la Carta de les Ciutats Europees cap a la Sostenibilitat (Aalborg, Dinamarca, 1994):

"La sostenibilitat ambiental comporta mantenir el capital natural. Exigeix per la nostra part que el ritme a què consumim les matèries renovables i els recursos hídrics i energètics no supere la velocitat a què es reabasteixen els sistemes naturals i que el ritme a què consumim els recursos no renovables no excedisca la velocitat a què es reemplacen els recursos renovables sostenibles. La sostenibilitat ambiental també implica que el ritme d'emissió de substàncies contaminants no sobrepassi la capacitat de l'aire, l'aigua i el sòl d'absorbir-los i processar-los".

4. És precisament a partir de la Carta d'Aalborg quan podem dir que institucionalment s'incorpora un Quart concepte, el de participació, als ja citats de creixement, desenvolupament i desenvolupament sostenible. La participació apareix *només* en el mètode que propugna la Carta per a la seua aplicació. En la pràctica és fonamental: com posem en marxa el projecte de desenvolupament sostenible? I qui defineix el que és sostenible i el que no? Només hi ha una solució democràtica: els propis afectats i en els seus diferents nivells (població local, regional, estatal, continental, etc., segons a qui afecte la decisió a prendre).

¹ "Desenvolupament: Procés de *creixement* d'una economia, al llarg de la qual s'apliquen noves tecnologies i es produeixen transformacions socials, amb la conseqüència d'una millor distribució de la riquesa i de la renda" (Ramón Tamames).

Quins instruments podem utilitzar perquè el diagnòstic sobre la realitat siga científic i participatiu? Veurem el mètode Investigació-Acció Participativa (IAP) i una proposta de Diagnòstic Rural Participatiu. Igualment, la més recent Agenda 21 de la Cultura (Barcelona, 2004), planteja diferents propostes amb semblats mètodes i principis (Alberich, López i Martín, 2006). Vegem primer de forma sintètica com podem realitzar una Agenda 21 Local.

Agenda Local 21. Objectius. Origen. Com realitzar-la en deu passos.

Amb l'Agenda Local 21 es pretén la consecució de dos objectius prioritaris:

1. Establir estratègies ambientals integrades en tots els àmbits de decisió municipal, superant un enfocament excessivament sectorial i corporatiu de les polítiques ambientals.
2. Implicar a la Comunitat Local (agents socials i econòmics, col·lectius ciutadans, grups d'interès, etc.) en el procés d'elaboració i aplicació d'un Pla d'Acció ambiental tendent a aconseguir un desenvolupament sostenible per al municipi, la qual cosa suposa processos de participació ciutadana. I que, per tant, el desenvolupament siga sostenible, econòmic, ecològic i socialment parlant. Ens orienta cap a la consecució del que alguns han denominat un *equilibri sustentable* de la nostra societat i del seu desenvolupament.

La Conferència sobre Medi Ambient i Desenvolupament (Cima de la Terra), abans citada, que es va celebrar en Rio de Janeiro en 1992, va aprovar l'Agenda 21 com "Pla d'Acció o Programa de les nacions Unides per al segle XXI". En el capítol 28 de l'Agenda 21 es reconeix que molts dels problemes i solucions contemplats estan relacionats amb les autoritats locals i, en conseqüència, es fa una crida a la participació i cooperació d'aquestes autoritats perquè creuen la seua pròpia Agenda 21 i les *traduisquen* en plans i accions concretes per a la seua localitat.

A partir de la proposta de mètode del Consell Internacional per a les Iniciatives Mediambientals locals (ICLEI), descriurem les distintes fases d'elaboració i implementació d'una Agenda Local 21, ben entès que el procediment és flexible i que ha d'adaptar-se a la realitat de cada municipi o territori.

(1) *Estructura de treball. Òrgans participants.*

- a. *L'Ajuntament*, que ha de liderar el procés i posar al servei del mateix els recursos i personal necessaris. Serà el responsable d'aprovar l'Agenda Local 21 per al municipi.

En cas de municipis molt xicotets poden agrupar-se i/o comptar amb el suport de la Diputació Provincial. També es pot utilitzar el mateix mètode per a comarques.

- b. *El Fòrum de Medi Ambient*, on es reuneixen els representants de tots els sectors implicats (Govern Local, grups polítics, associacions ciutadanes, altres administracions presents al territori, persones i professionals interessats, empreses i indústries, etc.), que promouran els debats sobre el procés d'elaboració i aplicació de l'Agenda.
- c. *La Comunitat Local*, el conjunt de persones que viuen i treballen al municipi. Hauran de participar a través de diverses fórmules (enquestes, reunions, exposicions, etc.) i ser informats de tot el procés.

(2) *Acord sobre la filosofia.*

- a. Generació a l'Ajuntament de la voluntat d'abordar un Pla d'Acció ambiental.
- b. Elaboració pel Fòrum de Medioambiente d'un manifest que continga la base filosòfica del projecte, incorporant les aspiracions futures en què es desitja treballar, així com *els principis* que han d'orientar la mateixa: sostenibilitat, cooperació, subsidiarietat, responsabilitat democràtica, transparència i participació ciutadana, entre altres.
- c. La filosofia que ha d'orientar el Pla d'Acció ha de ser aprovada pel Ple de l'Ajuntament (o òrgan equivalent en altres àmbits).

(3) *Identificació de problemes i les seues causes.*

- a. Anàlisi subjectiva dels problemes i les seues causes segons els percep la Comunitat. S'acudirà per a això a les opinions reflectides al Fòrum mediambiental, però també dels regidors o dels propis ciutadans mitjançant enquestes, qüestionaris, reunions i debats públics (aplicar una metodologia de treball participativa, com la de la IAP). Contrastar amb una anàlisi objectiva dels problemes (estadístiques, dades secundàries, estudis anteriors, etc.).
- b. Avaluació dels canvis que afectaran la Comunitat en el futur a través de la visió i les dades del Fòrum mediambiental i la pròpia Administració Local.
- c. Selecció dels indicadors apropiats per als diferents problemes. Els indicadors han de poder mesurar-se d'alguna manera per a poder conèixer la seua evolució (positiva o negativa) amb la posada en marxa del Pla.
- d. Avaluació dels problemes en funció dels indicadors en el moment actual a fi d'identificar on és necessari actuar en el futur. Descripció de l'estat actual del medi ambient. Problemes, causes i efectes.

(4) *Definició d'objectius generals.*

El Fòrum de Medi Ambient, basant-se en el coneixement dels problemes, les seues causes

i els seus efectes, establirà els fins pretesos per la Comunitat. Els objectius hauran de ser aprovats per l'Ajuntament.

(5) Priorització de problemes.

Priorització de problemes mitjançant la informació derivada d'assessorament d'experts, estàndards ja existents, debats del Fòrum mediambiental o avaluacions d'impacte ambiental. També influirà en la priorització, a l'hora d'abordar un problema, el context extern que permeta fer-ho en millors o pitjors circumstàncies.

(6) Identificació d'opcions per a l'acció i establiment d'objectius específics.

El Fòrum mediambiental i l'Ajuntament han d'identificar les diferents opcions per a abordar un problema. A continuació es procedirà a l'anàlisi de cada una d'elles en funció de l'efectivitat de l'opció per a aconseguir l'objectiu concret; els possibles impactes ambientals imprevistos; l'efectivitat en funció del cost; i la transcendència social de l'opció: efectes distributius, caràcter progressiu o regressiu de la proposta o repercussió en la seguretat personal.

(7) Creació de propostes de programes per a abordar objectius.

Els programes inclouran projectes concrets, la reglamentació a aplicar i els recursos econòmics i plans de comunicació.

(8) Formalització d'un Pla d'Acció.

L'Ajuntament, a partir de les fases anteriors, haurà d'elaborar un document-proposta complet del Pla d'Acció que comprendrà els epígrafs següents: a) Filosofia ambiental. b) Procés d'elaboració. c) Fòrum de Medi Ambient: composició i funcions. d) Estat del Medi Ambient local (diagnòstic). e) Mètode de priorització de problemes. f) Objectius generals i específics. g) Programes.

Publicació i sotmetiment a consulta de la proposta, permetent la presentació d'al·legacions. Aprovació municipal una vegada recollides els suggeriments i al·legacions.

(9) Aplicació i comprovació.

Identificació dels recursos humans responsables de l'aplicació dels programes. Aprovació de pressupostos. Aplicació dels programes, comprovació i seguiment, garantint que s'estan complint i que no tenen efectes secundaris perjudicials. Ajust dels programes o abandó dels mateixos quan, per causes internes a l'organització o externes a la mateixa, no s'aconsegueixen els resultats esperats.

(10) *Avaluació i retroalimentació.*

- a) S'utilitzaran els indicadors associats a cada programa, a fi de comprovar si l'actuació s'ha posat en pràctica en la seua totalitat. I per a saber si s'han obtingut els resultats esperats.
- b) Publicació dels resultats i les hipotètiques modificacions dels programes, propiciant el debat i la implicació de la ciutadania en el desenvolupament del Pla d'Acció. Els resultats de la verificació i l'avaluació s'utilitzaran per a la revisió del Pla, per a adaptar-ho a una situació sempre canviant.
- c) Propostes per a l'elaboració d'un nou Pla d'Acció assenyalant nous objectius i programes, que avançaren cap a la sostenibilitat i l'equilibri sustentable.

Investigació-Acció Participativa (IAP)

Es pot definir com un mètode d'estudi i acció que cerca obtenir resultats fiables i útils per a millorar situacions col·lectives, basant la investigació en la participació dels propis col·lectius a investigar. Es tracta que aquests grups de població o col·lectius passen de ser "objecte" d'estudi a "subjecte" protagonista de la investigació, controlant i interactuant al llarg del procés investigador (disseny, fases, evolució, accions, propostes, etc.). El que necessita una implicació del personal tècnic investigador en la comunitat a estudiar.

Passem a citar de forma esquemàtica les principals tècniques i fases que es poden desenvolupar amb la metodologia de la Investigació-Acció Participativa (IAP) en un municipi o en un espai territorial local concret (poble, comarca, barri, etc.). Aquestes fases i tècniques sempre cal adaptar-les a cada cas, per la qual cosa s'han de prendre només com un exemple:

Primera fase: Autodiagnòstic

Es comença amb una proposta general d'objectius de la investigació. L'objectiu de partida de la investigació és, per exemple, l'elaboració participativa d'un Pla de Desenvolupament.

1. Recollida d'informació: Dades secundàries (estadístics, socials, etc.). Recollida de coneixements sensibles (elaborats en el seu moment amb altres objectius i amb altres metodologies).
2. Comissió de Seguiment: A partir d'una reunió general, que es convoca a totes les entitats potencialment interessades (associacions, col·lectius, institucions, parròquies, penyes, falles, etc.) s'explica la metodologia i els objectius, i s'avança en la seua concreció amb el debat. Es constitueix la Comissió de Seguiment amb les entitats i persones més interessades (habitualment dirigents d'associacions i representants de les institucions). Aquesta Comissió té reunions mensuals o bimestrals, per a supervisar i reorientar el procés investigador. Per exemple, en el procés de creació de l'Agenda 21 de la Cultura Local, la Comissió de Seguiment seria el Fòrum de la Cultura. O, segons

els casos, el Fòrum de Medi Ambient, o simplement el “Fòrum de la Ciutat” o el “Fòrum de ... [nom del poble]”. S’avança així en la construcció de l’objecte-subjecte d’estudi. En aquesta fase són importants les hipòtesis de partida i el seu contrast mitjançant preguntes en les reunions.

3. Es capten voluntaris per a la constitució del grup mixt investigador (tècnics + veïns col·laboradors), a partir de les reunions de la Comissió de Seguiment i de les entrevistes a col·lectius, cercant la creació del “Grup IAP” (GIAP) o Grup Promotor.
4. Es poden utilitzar elements *analitzadors* que provoquen reaccions estudiades: Roda de Premsa de presentació de la investigació i, per exemple, “desembarcament” al carrer amb gravadores d’àudio i vídeo.
5. Inici del treball de camp: entrevistes obertes a representants polítics, tècnics i líders/dirigents socials.
6. S’elabora un Primer informe que continga un Autodiagnòstic provisional i la concreció del treball: distingir entre finalitats de la investigació (fins últims, més o menys abstractes que parteixen d’un ideari o base ideològica mínima), els objectius generals i els específics. S’inclou el mètode i projecte a realitzar (accions previstes, cronograma, programació flexible).

Segona fase: Treball de Camp i primeres propostes

1. Continuació de les entrevistes obertes i semidirectives. També es realitzen: observació participant, fer de “exploradors” o “detectius” de barri; entrevistes grupals i grups de discussió amb la base associativa de les entitats i amb la base social. Es tracta de conversar amb els sectors no oïdes.
2. Anàlisi del Discurs. Anàlisi de contingut dels discursos recollits en les entrevistes i grups de discussió.
3. Segon informe. Primeres conclusions provisionals per al seu debat amb els col·laboradors de la investigació i en reunions de la Comissió de Seguiment i altres. En alguns casos es treballa en l’elaboració d’una Guia de Recursos Socials, junt amb un Directori d’infraestructures i equipaments. Aquests informes també es porten per al seu debat a tallers i reunions: Jornades, Seminaris, etc.
4. Tallers. Utilització de tècniques de participació, com a tempestat d’idees, dinàmiques de grup, elaborar escenaris de futur, tècnica DAFO, etc.
5. Jornades obertes, on participen veïns, dirigents i experts d’altres ciutats, etc.

Es tracta aquí d’anar *tancant* el que es va obrir en la primera fase, “tancar” amb les tècniques per a arribar a propostes concretes que han anat eixint en les fases anteriors.

Tercera fase: Conclusions i propostes d'acció

1. Construir el Programa d'Acció Integral (PAI). Amb aspectes com ara: a) Posada en marxa d'accions i difusió a tota la població. b) Debats/Retroalimentació. c) Recollida d'informació permanent. d) Plans de Formació. e) Presa de decisions. f) Propostes a les institucions. g) Avaluacions i mecanismes correctius.
2. Informe Final. S'entrega als diferents subjectes-actors que han participat en l'investigació (Fòrum, membres de la Comunitat Local, etc.), que inclou, entre altres aspectes: a) Diagnòstic (problemàtiques detectades, punts forts i febles del municipi, DAFO). b) Mapa de Recursos Socials. Mapa Social² o Sociograma. c) Conclusions i propostes d'actuació. Accions concretes amb programació i avaluables; proposta de creació d'indicadors per al municipi.

² Mapa social: representació gràfica dels grups, organitzacions i col·lectius d'un territori concret i de les relacions que es donen entre ells. En la metodologia de la IAP, a partir de les propostes de Tomás R. Villasante, habitualment representem tres nivells o tipus d'organització: a) les de l'àmbit del poder (administracions públiques, poders econòmics i *fàctics*, representades amb un triangle); b) les organitzacions socials del tercer sector (rectangle); c) i els grups de població (jòvens, adults, dones/barons, majors, etc., representades amb cercles o el·lipses). A partir d'ací, es representen quin tipus de relació existeix: intensa, normal-habitual, de confrontació, ignorar-se o no, etc., mitjançant línies de diferent grossor i tipus, entre cada organització i col·lectiu.

EXEMPLE DE FASES D'UNA IAP

- RECOLLIDA D'INFORMACIÓ
- COMISSIÓ DE SEGUIMENT
(Fòrum de la Ciutat/Fòrum de Cultura)
- GRUP IAP (Grup Promotor)
- TREBALL DE CAMP

MAPA SOCIAL

DEBATS

PROPOSTES D'ACCIÓ

NOUS CONJUNTS D'ACCIÓ

AUTODIAGNÒSTIC

INFORMES

TALLERS
ACTIVITATS

PROGRAMA D'ACCIÓ INTEGRAL (PAI)

Diagnòstic Rural Participatiu (DRP)

El Diagnòstic Rural Participatiu és un mètode d'anàlisi de la realitat que té molts elements comuns amb la IAP i utilitza tècniques semblants. Aquí ens basem en allò que s'ha publicat per la pròpia Universitat Jaume I amb motiu del curs realitzat sobre DRP, que pren referències d'enfocaments sistèmics (la realitat a estudiar, "el sistema", és més que la suma de les parts) i de sistematització participativa (Ardón Mejía, Estepa).

L'esquema d'anàlisi es basa en la divisió de la realitat en cinc àrees bàsiques, que són: l'històric, el geogràfic, el social, l'econòmic i l'ecològic. Cada àrea comporta un conjunt de tècniques que es consideren o simplement es recomanen com les més adequades a cada una d'elles, aconseguint un resultat final molt integral i global (a partir de la proposta d'Ardón):

Àrees de la realitat	Exemples de tècniques i temes a estudiar
Història	1. Perfil històric 2. Cronologies històriques 3. Línies de tendència
Societat	4. Diagrames d'organització (mapes socials o sociogrames)
Geografia	5. Mapes participatius d'infraestructures, serveis, comunicacions, context regional (mapes parlants)
Ecologia	6. Llistat de biodiversitat, "empremta ecològica"
Economia	7. Activitats de l'economia local (sectors productius, comerç, turisme, etc.) 8. Estudis d'unitat familiar llauradora

Les tècniques que podem utilitzar són "l'entrevista semi-estructurada, la visualització conjunta d'informació, la interacció de grups, l'observació participant i la interpretació hermenèutica (...). La interpretació hermenèutica: durant i al final de l'entrevista i la visualització de la informació, els entrevistats/des van interpretant en funció dels seus valors, cultura, experiències, etc., és a dir, des dels seus 'lugares hermenèuticos', la imatge (la visualització) que

resulta de la seua particular percepció de la realitat. La visualització conjunta de la informació és la columna vertebral de les tècniques de DRP o de sistematització participativa (...). Es tracta de quelcom aparentment tan simple com 'VER' les idees, emocions, i percepcions de les persones entrevistades, expressades a través de dibuixos, gràfics, esquemes, etc." (Curs citat de la Universitat Jaume I).

Jurats Ciutadans, Nuclis d'Intervenció Participativa

Per a acabar, comentem breument l'experiència de la utilització de la tècnica de creació de Jurats Ciutadans o Nuclis d'Intervenció Participativa (NIP). Quan no es tracta d'un diagnòstic general de la realitat, sinó que el procés de participació es vol realitzar sobre quelcom complex i concret, pot ser útil l'elecció per sorteig (semblat a l'elecció popular per a un Tribunal de Jurat): s'anomenen representants de la ciutat, poble o barri (un titular i quatre suplents), triats a l'atzar entre els veïns censats, als que li's dóna una formació bàsica sobre el tema a decidir i posteriorment emeten un informe (que pot ser per consens) o *voten*, triant entre diverses opcions. El seu vot es tindrà en compte per a la decisió, però és un *dictamen ciutadà* no vinculant. Aquest informe s'hauria de contrastar amb l'opinió d'associacions i col·lectius i, en última instància, pot servir per a facilitar la convocatòria d'un referèndum (o evitar la seua convocatòria si s'aconsegueix un consens suficient).

És un procediment econòmicament costós: s'han d'abonar dietes al "jurat" o nucli d'intervenció durant el procés de formació, que ha de ser prou ampli perquè siga representatiu. I pagar també el treball dels tècnics. És útil si hi ha poc teixit associatiu o les postures estan molt enfrontades en un tema sobre el qual cal decidir.

Les claus:

- (1) Desenvolupament i participació són paraules que s'utilitzen per a quasi tot però amb diferents significats. Històricament s'ha propugnat: creixement, desenvolupament, desenvolupament sostenible, actualment *desenvolupament sostenible participatiu i equilibri sustentable*.
- (2) L'Agenda Local 21 pretén:
 - Establir estratègies ambientals integrades en tots els àmbits de decisió, superant un enfocament sectorial i corporatiu.
 - Implicar a la Comunitat Local (agents socials i econòmics, col·lectius ciutadans, grups d'interès, etc.) en el procés d'elaboració i aplicació d'un Pla d'Acció ambiental, la qual cosa suposa processos de participació ciutadana i que el desenvolupament siga sostenible econòmic, ecològic i socialment.
- (3) Quins instruments podem utilitzar perquè el diagnòstic sobre la realitat siga participatiu? Proponem les metodologies de la IAP i el Diagnòstic Rural Participatiu (DRP).
- (4) Investigació-Acció Participativa (IAP): mètode d'estudi i acció que cerca obtenir resultats fiables i útils per a millorar situacions col·lectives, basant la investigació en la participació dels propis col·lectius a investigar.
- (5) Diagnòstic Rural Participatiu (DRP). Es divideix la realitat en cinc àrees bàsiques, que són: l'històric, el geogràfic, el social, l'econòmic i l'ecològic. Cada àrea comporta un conjunt de tècniques que es recomanen com les més adequades a cada una d'elles, aconseguint un resultat final integral. La visualització conjunta de la informació és la columna vertebral de les tècniques de DRP.

Les activitats proposades:

- (1) Realització d'una Agenda Local 21 o d'una Agenda 21 de la Cultura.
- (2) Utilització de les metodologies de la Investigació-Acció Participativa o del Diagnòstic
- (3) Rural Participatiu per a la realització de l'Agenda 21 a escala local o comarcal.
- (4) Començar per un primer Diagnòstic participatiu o un Autodiagnòstic, segons allò que s'ha descrit en el text.

La bibliografia:

- ALBERICH, T., LÓPEZ, A. y MARTÍN, M.A. (2006) *La Agenda 21 de la Cultura. Un instrumento para el desarrollo: principios, metodologías y estrategias para su implantación en el territorio*, Universitat Jaume I, Castellón de la Plana.
- ALBERICH, T. (2004) *Guía fácil de la Participación Ciudadana*, Dykinson, Madrid.
- MARTÍN, J. (editor) et al. (2003) *Agenda Local 21 ¿Qué es? ¿Cómo se hace?*, Fundación de Iniciativas Locales, Madrid.
- GARRIDO, F.J. (coordinador) (2005) *Desarrollo Sostenible y Agenda 21 Local, Construyendo Ciudadanía/8*, IEPALA Editorial, Madrid.
- VILLASANTE, T. et al. (2000) *La Investigación Social Participativa, Construyendo Ciudadanía/1*, El Viejo Topo, Madrid.

Els enllaços d'Internet:

Universitat Jaume I: <http://www.uji.es>

Asociación CIMAS: <http://www.cimas.eurosur.org>

Els tècnics són els protagonistes

Seminari Pais@rural. Benlloc. Novembre de 2007

[16]

DE QUINA MANERA POT COL·LABORAR LA UNIVERSITAT EN EL MEU TREBALL HABITUAL?

El paper de la universitat en l'actual dinàmica del món rural

Albert López Monfort

Gestor cultural

Universitat Jaume I

La universitat Jaume I a més dels objectius tradicionals (docència, i investigació) assumeix la missió de dedicar especial atenció a l'estudi i desenvolupament de la cultura així com a participar en el progrés i desenvolupament de la societat. Aquesta declaració de intencions quedaria desenvolupada en el ideari i model estratègic del que s'anomena extensió universitària.

La Universitat Jaume I al igual que la resta d'universitats de l'estat espanyol, comparteixen el repte de fer present la universitat en el territori i instrumentalitzar el fet cultural com a vehicle de comunicació i apropament a la realitat social.

La Declaració de 1998 de la UNESCO sobre l'Educació Superior adjudica a la Universitat la competència de *contribuir a comprendre, interpretar, preservar, reforzar, fomentar y difundir las culturas nacionales y regionales, internacionales e históricas, en un contexto de pluralismo y diversidad cultural.*¹

¹ DECLARACIÓN MUNDIAL SOBRE LA EDUCACIÓN SUPERIOR EN EL SIGLO XXI: VISIÓN Y ACCIÓN. 9 de octubre de 1998

Segons la LOU, entre les funcions de la Universitat està *la difusió, la valorització i la transferència del coneixement al servei de la cultura, de la qualitat de vida i del desenvolupament econòmic i també la difusió del coneixement i la cultura a través de l'Extensió Universitària i la formació al llarg de tota la vida.*

Recentment el vicerectors responsables dels programes d'Extensió Universitària reunits a Alacant, determinaren que *La Universidad, mediante la Extensión Universitaria, tiene como una de las misiones fundamentales erigirse en promotora de la creación y difusión del pensamiento crítico y del fomento de la cultura entre la Comunidad Universitaria y la sociedad en su conjunto, para la consecución de una formación integral de la persona en el proceso de educación permanente.*

Entre sus objetivos se establece la cooperación al desarrollo, la transformación social y cultural, la creación y difusión de hábitos y formas culturales críticas, participativas y solidarias, así como una formación permanente, abierta y plural.

Si tinguérem que utilitzar uns adjectius per a definir la part més sociocultural de la Universitat serien: *Proximitat, adaptabilitat, empatia*. Els darrers anys la Universitat ha fet un important esforç per apropar-se al territori. Programes com ara Campus Obert, Extensió Universitària, Reclam o Cursos d'Estiu, treballem amb l'objectiu d'obrir vies de col·laboració cultural entre les diferents administracions locals i la universitat. Treballar amb les diferents realitats socials suposa un important treball d'adaptabilitat a les característiques de cada situació. Tampoc sense una voluntat clara de ser empàtics amb els nostre usuaris seria fàcil avançar en aquest projecte. Estem convençuts que sols amb una actitud clara de treballar amb i no per a, podrem construir un projecte cultural plural, multidisciplinari i respectuós amb la diversitat sociocultural del nostre territori.

Programa d'extensió universitària

L'any 1992 la Universitat Jaume I inicia un procés d'obertura vers la societat castellonenca. Dins d'aquesta línia de treball convoca, amb el suport econòmic de la Diputació de Castelló, la primera edició del Programa d'Extensió Universitària (PEU), que vol fer present la Universitat al llarg de totes les comarques de Castelló, amb un programa d'activitats que inclou formació, informació i difusió d'expressions culturals relacionades amb el territori.

A les Jornades de Segorbe (2000) varem plantejar els fonaments ideològics del que seria la nostra missió:

El Conocimiento constituye uno de los instrumentos esenciales que pueden favorecer el desarrollo del mundo rural. En este sentido, resulta imprescindible aprovechar las tecnologías y habilidades atesoradas por la comunidad, potenciar la educación y la adquisición de capacidades como fórmula de optimizar la acción de la población local en los procesos de desarrollo. Debemos considerar que los recursos humanos deben movilizar el resto de factores e instrumentos disponibles en el marco local, con el objetivo de alcanzar un óptimo nivel de bienestar y calidad de vida.

La Formación se entiende como un derecho básico y fundamental de los individuos, siendo al mismo tiempo un magnífico instrumento de desarrollo comunitario y personal. En efecto, cualquiera que sea la manera que adopte la formación, entendida en su dimensión más amplia, constituye el mejor y más eficaz de los vectores del desarrollo, ya que contribuye a la valorización del potencial colectivo y favorece el crecimiento de la personalidad y capacidad individual. Supone también una fórmula para integrar a todos los agentes que interactúan en el marco local en un proyecto común. (Segorbe2000)²

El Programa utiliza la cultura como elemento de transformación de la realidad rural de Castellón, siguiendo el ritmo de los eventos silenciosos y moviéndose con el latido de la vida, pausada y constante.

“Estamos convencidos de que la cultura es el sentido último ¿único? del desarrollo. Dicho en términos tomados de la informática: la cultura formatea el desarrollo. Formatear es la acción de dar formato a un disco nuevo para poder utilizarlo. El formato de un disco es la forma en que están dispuestos los datos en él. Si tomamos el desarrollo como el disco, es la cultura la que dispone los datos y los ubica y sólo así el “disco” será utilizable”³

Per aconseguir aquest objectiu, el programa ha dissenyat varies línies de treball com ara el programa general, que recull el catàleg de l'oferta divulgativa del PEU⁴. Conferències i exposicions al servei d'algun objectiu estratègic i amb una clara visió instrumental, es a dir mai han de ser activitats finalistes:

- Instrument al servei del tècnics implicats en processos de desenvolupament, que

² Jornades d'Avaluació del Programa d'Extensió Universitària 2000-Segorbe

³ Gestión cultural y desarrollo. Ariel Olmos, Hector-2008

⁴ Podeu trobar informació detallada de totes les activitats del PEU a la següent adreça:
<http://www.uji.es/CA/serveis/sasc/ext-uni/>

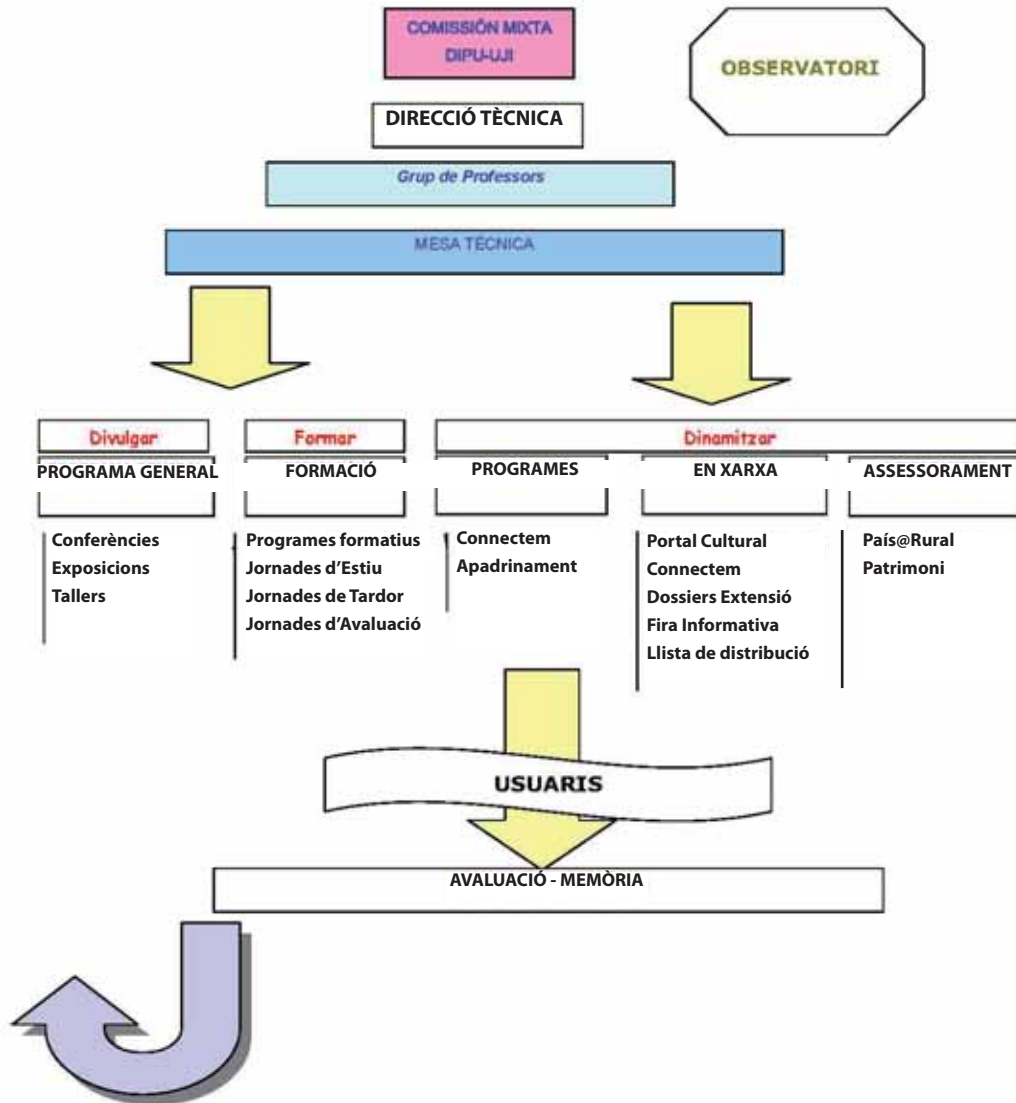
podran utilitzar les activitats del PG, per a reforçar el seu treball en el entorn, que en alguns casos passa pel reafirmació o reconeixement del lideratge del tècnic. Contar amb el suport institucional de la Universitat per a planificar les seues activitats, esdevé un valor afegit a la seua gestió, reconegut per les autoritats locals així com per les associacions i població en general.

- Instrument al servei de les activitats socioculturals organitzades al món rural pel col·lectiu local o supra local. El programa d'extensió universitària ha de potenciar l'organització de les setmanes culturals o similars.

A més a més, plantegem quatre àrees de treball: dinamització, assessorament, formació i programes. En definitiva el programa pretén crear una oferta el més ajustada a la realitat i demandes dels seus usuaris potencials que són per una banda la població resident en municipis de menys de 5000 i per l'altra tots els agents socials que treballen pel desenvolupament del món rural. Aquests estan representats a la Mesa Tècnica del PEU, espai de trobada i reflexió sobre les dinàmiques rurals.

Organigrama

El PEU tendeix a una especialització a definir espais de treball on concentrar els esforços i recursos que es tradueixen en programes com els que ara presentem:

- **Patrimoni. Laboratori d'investigació del Patrimoni a les Àrees Rurals**

Des del 2002 i a partir dels cursos de catalogació del patrimoni, la metodologia aplicada a la formació dintre del Programa d'Extensió Universitària s'ha anat ampliat, possibilitant la realització de projectes i accions sobre patrimoni en el nostre territori. Aquest projecte neix per a oferir, a aquests grups, un servei de suport, tutoria i formació en continguts sobre patrimoni.

Patrimoni pretén reforçar els grups creats i les seves activitats culturals mitjançant la realització de trobades i jornades formatives que permetin un coneixement teòric i pràctic en continguts patrimonials i, al mateix temps, una progressiva creació de sinergies entre els grups que repercuteixin en el territori. Les tres línies d'aquest projecte se centren en el treball amb els grups existents, la incorporació de nous projectes i la creació d'una xarxa de col·laboració interterritorial.

- **Connectem.** A través d'aquest projecte la Universitat Jaume I, en concret mitjançant el Servei d'Activitats Socioculturals (SASC) pretén aportar formació en l'ús de les eines comunicatives d'Internet i ajudar i estimular la creació de projectes comunicatius en el medi rural de la província de Castelló. La combinació de la formació amb metodologies per al desenvolupament de projectes comunicatius és tant més útil i possible en la mesura en què s'usa el mateix mitjà com element demostratiu i de construcció d'aquestes possibilitats.

Connectem és una peça més en l'intent que les zones rurals no es queden despenjades del nou paradigma econòmic. En l'anterior paradigma, l'industrial, es va produir el pronunciat desequilibri econòmic, poblacional i cultural entre les zones urbanes i rurals.

- **Portal Cultural.** La creació d'aquest portal és part del projecte Connectem. El Portal és una eina de suport a l'execució de projectes als nostres pobles que ajuda a la seua difusió. Funciona gràcies a la participació de totes aquelles persones que, sensibles amb el que ocorre al seu municipi i/o comarca, han volgut donar-se d'alta en el servei i col·laborar en el seu manteniment.
- **Dossiers EXTENSIÓ UNIVERSITÀRIA.** Aquesta línia de publicacions, s'encetà amb l'objectiu d'esdevindre una ferramenta de comunicació i gestió del coneixement generat pel propis protagonistes dels processos. Escriure és, sens dubte, el millor exercici per a reflexionar, amb la reflexió ens plantejem dubtes i sols si dubtem podrem corregir i avançar.

- **Fira informativa.** El Programa d'extensió universitària organitza cada any la Fira de la *informació*, un espai de trobada i intercanvi entre els agents socials de les comarques de Castelló i tots els col·laboradors habituals del Programa d'extensió. En aquesta jornada també participen els estaments de la Universitat que comparteixen objectius i àmbit de treball.

L'objectiu d'aquesta jornada és doble: d'una banda, que els agents socials coneguen amb detall les propostes del Programa d'extensió i, d'una altra banda, que els col·laboradors puguin presentar propostes interessants per als que treballen en el desenvolupament sociocultural de les zones rurals de les comarques de Castelló.

Des del programa d'extensió universitària estem convençuts que una altra realitat és possible. Som conscients del potencial que representen tots els agents socials que treballen al món rural, que el treball en grup té un efecte multiplicador, enriquidor en el grup, que la gestió del coneixement és un repte i una oportunitat de millorar les nostres capacitats i possibilitats d'aconseguir els objectius que cerquem. En aquest moment la prioritat del PEU és gestionar aquest recurs i aprofitar l'oportunitat per a consolidar una xarxa potent i amb projecció de futur.

*El tot és més que la suma de les parts*⁵ i volem treballar conjuntament amb les parts per a construir un *tot* absolutament renovador i catalitzador de sinèrgies. El PEU dedica una especial atenció als veritables protagonistes d'aquest procés, els agents socials implicats i compromesos amb el desenvolupament del seu entorn.

La proposta formativa que us oferim es plantejarà a partir d'aquestes 4 variables:

1. **Instrumental**, formació que aportarà coneixements específics per a resoldre qüestions molt concretes. En aquest apartat entrarien temes com: Indicadors, gestió del temps, disseny de projectes, etc. La formació s'impartirà en format taller o seminari intensiu i serà de curta durada.
2. **Tutorial**, formació pensada per a acompanyar projectes de llarg recorregut on allò més important i més valorat serà el procés i no tant els resultats a curt termini. Per a optar a aquesta formació caldrà ajustar-se a les convocatòries que es publicarà a final d'any. Dintre d'aquest apartat incloem la implementació de l'Agenda 21 de la cultura.
3. **Relacional**. Malgrat que no és pot considerar una acció formativa convencional, pensem que participar en les reunions convocades des del PEU comporta tot un seguit de beneficis i satisfaccions al tècnic que participa. En aquestes reunions de treball hi ha un espai per al encontre, el intercanvi d'informació, de sensacions, d'emocions, d'experiències... que reforcen els vincles dels tècnics amb el programa

i reforcen el sentiment de pertànyer a un grup. Es per tant una acció que treballa elements identitaris, molt útils per a augmentar l'autoestima professional dels membres de la xarxa.

- 4. Valors.** Sens dubte es aquesta l'opció mes innovadora i arriscada que presenta el programa. Una acció formativa que es manté al marge de continguts formatius per a professionals i centra tota l'atenció en la persona que sustenta al professional. El laboratori de valors es planteja com un instrument per a recolzar el desenvolupament personal i afavorir les relacions interpersonals en l'àmbit professional i afectiu, a partir d'una reflexió al voltant del com som i com actuem i de l'assaig de valors globals que tracten de garantir una convivència basada en el respecte per la diversitat.

Campus obert

El programa Campus Obert naix amb l'objectiu de millorar la integració de l'UJI en la societat de Castelló, a través de dues línies d'actuació: d'una banda, donar a conèixer la Universitat i d'altra, difondre la cultura, fonamentalment a través d'accions d'orientació i formació i activitats culturals. Actualment hi ha obertes 3 seus, Les seus són rutes de presència al llarg de tot l'àmbit d'influència de l'UJI, de manera que les comarques més llunyanes tinguen les mateixes oportunitats d'accedir a les activitats organitzades per la Universitat.

Totes les seus compten amb uns serveis comuns i unes instal·lacions Bàsiques i esdevenen extensions dels diferents departaments de la Universitat.

La Societat d'amics i Antics Alumnes de la Universitat Jaume I (SAUJI)

La SAUJI constitueix un vincle de connexió permanent entre persones que foren membres de la comunitat universitària i que volen continuar sent-ho, així com entre les persones que no són universitàries, però que volen mantenir una relació de proximitat amb la Universitat Jaume I (UJI).

Per això a la SAUJI és benvinguda tota la ciutadania sense distinció de grau ni de procedència acadèmica.

La SAUJI proporciona als seus socis facilitats informatives, econòmiques i d'accés a recursos de l'UJI i d'altres institucions ambles quals col·labora. En línies generals, els socis de SAUJI tenen els mateixos avantatges que qualsevol altre membre de la comunitat universitària, així mateix, gaudeixen d'una informació privilegiada sobre tots els temes de formació i cultura que tenen lloc a la Universitat Jaume I i a la resta d'universitats.

Docència i investigació

Tradicionalment, les universitats han contribuït a l'èxode intel·lectual que han patit les zones perifèriques. Les han deixades sense dinamitzadors polítics, socials, culturals i econòmics. Després, aquestes entitats no han afrontat ni el fet local, ni el comarcal, ni les problemàtiques socials, econòmiques i culturals d'aquestes zones. «*Aquesta orientació s'explica per la pervivència d'un prejudici que fa pensar que no poden traure res positiu del seu entorn, ja que, per ser de qualitat i amb prestigi ha d'orientar-se en l'àmbit estatal i internacional. Ser local o regional ha sigut considerat un insult per a l'"Homo academicus"»⁶.*

Però els temps estan canviant i estem assistint a un canvi de tendència on podríem parlar de la consolidació d'un cert compromís social, d'una voluntat de retornar part del coneixement generat a la UJI al territori.

L'Institut Interuniversitari de Desenvolupament Local. L'IIDL és un centre d'investigació i especialització teòrica i pràctica en l'àmbit del desenvolupament local, en el sentit més ampli. Està constituït per investigadors de l'UJI i de la UVEG, experts en les diverses temàtiques que preveu el concepte de *desenvolupament sostenible*, marc d'aplicació de les polítiques i estratègies de l'enfocament local del desenvolupament.

Màster en Gestió i Promoció del Desenvolupament Local (interuniversitari). El Màster en Gestió i Promoció del Desenvolupament Local té vocació d'aportar a la societat un nou perfil de professionals el bagatge teoricopràctic dels quals els permeta resoldre amb solvència la creixent complexitat dels processos territorials, econòmics i socials generats en l'àmbit regional. Ofereix tres especialitats professionals a més del doctorat: I. Organització, gestió i desenvolupament (UJI i UVEG). II. Cooperació, gestió pública i desenvolupament (UVEG). III Promoció de la innovació tecnològica i integral del desenvolupament local (UTEM).

GETUR-Gabinet d'Estudis Turístics. Aquest grup d'investigació de la UJI, ha desenvolupat al llarg dels darrers anys una important tasca d'anàlisi i estudi de les potencialitats turístiques de les comarques de Castelló.

Està especialitzat en:

- Avaluació i potencialitat dels recursos.
- Identificació d'espais turístics en base a la potencialitat dels recursos.
- Anàlisi, diagnòstic i disseny d'estratègies turístiques integrals (a escala local i intermèdia).
- Estudis d'oferta.
- Estudis de demanda (segmentació de mercats).
- Assistència tècnica en:
- Gestió mediambiental.

- Formació turística.
- Política turística.
- Assistència tècnica en turisme rural.
- Assistència tècnica en reactivació d'àrees saturades de costa.

Les estades en pràctiques dels alumnes de la UJI i especialment dels estudiants de la titulació d'humanitats, són un recurs potencialment utilitzable pels municipis de l'àmbit rural.

Les estades pretenen que l'estudiant conega *in situ* els diferents treballs i activitats relacionades amb la titulació i poden desenvolupar en un futur, al temps també se'ls ofereix la possibilitat de posar en pràctica els coneixement adquirits en a carrera i incorporar al seu bagatge formatiu, l'experiència d'un treball pràctic.

Segons el currículum formatiu estan capacitats per a desenvolupar les següents tasques.

- Treballs de gestió cultural, a realitzar en arxius històrics (municipals, provincials, eclesiàstics), biblioteques (municipals, autonòmiques, especialitzades de determinats centres), museus (arqueològics, de belles arts, etnològics), tallers de restauració artística i/o arqueològica, cases de cultura, etc.
- Activitats pròpies de determinats serveis municipals relacionats amb el món de la cultura, joventut, participació política, desenvolupament, etc. (àrees de coordinació cultural, cases de joventut, regidories de participació ciutadana, patronats municipals de cultura, agències de desenvolupament local, etc.).
- Col·laboració amb associacions de distinta naturalesa, participant en la programació i exercici de les activitats d'aquestes. Les dites associacions -sempre pròximes a l'àmbit de les relacions humanes- poden ser des d'ONG a centres juvenils, des d'unes amb marcat accent social a unes altres més professionals.
- Col·laboració amb organismes públics que duguen a terme tasques relacionades d'alguna manera amb la titulació (serveis de publicacions, Direcció General de la Dona, delegacions territorials de patrimoni Historicoartístic, Delegació Diocesana de Patrimoni, etc.).
- Tasques pròpies de fundacions i centres d'investigació, tant de dins com de fora de la Universitat.

L'observatori per al desenvolupament cultural rural.

L'observatori de la realitat sociocultural rural de Castelló, sorgeix com a conseqüència del procés de treball dut a terme en el Programa d'Extensió Universitària (PEU) de la Universitat Jaume I. Al llarg dels 10 anys de treball del PEU, s'ha construït una àmplia xarxa d'agents implicats en el desenvolupament sociocultural del seu territori, que han participat activament en l'observació i interpretació dels fenòmens culturals que succeïen en l'entorn d'aquest. Aquesta xarxa s'ha vist reforçada amb la participació del grup d'experts que va formar el primer

claustrer del programa, primer grup de reflexió i treball. Amb la consolidació del quadre tècnic dins de l'organigrama operatiu del PEU, tancàvem un triangle format pels agents socials, els docents i la població. La gestió estratègica d'aquests tres actors, ha significat la consolidació en la cadena de valor del programa d'un estil de treball basat en una visió àmplia que respecta la diversitat, la singularitat, els temps, les persones, etc. teixint d'aquesta manera una xarxa de sinergies que alimenta i sosté el projecte.

El programa es desenvolupa en un escenari sociocultural heterogeni, amb unes dinàmiques culturals complexes i amb amenaces latents i patents que comprometen el futur, però sobretot interactua en un escenari amb un potencial de desenvolupament important, que encoratja i motiva la inversió que la Universitat i les administracions locals estan duent a terme.

Els resultats d'aquesta labor, mantinguda en el temps, sostenible i integral, s'han evidenciat en dues dimensions: una visible com a acció pública, que recull un extens catàleg d'activitats formatives divulgatives i una altra oculta, els esdeveniments silenciosos que sustenten la viabilitat de tot el visible. Al llarg d'aquest període de treball s'ha generat coneixement, s'han implementat bones pràctiques, s'ha consolidat una xarxa d'agents socials implicats i compromesos en els processos de desenvolupament cultural del seu entorn que s'han convertit en sensors informals del bategar cultural als seus municipis.

La creació de l'observatori és, per tant, el resultat d'un llarg procés de dinamització que aprofita les sinergies generades i respon al compromís assumit per l'UJI de dedicar especial atenció a l'estudi i desenvolupament de la cultura, així com a participar en el progrés i desenvolupament de la societat, i de ser actor destacat d'aquest escenari de canvis, establint les seues línies d'acció sobre la base d'una informació de qualitat referent als nous processos socials i a les noves tendències.

Missió: L'Observatori es constitueix com un instrument de caràcter permanent per a l'estudi i anàlisi de la realitat sociocultural de la província de Castelló, integrat en l'estructura de l'UJI-Extensió Universitària, i que té com a objectiu essencial propiciar l'obtenció d'un coneixement integral i compartit del món rural, a partir de l'ampli teixit de relacions que s'han anat creant fruit de la intervenció d'*extensió universitària* al territori. Es dirigeix tant a tècnics i professionals, com a organitzacions i institucions que fan de mitjancers en el desenvolupament cultural, i compta al seu si amb la participació de professionals amb experiència contrastada per als seus fins.

Visió: Ser un referent del coneixement i de la generació de reflexió i debat sobre el món rural, contribuint tant a la identificació de la problemàtica fonamental com a la detecció del potencial i possibilitats de desenvolupament, considerant de la mateixa manera la situació actual i les tendències socials en el marc de la societat de la informació i de la comunicació, podent dissenyar escenaris futurs de desenvolupament cultural.

Les claus:

- (1) La universitat Jaume I assumeix la missió de dedicar especial atenció a l'estudi i desenvolupament de la cultura així com a participar en el progrés i desenvolupament de la societat.
- (2) El PEU utilitza la cultura com a element de transformació de la realitat rural de Castellón, segueix el ritme dels esdeveniments silenciosos i es mou amb el batec de la vida, pausada i constant.
- (3) Fomentem la coordinació i el treball compartit, no només per explicar-nos cada un el que fem; sinó amb l'ànim de crear junts noves visions, noves propostes, noves mirades a través de l'experiència personal. Socialitzar el treball.

Les activitats proposades:

- (1) La millor manera d'estar informat de les possibilitats de col·laboració que ofereix la Universitat, és participar activament en la Mesa Tècnica del PEU.

La bibliografia

Dossier 1: La dimensió tècnica en el desenvolupament territorial. Conclusions (2001).

<http://www.uji.es/bin/serveis/sasc/ext-uni/oferim/inter/dos01.pdf> [Español]

Dossier 2: Diagnóstico rural participativo. Experiencias (2002)

<http://www.uji.es/bin/serveis/sasc/ext-uni/oferim/inter/dos02.pdf>

Dossier 3: Catalogació del patrimoni cultural (2003)

<http://www.uji.es/bin/serveis/sasc/ext-uni/oferim/inter/dos03.pdf>

Dossier 4: Experiències de desenvolupament rural a les comarques de Castelló

<http://www.uji.es/bin/serveis/sasc/ext-uni/oferim/inter/dos04.pdf>

Dossier 5: La agenda 21 de la cultura.

<http://www.uji.es/bin/serveis/sasc/ext-uni/oferim/inter/dos05.pdf>

Els enllaços d'Internet:

<http://www.uji.es/CA/serveis/sasc/ext-uni/>

<http://patrimoni.uji.es/>

<http://www.connectem.uji.es/pluja/index.php>

<http://www.connectem.uji.es/principal.htm>

<http://www.uji.es/CA/serveis/sauji/>

<http://www.uji.es/CA/serveis/scp/accp/campusobert/>

<http://www.iidl.es/contenido.asp?id=301>

L'atenció que precedeix a l'acció

Fira de la Informació, UJI, Castelló de la Plana. Febrer de 2007

[17]

COM HE D'ENFRONTAR LA DEFINICIÓ, ELABORACIÓ I TRAMITACIÓ D'UN PROJECTE?

Definició, elaboració i tramitació de projectes

Tomàs Segarra Arnau

Tècnic de cultura

Ajuntament de Sant Mateu

Com a agents socials la nostra finalitat última, i la de les nostres accions, ha de facilitar les condicions per a la transformació de la realitat que ens envolta per a propiciar una millora de la qualitat de vida de les persones i un desenvolupament sostenible del territori.

En aquest sentit un agent social ha de ser com un arquitecte de projectes. I tot bon arquitecte sap que el més important per a aixecar la seua obra són els ciments que, en el nostre cas, no són cap altra cosa que la realitat que ens envolta i que desitgem millorar.

Per tant, el primer que hem de construir és una base de coneixement fonamentada en l'anàlisi de la realitat. L'error més habitual a l'hora d'executar un projecte és començar la casa per la teulada, és a dir, definir primer les accions, allò que volem fer i, a partir d'ací, tractar de justificar motivacions, objectius i resultats. Per posar un exemple, una fira medieval no és "el projecte". Només hauria de ser una acció dins "EL PROJECTE".

L'anàlisi de la realitat ha de ser un procés de reflexió en què hem de ser capaços d'abastar totes les dimensions que la conformen: en primer lloc la social i l'econòmica, però també la demogràfica, l'antropològica i cultural, la geogràfica i fins i tot, si cal, la climàtica.

Per a fer-ho ens hem de servir d'un conjunt d'indicadors molt variats. Afortunadament avui en dia Internet s'ha convertit en una eina que ens pot aprofitar en gran mesura per tal de conèixer-los. Un bon punt d'inici pot ser la web de l'Institut Nacional d'Estadística, on podem trobar una varietat d'indicadors molt gran que abasten des de les dades demogràfiques, econòmiques o socials, fins a habitatge, indústria o estadístiques del medi ambient. En l'àmbit valencià també podem obtindre informació important a través de la web de la Generalitat com, per exemple, l'accés a la cartografia valenciana o, en el cas d'un projecte basat en el patrimoni, les bases de dades dels béns d'interès cultural mobles i immobles.

Malauradament els indicadors no són suficients. Hem de tindre en compte que quan treballem en projectes d'aquesta mena ens estem movent dins del camp de les ciències humanes i socials i aquestes, a diferència de les ciències pures, no són exactes. En matemàtiques dos i dos són sempre quatre, però en el nostre àmbit dos i dos poden ser quatre avui i cinc demà. No podem experimentar en un laboratori, hem de conèixer el territori de primera mà, no tan sols a través de l'estadística sinó vivint-lo per nosaltres mateixos. Cal estar informat de tot allò que passa en el territori a nivell polític, social, econòmic o cultural. Cal conèixer la història, les tradicions. Cal saber quin és el tarannà dels seus habitants.

Veritablement l'anàlisi de la realitat és un procés força complex, però ha de ser la base de la nostra construcció i, amb ella aixecada, segurament la resta de la tasca ens resultarà molt més còmoda i segura.

Una complicació més al voltant de la realitat: aquesta és canviant i, a més, cada cop els processos de canvi s'acceleren més. Posem per cas l'evolució de les comunicacions; els humans ens hem passat milers d'anys amb les cordes vocals com a únic instrument per a transmetre els nostres pensaments. Fa uns 5.000 anys es va inventar l'escriptura. Al segle XV apareixia l'impremta. L'any 1837 apareixia el telègraf. El telèfon (1876), la ràdio (1894), el televisor (1926), l'ordinador (1946) i Internet (1973) i el seu actual perfeccionament, que ha esdevingut una xarxa global de comunicació. Cada volta, com pot veure's, l'interval entre una innovació o un canvi i el següent és menor.

La conseqüència per a la nostra reflexió és molt clara. No hem de conèixer tan sols la realitat sinó que, servint-nos d'aquesta, hem d'intentar saber quines seran les dinàmiques de futur per a anticipar-nos als canvis que contínuament s'hi produeixen. Per tant, els projectes, com la realitat, hauran de ser dinàmics, amb capacitat per a evolucionar i adaptar-se a les noves situacions.

Arribats a aquest punt és un bon moment per a fer una anàlisi DAFO del territori, sobretot perquè ens interessa conèixer bé quines són les nostres fortaleses i oportunitats. Bàsicament ens hauríem de formular la següent pregunta: què és el que tinc al meu territori i que els altres no tenen?

Singularitat és una de les paraules clau a l'hora de definir un projecte. Hem de tindre ben clara quina és la resposta a la pregunta que formulàvem abans i desenvolupar idees al seu voltant.

Si no tenim en compte les nostres singularitats acabarem, per mimetisme, fent el mateix que els nostres veïns. És el cas dels museus etnològics, que gairebé tots els pobles tenen el seu, però té sentit crear un equipament d'aquesta mena quan tenim quatre pobles al voltant que es dediquen al mateix? Com aconseguiríem transformar el territori amb un cinquè museu? I, quan tots els veïns del nostre poble l'hagueren visitat, qui més ho farà? Tindria un gran sentit, en canvi, unir els cinc museus del territori en un de sol treballant en xarxa.

Tornant al tema de la singularitat, aquesta adquireix major importància quan la relacionem amb la identitat del territori. Quan diem "Priorat" automàticament ho relacionem amb el vi o quan pensem en la ciutat de Pamplona la relacionem amb les festes de Sant Fermí. Aquests territoris han aconseguit que les seues singularitats, ja siguen uns vins peculiars o unes festes patronals, esdevinguen les seues senyes d'identitat.

Arribar a aquest punt d'integració entre singularitat i identitat és de suma importància per al sosteniment d'un projecte. La recerca de la identitat, col·lectiva i individual, esdevé en l'actualitat un dels fenòmens socials de primer ordre per a entendre el món que ens envolta. Qualsevol individu busca els elements que el fan distint i igual als qui l'envolten. El projecte ha de buscar allò que el fa distint, la singularitat, però, al mateix temps, no ha d'oblidar l'existència d'altres identitats i ha de tractar d'integrar-les i fer que se senten còmodes al territori.

Analtzada la realitat, extretes les singularitats i reforçada la identitat del territori serà l'hora de començar la tramitació del projecte. Com ho farem? Escrivint.

Per a començar cal contestar-se un seguit de preguntes: què volem fer? Per què ho volem fer? A qui va dirigit? Com i quan ho farem? Quant ens costarà? I, com mesurarem el que hem fet? Però, començant pel principi, caldria realitzar una justificació del projecte que recollira l'anàlisi de la realitat, el DAFO del territori, les singularitats i les identitats que hem extret i que hem destacat.

Passat aquest punt caldria definir la missió del projecte, el paper que ha de complir i que, en tot cas, davall el meu punt de vista, hauria de tindre sempre aqueix esperit que hem tractat de definir al principi de l'article: les nostres accions han d'anar encaminades a transformar la realitat.

Responent les preguntes què volem fer i per què ho volem fer, a més de la introducció ja descrita, cal que exposem quins seran els objectius del nostre projecte. Podem definir uns pocs objectius generals i, després, definir objectius específics per a cadascun dels anteriors. Un cop fet això, cal que responguem les preguntes que venien a continuació: a qui va dirigit? Com

i quan ho farem? Quant ens costarà? Haurem de concretar les accions, és a dir, les activitats, allò que serà més visible del nostre projecte. A més haurem de planificar la temporalitat, les despeses econòmiques, els ingressos, els recursos humans i tot el conjunt de necessitats que ens puguen generar les accions previstes. Finalment, i no menys important que la resta de les preguntes, haurem d'establir els indicadors que ens permetran avaluar el projecte i veure si s'han complit els objectius que ens havíem marcat al principi.

El procés de resposta d'aquestes poques preguntes ens ajuda a marcar les línies generals per les quals ha de caminar el projecte. Tot i això, a l'hora de plasmar-ho sobre el paper, caldrà que desenvolupem i planifiquem extensament totes les fases i totes les situacions que es puguen generar.

Durant el procés de redacció també caldrà que establim quins seran els mecanismes per a mesurar els resultats de les nostres accions en base als objectius que ens havíem marcat. Es tracta de conèixer quins són els indicadors que ens permetran avaluar la incidència que el projecte està tenint sobre el territori. Habitualment l'avaluació és la fase del projecte que menys es té en compte i, contràriament a això, és una de les més importants i, sense dubte, la més enriquidora, ja que ens permetrà veure quines són les fortaleses i les febleses del projecte per a tractar de millorar-lo.

Finalitzada la redacció del projecte, és l'hora de presentar-lo als nostres interlocutors. Aquests seran aquells que tinguen competències per a la seua posada en funcionament al territori. Normalment es tractarà d'un ens públic, ja siga un ajuntament, una entitat supramunicipal, o qualsevol altra administració.

Hem de tindre en compte que és inútil realitzar tota la redacció del projecte perquè després els interlocutors no consideren oportú dur-lo a terme. Per tant, és bo que, en el moment que pensem que les línies mestres estan definides, es realitze una presentació preliminar del projecte. Això es pot fer mitjançant un *power point* o algun tipus d'eina semblant. Per una altra banda, adjuntarem un dossier que resumisca aquestes línies mestres: justificació, objectius, activitats, pressupostos, temporalitat. Quan finalitzem la redacció haurem de facilitar també una còpia completa del projecte.

Finalment, també serà bo que tractem de protegir el nostre treball. La redacció d'un projecte comporta uns processos de reflexió, de recerca i d'anàlisi força profunds ens els quals haurem d'invertir una quantitat de temps considerable. Quan finalitzem ens haurem convertit en els autors d'una idea sobre la qual tindrem un dret intel·lectual i, al cap i a la fi, d'una idea que pretenem vendre a algú. La legislació actual en matèria de drets intel·lectuals preveu la protecció del vostre treball en cas que ho considereu necessari.

També serà bo que realitzem un seguiment del projecte. Cap la possibilitat que aquest

estiga adreçat a un concurs en el qual competirà directament amb les idees d'altres agents. És molt recomanable en aquest sentit tindre ben clars quins són els tràmits administratius per a optar al concurs, ja que solen ser bastant farragosos.

Les claus:

- (1) Anàlisi i transformació de la realitat.
- (2) Singularitat i identitat.
- (3) Treball a llarg termini.

Les activitats proposades:

- (1) Traure totes les dades possibles del territori a través dels webs mencionats.
- (2) Realitzar una anàlisi DAFO del territori.
- (3) Pensar quines són les singularitats del territori.

La bibliografia:

- ROSELLÓ CERZUELA, D. (2004) *Diseño y evaluación de proyectos culturales*, Ariel, Barcelona.
- BONET AGUSTÍ, L., CASTAÑER FOLCH, X., FONT SANTÍAS, J. (2001) *Gestión de proyectos culturales: análisis de casos*, Ariel, Barcelona.

Els enllaços d'Internet:

- Institut Nacional d'Estadística: <http://www.ine.es>
- Portal iberoamericà de gestió cultural: <http://www.gestioncultural.org/gc/>
- Direcció General de Patrimoni Artístic de la Conselleria de Cultura de la Generalitat Valenciana: <http://www.cult.gva.es/dgpa>

ESQUEMA

- Anàlisi de la realitat** ⇨ DAFO
 ⇨ Enquestes
 ⇨ Mapes socials
 ⇨ Recerca (història, cultura, dades econòmiques i demogràfiques, etc.)

Definició de les singularitats i identitats del territori

Redacció del projecte

⇨ Justificació	⇨ definició de la missió
⇨ Què volem fer i per a què	⇨ definició dels objectius
⇨ Per a qui, com, quan, quant ens costarà	⇨ definició de les accions
⇨ Planificació:	
Temporalitat	
Ingresos i despeses	
Recursos humans i materials	
⇨ Avaluació	⇨ Definició dels indicadors

Presentació

Seguiment

Benvinguda amb molta història

Jornadas d'Avaluació. Cortes d'Arenoso. Novembre de 2005

[18]

QUINES POSSIBILITATS M'OFEREIX INTERNET?

Internet com a eina de desenvolupament

Emilio Sáez Soro

Comunicòleg
Universitat Jaume I

Vicente Querol Vicente

Sociòleg
Universitat Jaume I

Introducció

Parlar d'Internet i desenvolupament és tan simple com parlar de desenvolupament i carreteres, col·legis, hospitals i qualsevol servei públic. No obstant això, a diferència d'altres prestacions públiques, Internet ofereix molts serveis en u, i a més, la possibilitat d'intervenir en la societat com un mitjà de comunicació social més i com un mitjà que es constitueix en escenari d'interacció social en tots els seus aspectes: polític, econòmic, educatiu, cultural, etc. Per aqueix fet, en la mesura que qualsevol societat està privada de serveis públics es considera retardada i en molts casos agreujada; en el cas de no tenir la possibilitat d'accedir a Internet es perd a més un servei en un entorn multifacètic de cultura i desenvolupament.

Més enllà de declaracions apocalíptiques, es tracta de concentrar-se en l'interès del tema. I el dit interès es concreta en aquells aspectes que resulten més útils per a espais

socials en què les circumstàncies socioeconòmiques són especialment problemàtiques en comparació amb altres entorns pròxims. Més enllà d'iniciar debats conceptuals sobre nivells de desenvolupament ens centrarem en la desigualtat d'oportunitats entre territoris, i en el cas que ens ocupa, en què ens plantegem el contrast entre àrees rurals i urbanes, la dita desigualtat resulta clara en molts factors. I les dificultats a l'accés a les xarxes de telecomunicacions són un paradigma entre les zones rurals i urbanes, tant en la telefonia convencional, com en la mòbil i Internet. En el cas d'Internet es produeix una doble problemàtica d'accés: la tècnica, per la dificultat d'accedir en nombroses zones a una connexió de qualitat i velocitat de transferència de dades d'acord amb els continguts que circulen per la xarxa; i la cultural, sense la qual l'ús d'aquests mitjans cau en sac foradat perquè es perden moltes utilitats d'interès més social que purament comercial. La consideració d'Internet ha de ser des d'aquesta perspectiva, la de servei i eina, de forma simultània, i en el segon vessant, com a eina de comunicació i aprenentatge. En aquest marc de reflexió, intentarem desgranar en quins aspectes podem usar Internet com a plataforma i eina de desenvolupament dins del context de les transformacions socioeconòmiques en el nou paradigma entrant de l'economia (societat) del coneixement.

Oportunitats reals

Un dels majors interessos de l'ús d'Internet en escenaris de desenvolupament és el que suposa introduir un mitjà de comunicació molt eficaçment i probablement el més eficient, a més de la possibilitat d'accés a informació estratègica per a cada conjuntura. Podríem pensar que aquest servei resulta emmotlable per a adaptar-se a les necessitats de cada situació en particular. Així mateix, l'eficiència del mitjà es deriva de les enormes utilitats que es poden obtenir amb l'accés mínim al servei. Cal pensar que en comparació del que podem fer l'any 2006 amb els serveis i eines existents en els orígens d'Internet, els actuals suposen més un bot quantitatiu que qualitatiu. Abans que aparegueren els aspectes més comercials i les eines multimèdia que fan possible accedir a tot tipus de formats, ja era possible usar eines tan potents com el correu electrònic i accedir a bases de dades d'enorme valor per tot el món. La barrera del ser o no ser, en aquest aspecte, està relacionada precisament amb la possibilitat de tenir o no presència en la xarxa. Aquesta presència no sols es planteja en una dimensió tècnica, sinó, a més, en una qüestió cultural, de comprensió d'aquest escenari de relació i intercanvi i la capacitat d'interactuar-hi de forma plena.

Atenent aquesta dicotomia tecnicocultural, per a introduir i aprofitar les possibilitats que ofereix Internet com a servei i/o mitjà de comunicació, és necessari tant la seua introducció tècnica com la incorporació al coneixement dels seus usuaris de la cultura de la societat del coneixement a través d'entorns telemàtics-virtuals.

Però abans de plantejar l'esforç que suposa introduir els elements tècnics i d'aprenentatge

per a utilitzar Internet d'una forma útil, és necessari revisar quines són aqueixes utilitats i en quina mesura poden contribuir a un millor desenvolupament, en especial per a les zones rurals.

Millora (de) la comunicació

Internet apareix com una eina comunicativa entre ordinadors connectats en xarxa. La dita qualitat ofereix dues característiques simultànies en la comunicació: la capacitat de realitzar comunicacions sincròniques i asincròniques, segons l'interès de cada situació. D'altra banda, la vinculació de la informàtica a la comunicació aporta moltes capacitats desconegudes fins al moment; una de les més importants de les quals és la vinculació de qualsevol tipus de documentació digital als processos comunicatius. Aqueixa qualitat inicial de vincular la informació digitalitzada a la comunicació ha anat desenvolupant-se fins a abastar tots els formats imaginables, així com la combinació d'aquests. D'aquesta manera, hem arribat a la situació que tots els mitjans de comunicació anteriors a l'existència d'Internet s'han vinculat a aquest mitjà. Així, a través d'Internet podem parlar per telèfon, escoltar la ràdio, veure la televisió i llegir la premsa. Aquest mitjà s'ha convertit d'aquesta manera en *el mitjà*, ja que agrupa tots els mitjans clàssics, i al mateix temps, aporta moltes altres utilitats per als usuaris particulars fins ara inexistents: videoconferència, correu electrònic, fòrums de conversa, sales de xat, accés a bases de dades de tota naturalesa, banca electrònica, comerç electrònic i un llarg etcètera d'utilitats de comunicació i serveis.

Evidentment es pot viure sense Internet, però per a aquelles persones o organitzacions que vullguen desenvolupar la seua activitat de forma més eficient davall les regles d'un sistema globalitzat i tenir accés a les mateixes possibilitats que la resta dels seus col·legues o competència, no poder accedir a aquests mitjans suposa un gran desavantatge.

Comunicació interna

Pel que fa a la comunicació interna de les organitzacions, Internet aporta una millora dels procediments habituals d'intercanvi i accés a la informació. L'ús del correu electrònic com a missatgeria interna per a qualsevol empresa, encara que siga xicoteta, ajuda a sistematitzar, ordenar i registrar la comunicació habitual entre els treballadors d'aquesta. En el cas en què les dites organitzacions estiguen distribuïdes pel territori, en instal·lacions i/o personal, millora encara més la comunicació, fent-la més ràpida, versàtil i econòmica.

Encara que la majoria de les empreses i organitzacions que tenen presència en el món rural són de grandària xicoteta, moltes vegades millorar la informació circulant entre els seus integrants i facilitar la comunicació entre aquests comporta un millor funcionament, així com una situació més estimulante, que facilita una major involucració. Un ús d'acord amb aquesta

situació es dona en les centrals de reserves de les cooperatives de cases rurals. Alhora que garanteix un servei de reserva la dificultat del qual resultaria òbvia quan cada casa ha d'exercir com a gestora, concedeix una major garantia d'eficiència entre els distints allotjaments.

Comunicació externa

Si la comunicació interna pot tenir una millora substancial amb l'ús d'Internet, la comunicació externa de les organitzacions i empreses pot experimentar una transformació radical. En primer lloc, el cost de les comunicacions es pot reduir de forma dràstica, substituint faxos, enviaments per correu i missatgeria, telefonades (sobretot conferències nacionals i internacionals), pel correu electrònic, la videoconferència i el telèfon per Internet. Evidentment com major és el volum d'activitat externa de les organitzacions més notòria serà la diferència que suposa l'ús d'aquests mitjans. Seguint l'exemple presentat en l'apartat anterior, es pot apostar per una política de comunicació externa més potent, a causa de la concentració de recursos potencials (les distintes cases rurals) en una mateixa web i aglutinant les potencialitats dels recursos que comprenen un territori més ampli i, per tant, més atractiu per al turista rural.

D'altra banda, tant l'abaratiment de la comunicació externa com la seua major facilitat genera una major agilitat i intensificació d'aquesta (de vegades, excessiva). Les capacitats que ens ofereix Internet per a desenvolupar comunicacions col·lectives, sincròniques i asincròniques, no tenen comparació amb cap altre mitjà anterior. Així, l'organització de col·lectius virtuals amb comunicació més directa (mitjançant xats o missatgeria personalitzada) o més indirecta (mitjançant les distintes formes tècniques d'organitzar fòrums), permet la posada en marxa d'iniciatives en què el debat i l'intercanvi d'idees àgil és un condició.

La deslocalització que facilita usar Internet com a mitjà de comunicació i accés a serveis en línia és un factor definitiu com a forma de superació de les tradicionals asimetries espacials per a l'accés a la informació més estratègica per a l'activitat de les organitzacions.

Lògica de xarxa

Un dels elements distintius que és necessari tenir en compte en les pràctiques de comunicació en Internet són les que es deriven de la lògica de xarxa. L'obertura dels clàssics mitjans en què només hi ha dos interlocutors es trenca obrint les possibilitats de comunicació. Potencialment cada comunicador podia fer-ho amb tots al mateix temps d'una forma equitativa. Les distintes eines d'Internet permeten que tot el món que està connectat pugui accedir a la informació, sempre que conega on es troba; i permet a qualsevol comunicar-se amb tot aquell que conega la seua adreça, etc.

Aquesta possibilitat de reorganització de les formes habituals de comunicació crea una

nova cultura comunicativa en què nombroses organitzacions i individus adopten un paper molt actiu, en la qual sol ser més útil la qualitat de la dita comunicació que la seua quantitat. La lògica de xarxa atrau en el seu funcionament persones afins als temes tractats amb molta més facilitat, per la capacitat de segmentar els grups i els temes, i a més, per la facilitat d'aportar un paper més participatiu als comunicants.

Qualsevol situació en què es pretén desenvolupar una acció col·lectiva, pot aprofitar les característiques de la comunicació en xarxa, perquè aporta elements de reforç comunicatiu i cohesió de grup. No obstant això, és necessari ajustar els elements d'aquestes eines a la necessitat cada grup i aportar als integrants la formació necessària per a usar de forma adequada les dites possibilitats. El treball de desenvolupament rural per part dels distints estaments, però, sobretot, pels professionals coneguts com AODL, és un camp potencial en què Internet resulta un suport imprescindible per als distints projectes. Queda, això sí, l'ardu treball de crear un hàbit de treball en xarxa, encara en les seues primeres etapes en la nostra part de món.

Obertura al món

De la forma descentralitzada d'organitzar la comunicació deriva l'afluència d'una enorme diversitat de continguts i comunicants. L'apel·latiu que es va donar a la televisió en el seu moment d'una *finestra al món*, hauria de canviar-se pel que fa a Internet, perquè a més és una finestra diversa i global.

Resulta atractiva la capacitat de comunicar-nos de forma tan oberta i versàtil, però, a més, la capacitat d'observar, de conèixer moltes altres opinions, visions, cultures i coneixement en extens, constitueix potser l'element més impressionant i enriquidor que ofereix la xarxa Internet al món. Aquesta riquesa ofereix a les organitzacions i als individus, exemples, solucions, idees, així com la possibilitat d'intercanviar amb altres *semblants* les experiències i les iniciatives que s'estan duent a terme.

Les cultures s'obren i s'exhibeixen a través d'Internet: milions de pàgines web en versions de múltiples idiomes permeten conèixer fins a l'extenuació detalls de països, regions, pobles i gents. Qualsevol persona amb inquietuds pot navegar per continguts, conèixer persones, empreses, grups, etc., relacionats amb les àrees temàtiques del seu interès. El salt qualitatiu i quantitatiu en aquest sentit no té parangó. En altres temps existia molta informació, però mai tan abundant, actualitzada i viva, com ara. El portal cultural *Connectem* (<http://www.connectem.uji.es>) és una experiència que intenta aprofundir en la comunicació dels actors socials i les seues accions a través d'Internet. Són, doncs, els gestors culturals, associacions, col·laboradors a títol individual, els que aporten la informació sobre activitats culturals, lúdiques o formatives en l'àmbit del món rural de la província de Castelló. La iniciativa té

un clar component de comunicació entre els distints programadors i associacions, alhora que serveix com a aparador cultural per als possibles turistes potencials, localitzats fora dels pobles que programen.

El món del turisme, que és per coherència un dels que més es pot beneficiar de l'accés a la informació de l'oferta existent, ha registrat un salt enorme en què la major autonomia dels usuaris ha permès transformar el mercat, agilitar-lo i abaratir-lo. Des de la revolució en el sector d'aviació, fins a les possibilitats del turisme rural en què algunes cases rurals reben la majoria dels seus clients a través d'aquest mitjà, s'exerceix una activitat en què l'accés massiu dels ciutadans a la informació l'ha transformat de manera radical.

Noves activitats

Pel fet que Internet està relacionada amb totes les formes d'activitat, en moltes d'aquestes aporta nous punts de vista i potencials. Així mateix, la transformació en la forma de comunicar i tractar la informació genera nous productes i activitats. Resulta interessant com la facilitat per a comunicar-se entre milers de persones hi ha facilitat, per exemple, l'aparició de mercats ambulants gegants com ara *Ebay*, que resulten rendibles per a totes les parts.

Així mateix, l'ús d'Internet ha sigut la plataforma perquè el teletreball, com a manera fluida i absolutament descentralitzada de treballar, vaja creixent sense aturar-se, tant en practicants com en modalitats. Ha emergit tot un sector d'empreses i artefactes per a permetre desenvolupar més varietats de treball de forma mòbil i *destemporalitzada*. Aqueixa fluïdesa permet infinites combinacions temps-espai per a organitzar el treball i per a acudir-hi. Ja no cal pensar a *emigrar* per a realitzar determinats treballs més qualificats. Cal pensar a organitzar-se, però la geometria del treball està canviant cada vegada més de pressa cap a una disposició flexible en el temps i en l'espai. El món rural té la millor oportunitat en aquest sentit, perquè ofereix espais idonis per a la concentració i la reducció de l'estrès, sense haver de renunciar a la relació amb les empreses urbanes i tots els seus entorns productius.

Un dels elements que més interès té en el creixement de les activitats de la societat del coneixement són les relacionades amb la difusió i recreació de les cultures. Atesa la capacitat d'*absorció* de formats mediàtics que té Internet, la capacitat de transformar la cultura local en coneixement, serveis i productes globals és enorme. Evidentment, dependrà de la capacitat creativa i del coneixement d'aquests mitjans, la qual cosa permetrà arribar més o menys lluny.

És necessari pensar que com més genuïns i originals siguen els elements culturals amb què es desenvolupen iniciatives en Internet més potencial d'expansió global tindran, precisament perquè la capacitat d'atracció i interès general que quelcom pot suscitar serà directament proporcional a la seua originalitat. Des d'aquesta perspectiva, l'enorme varietat de matisos que apareixen en els variats escenaris de la cultura rural, aporta un ric caldo de cultiu per a

desenvolupar iniciatives vinculades a Internet.

La dispersió territorial de molts dels elements culturals en el món rural es pot concentrar en una deslocalització virtual, però potencialment accessible, en la concentració que suposa qualsevol punt d'accés a Internet. Evidentment, la capacitat d'atracció d'aquest tipus d'informació dependrà de la labor realitzada pels seus creadors, tant en l'originalitat i interès de les idees posades en marxa, com en la labor de difusió d'aquestes. Es planteja una àrdua labor de difusió de productes i idees locals en l'entorn global; la diferència és que ara és possible i abans no.

És necessari plantejar-se que en Internet, les iniciatives resulten irrellevants per l'espai en què s'estiguen realitzant. Des d'aqueix punt de vista, qualsevol activitat canalitzada per aquestes vies és possible en qualsevol lloc, sempre que es donen cita els recursos humans i tècnics necessaris. Si a més tenim en compte que els recursos tècnics poden estar deslocalitzats amb respecte dels seus usuaris, el potencial d'obertura en l'espai encara s'incrementa més. I si afegim, que els recursos humans no cal que es concentren en un espai físic de treball, sinó que ha de ser necessàriament un espai virtual, les possibilitats es multipliquen encara més respecte a la seua composició espacial.

Més enllà de teories, la qüestió principal és que es dibuixa amb claredat un escenari nou i real per a organitzar iniciatives de tota índole. L'actualització d'aquests potencials i recursos està en aquests moments més oberta a les persones que mai ho ha estat. No obstant, per a això és necessari mostrar aquestes possibilitats i trencar el prejudici que en el món rural determinades coses d'alt nivell tecnològic no és possible fer-les.

Dificultats reals

Totes les possibilitats i oportunitats que ací es descriuen suposen una sèrie de condicions de base per a la seua posada en marxa. A diferència d'altres moments de la història productiva del nostre món, les infraestructures tècniques necessàries són les més lleugeres i netes fins ara conegudes. La infraestructura de telecomunicacions més desenvolupada circula per fines fibres de vidre o per l'aire, els equips informàtics cada vegada són més xicotets i barats i les seues prestacions creixen de forma proporcional al decreixement del seu preu. Si comparem aquestes infraestructures amb les necessàries en altres temps per al desenvolupament econòmic, suposen un gran avantatge en termes d'impacte ambiental, cost i ocupació d'espai.

L'altra cara de la moneda és que mai un escenari productiu ha necessitat tanta inversió en aprenentatge i coneixement acumulat per a desenvolupar-se. Així, per a un ple aprofitament d'aquests recursos és necessari tenir coneixements bàsics d'ús d'ordinador i comprendre la lògica de la xarxa i les seues eines essencials. Aquests coneixements per a algunes persones

poden resultar raonablement senzills, però el fet de tenir-los o no tenir-los suposa en molts casos la capacitat d'accedir a aquests mitjans. La corba d'aprenentatge per a un ús bàsic d'Internet és molt més alta que l'existent per a accedir a qualsevol altre mitjà de comunicació anterior. A més, l'ús més enriquidor d'aquest mitjà està vinculat a un aprenentatge continu, ja que no deixa d'evolucionar i generar noves eines internes i serveis.

Tant els usuaris com les organitzacions que vullguen desenvolupar iniciatives en Internet han d'assumir aqueix aprenentatge, major com més abast tinguen les iniciatives i usos productius que es pretenguen donar a la xarxa. La idiosincràsia d'aquesta situació suposa assumir un aprenentatge continu o perdre el nord en les activitats vinculades a la societat-economia del coneixement. Les oportunitats que es plantegen pel costat de les qüestions materials, organitzatives, espacials i econòmiques, tenen el seu revers en una exigència de gran implicació personal a mantenir aqueixa comunicació de forma àgil i permanent, a més d'anar interioritzant noves formes de funcionar, de col·laborar, de treballar amb la informació i d'aprendre.

Resulta imprescindible comprendre que en aquest context les regles, si no totalment diferents, sí que atenen a una filosofia distinta, especialment en aspectes com poden ser els de compartir informació, apreciar l'opinió d'altres, l'estimació de cada interlocutor, sobretot atenent la seua capacitat d'aportació a la resta, un predomini de la meritocràcia i de la generositat, etc. Són valors que han possibilitat que la xarxa social es posara en marxa i que es mantinga en el que podríem considerar els nuclis de funcionament d'Internet.

Evidentment, com tot canvi cultural no podem esperar que les persones i organitzacions que s'introdueixen en aquest món funcionen de forma harmònica des d'un primer moment. Els conflictes no són pocs i en alguns casos suposen una renúncia completa a l'ús d'aquests mitjans. Per això, és necessari escometre la immersió i creació d'activitats en Internet des del punt de vista de l'experimentació i la creació de quelcom que necessitarà temps i paciència, però que, al mateix temps, suposa l'estímul del repte i de nous horitzons en què descobrir i treballar.

En un altre vessant trobem problemes més senzills de veure, encara que de vegades difícils de resoldre. Ens referim a la dotació tècnica i especialment a la infraestructura de telecomunicacions. A ningú se li oculta l'existència d'una clara asimetria en la dotació d'accés a telecomunicacions de qualitat entre el medi urbà i el rural. La major concentració poblacional estableix els criteris de rendibilitat per a les empreses de telecomunicacions, que des de la seua completa privatització no atenen a criteris d'interès social: han abandonat molts pobles perquè no suposen un potencial suficient de negoci per a fer les inversions necessàries.

No obstant això, existeix esperança sobretot de la mà dels avanços en la tecnologia de transmissió sense fil. Les tecnologies *wi-fi* i *Wi-Max*, especialment la segona, suposarà amb el

temps una obertura d'espais no accessibles a les connexions de banda ampla. La sort és que ha sigut l'avanç tecnològic el que ha transcendit la visió mesquina de les empreses a l'hora de plantejar-se estendre infraestructures físiques. En coherència amb el mateix fenomen d'Internet, l'expansió del seu suport tecnològic es desenvolupa a la via de la flexibilitat i de la *fluidificació* de l'espai.

Estratègies

Introduir persones i organitzacions en l'ús de les TIC suposa la necessitat de comptar amb diversos elements: una dotació tecnològica, una dotació formativa i un entorn afavoridor per al sorgiment d'iniciatives productives, social i/o econòmiques. Qualsevol estratègia dirigida a donar suport a la introducció en l'ús de les TIC i la posada en marxa d'iniciatives de creació de riquesa de qualsevol tipus, ha de considerar els elements descrits (a més dels que concerneixen a la naturalesa del projecte).

Formatives

A més de la formació convencional és necessari considerar un element que va més enllà dels coneixements sistematitzats. Igual que per a iniciar activitats empresarials en un país que no coneixem és recomanable viatjar-hi i viure-hi, conèixer els seus costums, els seus ciutadans i l'escenari amb les seues característiques, ja que en cas contrari correm el risc de tenir un fracàs per no considerar elements fonamentals en la forma de funcionar de la dita societat, igualment és necessari *viure* el ciberespai, experimentar-hi abans d'iniciar qualsevol projecte.

Per a conèixer realment aquest entorn social i de comunicació intensa, a més de conèixer els elements tècnics, programes, serveis, etc., que el constitueixen, és imprescindible realitzar-hi immersions. Només gaudint i patint els avantatges i inconvenients d'un món en què el simbòlic es converteix en la representació extrema de la realitat, en els seus efectes sobre les persones, podem ser conscients què és el que funciona i el que no funciona.

Un pas més enllà de la necessària experiència subjectiva, hem de comptar amb factors concrets i indispensables per al desenvolupament. La introducció en la societat del coneixement s'ha de plantejar des del moviment; és necessari introduir iniciatives en què els ciutadans i les organitzacions no sols siguin subjectes passius o receptors de serveis i continguts, sinó que, a més, interactuen, posen en marxa projectes i iniciatives de qualsevol tipus i que induïsquen a altres a l'ús d'aquests mitjans.

La formació resulta essencial en aquest context; a més, la idea de formació contínua es fa més rellevant. En aquests moments podem comptar amb les millors eines per a l'ensenyament a distància a través dels mitjans en línia. Però no podem esperar un ús profitós d'aquest tipus

de mitjans si abans de forma presencial no s'aprèn a usar les eines que permeten accedir a l'aprenentatge en entorns virtuals. Per a això, és necessari impartir una formació bàsica sobre l'ús del correu electrònic així com els coneixements imprescindibles per a moure's en entorns virtuals d'aprenentatge, per exemple *Moodle*.¹

En el terreny formatiu és necessari pensar en dos vessants: les necessitats a cobrir amb els recursos propis i els recursos que podem trobar en la xarxa. La idea és que l'accés a Internet done facilitats molt grans de poder cursar molt diferents matèries i disciplines, que evidentment en un xicotet entorn local no podem proporcionar.

La millor opció per a dissenyar la formació que es puga necessitar en un entorn local, amb no massa recursos, és la combinació entre l'oferta formativa presencial disponible i la formació en línia assequible. D'aquesta manera, per a escometre qualsevol projecte, el dèficit formatiu no ha de ser una excusa per a no dur-ho a terme.

Iniciatives i projectes

La posada en marxa d'iniciatives en l'ús d'Internet és la clau per a una introducció real de la societat del coneixement en qualsevol entorn. La clau és que la societat del coneixement es dona allà on a més de *consumir-se* es genera. La qüestió és utilitzar els recursos propis, humans, culturals, materials, per a idear projectes originals i que despertin interès més enllà de l'espai propi. Evidentment quelcom així no és senzill, però ha de ser la meta per a qualsevol projecte en la mesura que es vullga que romanga en el temps.

Com a qüestions clau a tenir en compte abans d'iniciar qualsevol projecte en Internet podem citar les següents:

- a. Aclarir de forma precisa els objectius del projecte, els serveis o utilitats que s'ofereixen, les contraprestacions que si és el cas s'exigiran als usuaris i els recursos humans i econòmics necessaris per a dur-ho a terme.
- b. Necessitats de continguts. Textos, imatges, sons, vídeos, bases de dades, programari i disseny.
- c. Gestió i manteniment del projecte. Responsables, participants i funcions d'aquests.
- d. Disseny i cronograma d'execució de les distintes fases del projecte i previsió en les formes d'avaluació d'aquest.

Tot projecte és únic i té els seus elements afavoridors i els seus impediments propis; i per desgràcia cap té garanties d'èxit quan s'inicia. No obstant això, és necessari per a desenvolupar

¹ *Moodle* és un dels entorns més populars per a l'ensenyament en línia. La seua facilitat de maneig juntament amb la seua enorme varietat d'eines de gestió de la comunicació i de la informació ho fan molt efectiu. A més, és necessari tenir en compte que és programari lliure, per la qual cosa, tant el seu ús com la seua distribució són gratuïtes.
<http://moodle.org/course/view.php?id=11>

iniciatives en Internet tenir la intenció de la idiosincràsia d'aquest entorn per a usar els seus trets a favor de les nostres idees. La clau és usar els avantatges que ens ofereix aquest mitjà per a millorar l'existent o per a posar en marxa bones idees.

Un dels avantatges més interessants que cal aprofitar en el desenvolupament d'aquest tipus de projectes, és que, en la mateixa xarxa, podem trobar nombrosos exemples i informació abundant relativa al tipus d'experiència que desitgem posar en marxa. Establir una comunicació directa amb responsables de projectes semblants als nostres és senzill i la possibilitat de compartir aquest tipus d'informació pot resultar de gran ajuda per a reduir incerteses i evitar problemes que ja han tingut altres. Per a això, és molt recomanable localitzar i inscriure's en fòrums relacionats amb temes relacionats amb el projecte a escometre.

Animació

Crear un ambient propici per al desenvolupament d'iniciatives dins del marc de la societat del coneixement passa, en primer lloc, per facilitar als ciutadans un ús enriquidor de les tecnologies i els serveis lligats a aquestes. Una vegada més les estratègies passen pel camí de la formació, però una formació orientada a realitzar activitats que milloren la vida de les persones d'una forma clarament contrastada. Així, el coneixement de serveis que estalvien desplaçaments, permeten accedir a serveis culturals i educatius inexistents a la zona, que faciliten realitzar compres amb millor informació i millors preus, que aporten millors i més barates formes de comunicar-se amb la resta del món, etc.; són una garantia d'atracció i interès per integrar l'ús d'Internet en la seua vida quotidiana.

La qüestió que es planteja és permetre triar. Evidentment no es pot plantejar cap tipus de pressió cap a l'ús d'aquest tipus de mitjans; l'idoni és que en cada entorn s'extraguen les utilitats que més encaixen amb el tipus de col·lectiu i aqueixa possibilitat d'harmonitzar amb les necessitats dels usuaris les prestacions d'aquest tipus d'eines, per sort, és molt àmplia.

Tant l'ús d'eines i serveis que resulten avantatjosos en comparació amb els tradicionals, així com la mostra d'exemples interessants d'iniciatives pròximes als ciutadans, constitueixen vies raonables per a aproximar aquests a l'aprofitament dels aspectes beneficiosos de la societat de la informació.

Conclusions

Com en tots els paradigmes socioeconòmics que han succeït en l'història de la humanitat, els trànsits han sigut prolongats, problemàtics i, de vegades, eterns, ja que, en molts casos, coexisteixen paradigmes primitius i contemporanis. Igualment tenim ara una situació en què un nou paradigma tracta d'imposar-se als precedents. No obstant això, es dona la circumstància que, en aquest cas, perquè el dit marc de relacions socioeconòmiques s'impose, es necessita una major participació de la societat en comparació amb altres situacions anteriors.

Podem veure com esforços comunitaris sense interès lucratiu dobleguen els intents de les molt poderoses multinacionals per dominar, per exemple, el món dels sistemes operatius. Entre una xarxa creadora de riquesa entre tots i per a tots i una xarxa que crea riquesa per a uns pocs, hi ha la diferència qualitativa de la participació ciutadana. En certa manera, descobrim dia a dia els potencials d'aquesta forma d'organització humana, que es descobreix i redescobreix cada dia en activitats i possibilitats noves.

I en aqueixa línia que divideix l'oportunitat social del pur negoci, es troba el fet que existisca la capacitat d'orientar l'ús d'aquests mitjans més enllà del mer mitjà d'oci i consum. Evidentment, no són les empreses que orienten la seua activitat en la xarxa cap a aqueixos dos factors les que tenen interès en el creixement d'una comunitat activa, que usa la xarxa tant localment com globalment com a vehicle d'expressió personal i cultural. Han de ser lògicament les entitats públiques les que donen suport a plans d'orientació i formació que facen de la xarxa un vehicle cultural, d'expressió col·lectiva i de creació de riquesa en el més ampli sentit de la paraula.

Les claus:

- (1) Internet suposa una plataforma i eina de desenvolupament dins del context de les transformacions econòmiques en el paradigma de la societat del coneixement.
- (2) Internet com a servei de comunicació s'adapta a les necessitats de cada situació particular.
- (3) Per a un aprofitament real de les possibilitats que ofereix Internet és necessari tant la seua introducció tècnica com la incorporació del coneixement dels seus usuaris a la cultura dels entorns virtuals d'intercanvi.
- (4) A través d'Internet es pot millorar tant la comunicació externa com la interna de les organitzacions.
- (5) La dispersió territorial de molts dels elements culturals en el món rural es pot concentrar en una deslocalització virtual potencialment accessible des de tots els llocs.
- (6) És necessari escometre la immersió i creació d'activitats en Internet des del punt de vista de l'experimentació i la inversió de temps per a assolir nous reptes i horitzons des dels quals es puga descobrir i treballar.

Les activitats proposades:

- (1) Contrasteu les diferents tarifes d'accés a Internet a les empreses proveïdores comparant entre els preus que es poden obtenir en zones urbanes i rurals.
- (2) Cerqueu les pàgines web de tots els mitjans de comunicació que useu de forma habitual.
- (3) Elaboreu una llista ordenada de totes les persones i organitzacions amb què podem **MILLORAR** la comunicació que mantenim habitualment utilitzant Internet.

- (4) Cerqueu pàgines que mostren elements i activitats de la cultura local de forma actualitzada.
- (5) Enumereu una llista de tasques que es realitzen en el vostre entorn en les quals es podria teletreballar.
- (6) Inscriviu-vos en un parell de fòrums temàtics d'interès.

La bibliografia i documentació per a ampliar el coneixement:

- ÁLVAREZ MONZONCILLO, J.M. (2004) *El futuro del ocio en el hogar*, Fundación Autor, Madrid.
- APARICI, R. y MARÍ SÁEZ, V.M. (2003) *Cultura popular, industrias culturales y ciberespacio*, UNED, Madrid.
- CASTELLS, M. (1997) *La era de la información. Economía, sociedad y cultura. Vol I. La sociedad red*, Alianza, Madrid.
- FUNDACIÓN AUNA (2005) *e-España 2005. Informe anual sobre el desarrollo de la Sociedad de la Información en España*, Fundación Auna, Madrid.
- MATTELART, A. (2002) *Historia de la sociedad de la información*, Paidós, Barcelona.
- MORENO, I. (2002) *Musas y nuevas tecnologías. El relato hipermedia*, Paidós, Barcelona.
- SAMPEDRO, V.F. (2005) *13-M. Multitudes on line*, Catarata, Madrid.
- TELEFÓNICA (2005) *La sociedad de la información en España*, Fundación Telefónica, Madrid.
- TREJO DELARBRE, R. (2006) *Viviendo en el Aleph. La Sociedad de la Información y sus laberintos*, Gedisa, Barcelona.
- WOLTON, D. (2000) *Sobrevivir a Internet*, Gedisa, Barcelona.

Els enllaços d'Internet:

Educaweb, un entorn sobre recursos educatius en Internet

<http://www.educaweb.com/>

Observatori Tecnològic del Ministeri d'Educació i Ciència

<http://observatorio.cnice.mec.es/>

Soitu, revista digital de cultura digital i de la de sempre

<http://www.soitu.es/>

La construcció d'un instrument per al desenvolupament

La Mare de Déu de la Font de la Salut de Traiguera. Febrer de 2005

[19]

QUÈ HE DE FER DURANT LES MEUES PRIMERES SETMANES DE TREBALL?

Incorporació dels agents al seu lloc de treball i primeres activitats

Vicente Manuel Zapata Hernández

Geògraf

Universitat de La Laguna

Abans que res, conservar la calma.

La incorporació del professional del desenvolupament local al seu lloc de treball i el començament de la seua activitat constitueixen una qüestió sobre la qual rares vegades s'ha reflexionat. L'evolució d'aqueixa etapa inicial, transcendent per a la bona marxa de la labor que s'ha de realitzar, depèn de múltiples factors, propis i aliens al tècnic, com la seua formació i el bagatge que haja pogut acumular, el coneixement previ de l'entitat, el caràcter i dimensió de l'organització en la qual prestarà els seus serveis, les metes que se li plantegen i les competències que se li assignen, les condicions materials de treball, la prestació de les seues funcions en solitari o en equip, etc. Ací esbossem la situació ideal, però l'experiència ens diu que no sempre trobarem el context més adequat per poder pautar una sèrie d'iniciatives que propicien una incorporació en les millors condicions possibles, sobretot per l'acumulació de treball i per les presses i urgències que habitualment caracteritzen l'exercici professional de l'AEDL. Aqueixes no permeten aprofitar el dit espai de temps per revisar els fonaments de l'activitat que s'ha realitzat i efectuar-hi els canvis pertinents.

De vegades, es conjuga la il·lusió pròpia d'una nova activitat —fins i tot pot ser la primera— i la frustració inicial que pot arribar a produir el començament d'una funció que s'afronta amb un variable grau d'incertesa: «tot se'ns ve al damunt». El panorama que cal atendre és sovint complex, caracteritzat per un ampli repertori d'activitats, noves relacions, llocs poc o gens coneguts, procediments inèdits, etc. Ja des de llavors adquireix especial rellevància l'adequada combinació del professional amb el vocacional, *el compromís* que cal esperar del dinamitzador en el context local. Així mateix, és important que, com més prompte millor, es produïska un diàleg aclaridor amb els representants de la dimensió política, amb l'objectiu de conèixer què s'espera de nosaltres i delimitar competències i funcions. Es tracta d'establir un marc laboral assumit i reconegut per tots, fins i tot la resta del personal de l'entitat; evitem, així, solapaments i aspirem a desenvolupar complementarietats, integrant esforços que produïsqen sinergies des de la dimensió professional.

Les competències i el marc d'actuació del dinamitzador local	
Objectiu general	Organització per al desenvolupament local
Competència i responsabilitat	Dinamització i coordinació del procés de desenvolupament local
Principi fonamental	Gestió participativa dels processos de desenvolupament en el marc local
Referència territorial	Espai coherent en el marc local
Context operatiu	Pla d'actuació
Marc de relacions	Establiment de xarxes de treball col·laboratiu, internes i externes al sistema
Adaptacions essencials	Consideració de l'originalitat i particularitats de l'espai i comunitat d'intervenció
Moderns identificadors de les estructures tècniques	Flexibilitat, versatilitat, proximitat
Elaboració pròpia	

Una de les primeres tasques importants és reconèixer i analitzar l'entorn —o els entorns— de treball, amb tots els components, físics i humans d'aquests. La trobada amb els tècnics que desenvolupen la seua activitat en el nostre àmbit d'influència; immediatament amb els de la mateixa entitat, més tard amb els d'altres organitzacions, públiques i privades, amb les que

hem de tindre una relació professional més directa. Recomanem prudència i sentit comú en aqueixos contactes inicials; hem de tindre molt de tacte, perquè serem objecte d'observació meticulosa per part dels altres: «el nou» / «la nova». Saber salvaguardar la nostra posició, sense deixar de satisfer les expectatives de la resta, pareix un objectiu inherent a aquesta fase de coneixement mutu, d'especial rellevància per al futur treball col·laboratiu, la interacció amb uns altres departaments i l'enfortiment i projecció de l'agència.

És primordial, així mateix, conèixer l'organigrama de l'entitat en la qual exercirem la nostra labor i el pla d'actuació, si aquest existeix; en cas negatiu, ja haurem trobat una de les nostres tasques fonamentals. I és que, sempre hem d'aspirar a revisar de manera crítica les directrius que orientaran la nostra labor professional, perquè d'això depèn que puguem treballar amb criteri i objectius. També s'ha d'indagar sobre les xarxes de suport disponibles, factibles a curt, mitjà i llarg termini, valorant el tipus de relacions que s'hi han d'establir per activar-les i/o refermar-les. En desenvolupament local adquireix cada vegada més protagonisme el treball col·laboratiu en xarxa, tant amb abundància com amb escassetat de recursos tècnics; si bé, serà més necessari recórrer a aqueixa possibilitat en el segon cas.

Les qüestions que poden considerar-se més intangibles han d'acompanyar-se d'accions concretes, més visibles, com l'adequació de l'àrea de treball en el pla i aspecte físic, explotant totes les seues possibilitats i pensant en els nostres usuaris potencials, així com en el tipus de relació que volem establir amb aquestes persones. Crear un àmbit de treball còmode i atractiu, agradable i suggestiu, funcional i accessible, pot contribuir a fomentar la vinculació amb emprenedors, empresaris, líders locals, etc.; lloc de trobada que ha d'afavorir tant la comunicació com el possible treball compartit. En aquest sentit, pareix recomanable utilitzar distints espais per a la ubicació de la documentació d'interès més significativa, imatges i cartografia que susciten la reflexió i el debat comú, recursos informàtics que afavorisquen l'accés a la xarxa i a bases de dades rellevants, etc. El pla d'actuació de l'estructura tècnica, de manera esquematitzada, ha d'estar present en un lloc ben visible, així com alguns dels principals èxits de l'agència, sobretot si són resultat de l'acció conjunta amb la resta d'actors.

Per tant, cal posar la màxima atenció en el condicionament de les instal·lacions, ja que constitueixen el lloc —o els llocs— des dels quals es promourà la millora de l'organització local per al desenvolupament. Els elements físics han d'afavorir el treball compartit dels actors i la concurrència de persones amb iniciativa, que necessiten certes ferramentes per avançar en les seues actituds i aptituds emprenedores: equips informàtics, connexió a Internet i correu electrònic, biblioteca i centre de documentació especialitzats, telèfon i fax, servei de reprografia, etc. Així mateix, és rellevant incidir en la conformació d'entorns propicis per a emprenedors, cas de xicotetes *incubadores*, per exemple, que poden funcionar com a complement ideal dels planters d'empreses, habitualment de majors pretensions i dimensió,

però a l'abast de poques estructures de desenvolupament per l'elevat cost i manteniment que tenen. En aquest marc de reflexió, hem d'insistir en el possible suport del sector privat en el finançament de certes activitats o d'una part de les propostes, que responguen tant als seus interessos com als del conjunt de la comunitat. Per aqueix motiu, no cal desdenyar la possible formació d'un grup d'empreses col·laboradores o patrocinadores de l'agència i les iniciatives d'aquestes.

Revisar l'anteriorment fet? Si n'hi ha constància? Ens pot ajudar a ubicar-nos, a tots els nivells, repassant la documentació, i fins i tot, intentant contactar amb la persona a la que hem pogut substituir. Escoltar constitueix una bona estratègia quan arranca la nostra labor i suposa una actitud que hem de conservar sempre: què s'ha fet?, què no es va poder fer i no s'ha de deixar de fer?, suposen algunes de les preguntes a realitzar quan estiguem repassant amb atenció les realitzacions prèvies a la nostra arribada. Les trobades mantingudes sempre han de quedar reflectides en una mínima acta o resum, que continga, almenys, els epígrafs següents: data, hora, lloc, motiu de la reunió i promotors, participants i contactes d'interès, temes tractats, resultats i compromisos.

Treball col·laboratiu realitzat per professionals del desenvolupament local i rural de l'illa de Tenerife durant una acció formativa promoguda pel Consell Insular (*Dinamització de xarxes tècniques de suport a l'emprenedoria i el desenvolupament local*), que ha derivat en una iniciativa conjunta per a la constitució d'una xarxa tècnica amb caràcter permanent.

El contacte primer amb els que seran els nostres referents pareix, llavors, recomanable, per la qual cosa és necessari començar a freqüentar els llocs clau de relació, i involucrar-nos, en la mesura de les nostres possibilitats, en la vida sociocultural: *deixar-nos veure*. Això es vincula amb una de les aspiracions principals de l'acció tècnica en desenvolupament local: realitzar una labor descentralitzada, acudint als espais de desenvolupament habitual dels nostres interlocutors, on trobem els actors i identifiquem els líders que poden assumir un paper protagonista en els processos que permeten suscitar canvis necessaris per a la millora de la realitat. D'aquesta manera, és possible compondre un mapa de relacions funcionals, que ens ajudarà a optimitzar les nostres prestacions i a intervindre amb més criteri duent a terme labors de dinamització, assessorament, orientació, i fins i tot, d'interlocució i mediació.

Les actuacions fonamentals del dinamitzador en el marc local

La caracterització i la valoració dels problemes i de les possibilitats que ofereix l'organització per al desenvolupament local existent en l'espai de referència.

El plantejament d'estratègies d'acostament a la comunitat i l'establiment d'espais de trobada operativa amb objectius de permanència.

El diagnòstic integrat de la realitat, realitzat de manera conjunta i coordinada pels components de l'organització local.

L'estimació del potencial endogen: identificació i catalogació dels recursos existents en el marc local, l'optimització del qual repercutirà positivament en el progrés de la comunitat.

La definició de les bases de l'estratègia integral de desenvolupament local i l'impuls del *pla de desenvolupament territorial* (o *pla d'acció*, seguint la nomenclatura de l'Agenda 21 Local).

La implementació pautada de les diferents iniciatives enunciatedes en el marc de la planificació estratègica desenvolupada.

L'establiment de mecanismes de seguiment, control i avaluació del procés de desenvolupament en el seu conjunt, així com dels programes, projectes i actuacions específiques.

La sistematització de les activitats realitzades i l'intercanvi d'experiències a partir de l'avaluació contínua o monitoreo de procés.

Elaboració pròpia.

El coneixement del marc geogràfic d'actuació permetrà aqueix acostament assenyalat als actors, i també, una adequada interpretació de la realitat en la qual hem d'intervindre. Les eixides de/al camp programades han d'aparèixer, llavors, en la nostra agenda, mitjançant el desenvolupament d'itineraris coherents, prèviament planificats, en els que obtindrem les primeres dades significatives sobre les distintes dimensions de l'entorn: espacial, econòmica, social, cultural, institucional. Quadern de camp, gravadora i càmera fotogràfica, entre d'altres,

constitueixen instruments útils que ens ajudaran en aquests periples. Aqueixa aproximació a la realitat local es completa amb el repàs diari a la premsa, això és, a l'actualitat del lloc i al marc de relacions més ampli d'aquesta. Per tant, l'observació i l'anàlisi, utilitzant tot tipus de fonts d'informació, primàries i secundàries, i tècniques d'investigació, quantitatives i qualitatives, formen part de la nostra tasca, sent activitats que contribuiran a qualificar-la i de les que s'obtindran resultats altament satisfactoris.

Conforme disposem de les directrius i de la informació necessària entra en joc la planificació de la nostra labor, mitjançant el disseny d'un adequat pla de treball: objectius, tasques, temps, llocs, referents, etc. D'ací sorgeix un calendari realista que permet combinar l'atenció de les qüestions urgents o immediates, amb la programació d'activitats de caràcter estratègic que oferiran resultats a més llarg termini. La revisió crítica de l'estructura o agència, en un termini prudent, afavorirà, a més, la realització d'aportacions per a la seua millora, i açò, redundarà en un plantejament més adequat de la funció. Pensar, escriure i compartir-ho amb altres persones afavoreix l'obtenció de conclusions que poden ser aplicables. Ací és important partir d'una certa sistematització dels identificadors de l'entitat, que pot respondre a l'esquema següent:

1. Denominació
2. Tipus o caràcter (AEDL, GAL, sindicat, associació empresarial, associació veïnal, ONG, fundació, etc.)
3. Titularitat (dependència)
4. Data de constitució
5. Àmbit geogràfic d'actuació (regional, provincial, insular, comarcal, municipal, local, etc.)
6. Destinataris
7. Localització: seus i adreces
8. Contacte: telèfons, fax, correu electrònic, web
9. Persona de contacte
10. Horaris de treball i d'atenció al públic (si en té)
11. Objectius generals
12. Competències i/o línies d'actuació
13. Activitats i/o serveis que desenvolupa/presta (generals i específiques)
14. Organigrama i/o estructura
15. Recursos humans
16. Iniciatives més recents (3 a 5 fonamentals)
17. Informació complementària (documents, informes, memòries, fullets informatius, etc.)
18. Observacions

Així mateix, és tasca del tècnic la preparació de ferramentes que ajuden a sistematitzar el treball desenvolupat, i que, a més, afavorisquen la difusió o comunicació d'aquest, tant a uns altres professionals com als usuaris de l'agència. Recursos metodològics a manera de fitxes: agenda de contactes (líders), catàleg de recursos endògens, inventari de problemes clau, detecció d'iniciatives empresarials, banc d'imatges significatives, etc. Açò facilita, a més, l'organització —o reorganització— de la documentació, tant de la nova com de l'existent o acumulada; amb això, aconseguim, al mateix temps, revisar-la i posar-nos al dia, coneixent els antecedents. Aquesta important labor va parella a la permanent de reflexionar, esquematitzar i escriure, millor en un *quadern-agenda de treball*, que evite el problema de la pèrdua d'informació rellevant.

Açò últim permet superar la mera gestió del dia a dia i obliga a pensar des del principi en clau d'estratègia, és a dir, a considerar, conjuntament, el curt, mitjà i llarg termini, encara que pugui excedir el marc temporal de la pròpia contractació del tècnic. Totes les iniciatives, fins i tot les d'aplicació immediata, solen tindre efectes amb major perspectiva, i llavors, aqueixa visió de futur ha de ser irrenunciable per a l'AEDL, donant carta de naturalesa a la seua condició de promotor i coordinador de processos de desenvolupament local, que arriben a suscitar transformacions estructurals en el seu àmbit d'actuació.

Com ja s'ha assenyalat, un dels aspectes més destacats de l'inici de l'activitat del professional del desenvolupament local és l'acumulació d'informació rellevant, que li permeta *situar-se* i moure's amb garanties en el seu marc d'actuació. Per a això, cal trobar documentació i dades estadístiques sobre el lloc i dels temes de treball, obtinguda tant de publicacions generals com de fonts específiques referides a la realitat local (premsa, butlletins, revistes, programes de festes, etc.). Aquesta labor és important perquè es desconeixen, ben sovint, les possibilitats informatives que existeixen en l'entorn de laboral propi, sent un handicap per a l'activitat quotidiana i la realització de projectes. El maneig constant de documents requereix disposar d'unes mínimes pautes organitzatives, ja que, a més, es genera informació significativa que cal posar a disposició dels usuaris de l'agència, altres tècnics, responsables polítics, mitjans de comunicació, entre altres possibles interessats.

Cal considerar, així mateix, la importància de difondre els resultats de les actuacions empreses i donar informació una vegada que avance nostra tasca, deixant constància de les realitzacions i de la metodologia utilitzada per assolir els objectius proposats. En aquest sentit, els butlletins d'agència, els blocs especialitzats o les pàgines web, entre d'altres recursos, exerceixen un paper rellevant, contribuint a posar la dita informació a l'abast de moltes altres persones i entitats. La recerca de dades i la documentació poden incidir també en la dinàmica sociocomunitària, si s'aconsegueix involucrar en aqueix tipus d'activitats a la

població amb la qual es treballa. I a més, pot repercutir en la formació de xarxes col·laboratives que contribuïsquen a facilitar la labor tècnica.

Les iniciatives enunciades i altres ací no exposades han de quedar reflectides en el pla d'actuació de l'estructura tècnica, que serà el que oriente el treball específic en matèria de desenvolupament local. Aqueix marc ha de contindre, a partir d'una profunda reflexió sobre l'abast de l'acció professional, els objectius i l'organigrama, la relació dels recursos existents, els mètodes o procediments d'intervenció, així com el calendari d'activitats concretes, entre altres elements. Ha de ser dinàmic per adaptar-se a les novetats i coherent amb les possibilitats de l'entitat, sense oblidar l'oportunitat d'integrar suports des de la comunitat, així com de la resta d'organitzacions que poden facilitar la realització algunes de les tasques previstes. Editat en distints formats (fullet, pòster, web), ha de trobar-se a l'abast del conjunt d'actors amb els quals ens relacionem i, a més, permetre la incorporació de les seues aportacions una vegada debatudes i consensuades.

Encara que estem començant —ens trobem en les primeres setmanes de treball—, no ha d'oblidar-se la necessària actualització del tècnic ja des del principi. Capacitació professional per mitjà de la seua participació en accions formatives i disposició de temps per a l'adquisició de noves capacitats a partir de la revisió de la producció bibliogràfica existent sobre el tema i el coneixement d'experiències amb efecte demostratiu. En aquest sentit, seguint raonaments anteriors, adquireix una notable rellevància la recerca i integració en xarxes de treball col·laboratiu, ja que, com més fem des del principi per intentar millorar la nostra situació i la de l'entitat a la qual ens hem incorporat, millor ens anirà en tots els sentits. Açò incideix en la reflexió permanent sobre el funcionament més adequat de l'estructura, a fi de proposar els canvis que siguen necessaris, perquè, en cada moment, es convertisca en una verdadera *palanca* per al desenvolupament local.

Les claus:

- (1) Definir com més prompte millor competències i funcions del tècnic.
- (2) Reconèixer detalladament el marc físic i humà de treball.
- (3) Sistematitzar i organitzar la informació i documentació disponibles.
- (4) Desenvolupar les ferramentes metodològiques que faciliten el treball tècnic.
- (5) Adequar l'àrea de treball considerant objectius, usuaris i activitats.
- (6) Establir una bona xarxa de relacions (formals i informals) i participar en xarxes de treball col·laboratiu.
- (7) Elaborar el pla d'actuació de l'estructura tècnica de manera compartida amb els protagonistes de la realitat local.
- (8) Adoptar una actitud reflexiva i crítica sobre la millora de l'estructura tècnica i l'adequació permanent d'aquesta.

Les activitats proposades:

- (1) Confecciona el document d'identitat o fitxa tècnica de l'estructura o agència, seguint l'esquema proposat de 18 punts.
- (2) Elabora un repertori de fonts d'informació, primàries i secundàries, que en el marc d'activitat professional puguin ser d'utilitat de cara al treball habitual en l'agència.
- (3) Esquematitza la xarxa de relacions en la qual pots rebre suports, formals i informals, per a realitzar el treball tècnic des de l'agència (utilitza la metodologia del sociograma).

- (4) Redacta el pla d'actuació de l'agència considerant totes les variables que contribuïsqen a l'efectiva aplicació d'aquesta; elabora'l comptant amb la participació dels distints actors involucrats.
- (5) Dissenya diversos itineraris que permeten obtenir una imatge precisa de la realitat local, destacant tant els seus problemes com les seues possibilitats de cara al desenvolupament local.

La bibliografia:

- GARCÍA RODRÍGUEZ, J.L. i RODRÍGUEZ MARTÍN, J.A. (editors) (2007) *Teoría y práctica del desarrollo local en Canarias. Manual para agentes de desarrollo local y rural*, Federación Canaria de Desarrollo Rural, Las Palmas de Gran Canaria, 447 pàg. + CD.
- IZQUIERDO VALLINA, J. (2002) *Manual para agentes de desarrollo rural. Ideas y propuestas para moverse entre la conservación del patrimonio y el desarrollo local*, Gobierno del Principado de Asturias i Ediciones Mundi-Prensa, Madrid, 453 pàg.
- VACHON, B. en col·laboració amb COALLIER, F. (2001) *El desarrollo local. Teoría y práctica. Reintroducir lo humano en la lógica del desarrollo*, Ediciones Trea, Gijón, 302 pàg.
- ZAPATA HERNÁNDEZ, V.M. (2003) «Los programas de desarrollo territorial en Canarias: el caso de ENDOPLAN de la isla de La Palma», en GARCÍA RODRÍGUEZ, J.L. (editor) *Desarrollo rural en territorios insulares. Especial referencia a las Islas Canarias*, CeCODET i Cabildo de La Palma, Santa Cruz de La Palma, pàg. 293-328.
- ZAPATA HERNÁNDEZ, V.M. (2005) «La figura, las competencias y las metodologías del dinamizador local», en SAAVEDRA, J., ZAPATA, V. i LEGNA, C. (directors) *Lecciones para la actualización técnica en desarrollo local*, Sociedad de Desarrollo de Santa Cruz de Tenerife, Santa Cruz de Tenerife, pàg. 211-353.

Els enllaços d'Internet:

CeCODET Centre de Cooperació i Desenvolupament Territorial, Universitat d'Oviedo

<http://www.uniovi.es/cecodet>

Xarxa Espanyola de Desenvolupament Rural

<http://redr.es/grupos>

TREA Editorial que promou publicacions específiques sobre desenvolupament local

<http://www.trea.es/muestracol.php?nombre=Desarrollo%20Local&idcat=10&tienesub=N>

La dimensió tècnica en el desenvolupament territorial (2001)

<http://www.uji.es/bet/serveis/sasc/ext-uni/oferim/inter/dos01cs.pdf>

Fitxa de contactes – Agenda de contactes

Nom i cognoms del contacte:

Responsabilitat o funció:

Adreça postal (organisme o associació):

Altres adreces postals de contacte (professional, personal, etc.):

Telèfon:

Mòbil:

Fax:

<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
----------------------	----------------------	----------------------

Correu electrònic:

Motiu del contacte i/o interès per a «Veïns al Projecte»:

Observacions, comentaris, informació complementària:

Data:

Hora:

Investigador/a – Grup de treball:

<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
----------------------	----------------------	----------------------

Els primers programes de desenvolupament territorial a Canàries: l'ENDOPLAN de l'illa de La Palma. Pautes per a la realització del treball tècnic en desenvolupament local.

- a. La prioritització de les labors de detecció i anàlisi dels recursos disponibles i d'elaboració de diagnòstics de caràcter integrat, a partir d'un intens reconeixement del territori i de l'acostament permanent als actors del procés de desenvolupament local.
- b. La formulació d'objectius, tant generals com específics, i criteris de selecció dels projectes, coherents, precisos i rigorosos, que a més atendien a la complexa realitat territorial, econòmica i social de La Palma en aquell moment.
- c. L'autonomia en el treball i en la presa de decisions, aspecte transcendent per realitzar una adequada labor de pont entre les administracions i els promotors d'iniciatives; aquesta circumstància va convertir l'operació en una referència fonamental per als actors del desenvolupament local en La Palma durant bona part de la seua actuació.
- d. La recerca permanent de punts de trobada entre tècnics i entre promotors, i de relació entre ambdós, afavorint la seua comunicació efectiva i la seua cooperació necessària, aprofundint, sobretot, en l'aproximació a un llenguatge comú, en la circulació de la informació i connexió d'iniciatives que pogueren beneficiar-se d'un desenvolupament conjunt, en la generació d'un clima de confiança i treball compartit, en el plantejament d'objectius comú en un marc de creixent integració i complementarietat, etc.
- e. L'adaptació del mètode de treball i de l'esquema organitzatiu de l'estructura tècnica a les circumstàncies canviants de la realitat insular, donant prioritat a la flexibilitat necessària per donar cobertura a iniciatives de molt diferent signe, entitat i abast.
- f. La sistematització i difusió contínua de la informació disponible a través de bases de dades de projectes empresarials, línies d'ajuda i subvenció, legislació vigent, dades actualitzades de caràcter territorial i socioeconòmic, etc.
- g. L'adequació de l'estructura tècnica als objectius del projecte: horari adaptat al promotor; disposició permanent per a desplaçaments i viatges; autonomia per desenvolupar activitats no convencionals junt amb els promotors (en l'explotació agrícola, en la indústria de transformació, en l'associació de veïns, en les oficines dels distints ajuntaments, etc.). En aquest sentit, és important ressaltar la transcendència

que adquireix el treball «informal» i fora d'horari convencional en la línia de la dinamització i vertebració del teixit social i econòmic.

- h. El manteniment permanent de punts de connexió respecte a la societat palmera («deixar-se veure»): l'intercanvi d'informació i la participació en esdeveniments de distint tipus, la concurrència en el debat i la reflexió sobre els principals assumptes d'interès col·lectiu, la difusió d'accions i activitats a través dels mitjans de comunicació social, etc.
- i. La valoració de l'oportunitat dels projectes i de les possibilitats d'obtindre èxit a curt, mitjà i llarg termini, açò és, l'aposta per la «maduració natural» de les iniciatives acompanyant els seus promotors durant bona part del procés, considerant per damunt de tot els seus interessos i aspiracions. I és que, en aquest sentit, l'efecte-demostració suposa un element transcendental per generar un clima de confiança en relació amb altres possibilitats de desenvolupament.

ZAPATA HERNÁNDEZ, V.M. (2003) «Los programas de desarrollo territorial en Canarias: el caso de ENDOPLAN de la isla de La Palma», en GARCÍA RODRÍGUEZ, J.L. (editor) *Desarrollo rural en territorios insulares. Especial referencia a las Islas Canarias*, CeCODET i Cabildo de La Palma, Santa Cruz de La Palma, pàgines 299-300.

Exemple de fitxa de detecció d'iniciatives empresarials

Projecte: Revitalització i comercialització de la producció de mel.

Àmbit: Municipi de Villa de Mazo, extensible a la resta de municipis que tinguen eixams.

Persones de contacte: Francisco González Ortega, membre i impulsor de la SAT de Apicultores de Mazo i integrant de l'Asamblea de Grupos Ecologistas de La Palma. Pablo Batista, enginyer tècnic agrícola (actualment, imparteix un curs de cultius sota abríc a la costa de Villa de Mazo).

Descripció: Al municipi de Villa de Mazo s'ha constituït recentment una SAT d'apicultors, per millorar l'envasament i etiquetatge del producte, de cara a la distribució i comercialització, tant en el mercat local com fora de l'illa. El Consell els ha concedit diverses subvencions per pal·liar els efectes d'algunes malalties que han patit els eixams. En aquests moments, afronten la construcció d'una xicoteta planta d'envasament en El Pueblo.

Possibilitats: Aconseguir subvencions per revitalitzar la producció de mel, millorant la presentació al consumidor d'aquesta amb un millor envasament i etiquetatge. Incorporar membres d'àmbit insular a la societat, amb etiquetatge que especifique productor i municipi de procedència. A Garafía, per exemple, existeixen quatre productors importants, entre ells Antonio Sánchez (Cueva de Agua) i Mario Pérez (Llano Negro).

Fonts: Informació sobre la mel en l'ADL del Consell Insular. Cooperativa de la mel de l'illa d'El Hierro. Bibliografia sobre apicultura: HENRÍQUEZ JIMÉNEZ, F. i PARICIO NÚÑEZ, E. (1989) *Manual práctico de apicultura para las Islas Canarias*, Conselleria d'Agricultura i Pesca del Govern de Canàries, Santa Cruz de Tenerife, 103 pàg. Documentació i fullets sobre el tema que ha editat la Conselleria d'Agricultura, Ramaderia i Pesca del Govern de Canàries.

ZAPATA HERNÁNDEZ, V.M. (2003) «Los programas de desarrollo territorial en Canarias: el caso de ENDOPLAN de la isla de La Palma», en GARCÍA RODRÍGUEZ, J. L. (editor) *Desarrollo rural en territorios insulares. Especial referencia a las Islas Canarias*, CeCODET i Consell de La Palma, Santa Cruz de La Palma, pàgina 322.

*La materialització de les paraules en el primer manifest
Cortes d'Arenoso. Novembre de 2005*

El futur del món rural i el protagonisme dels professionals que intervenen en el procés de desenvolupament d'aquest

MANIFEST

.....
Cortes d'Arenós, Castelló
.....

La creixent complexitat del món rural requereix una mirada múltiple per respondre a la diversa problemàtica d'aquest. L'actual multifuncionalitat dels territoris rurals precisa aprofundir en el treball interdisciplinari a partir de la col·laboració entre els professionals que realitzen la seua activitat en aquest àmbit, cas d'agents de desenvolupament, treballadors i treballadores socials, animadors i animadores socioculturals, mediadors i educadors en les diferents vessants, etc.; es tracta de figures professionals extraordinàriament necessàries, però la seua situació, lluny de millorar, empitjora amb el pas del temps. I és que, cada vegada és més difícil treballar en contextos rurals per la pluralitat d'interessos i expectatives existents, i a més, pel fet que els municipis han assumit majors i distintes competències que de vegades no tenen resposta des de la dimensió tècnica qualificada, recaient la responsabilitat de la seua gestió en els professionals del desenvolupament rural. A més, la ciutadania és més exigent i reivindicativa, de manera que «has de respondre, però no estàs dotat per atendre-ho tot».

El reforçament de les estructures tècniques que intervenen en l'espai rural està, llavors, més que justificat, sobretot si s'atén als diagnòstics realitzats sobre l'evolució recent i la situació actual d'aquest àmbit, en els que ressalta el creixent decaïment i la subordinació a la dinàmica del món urbà, alhora que indiquen una sèrie de circumstàncies i processos que qüestionen la viabilitat social i econòmica de molts pobles. Entre aqueixes ombres que s'apunten des d'una perspectiva general, cal citar la deficient comunicació respecte als

centres de decisió i en l'interior del mateix espai rural, la qual cosa reforça, en molts casos, el sentiment propi d'aïllament; el deteriorament de la qualitat de vida per la carència de serveis i d'equipaments col·lectius adaptats a les noves necessitats dels seus habitants; la pèrdua dels efectius més joves i dinàmics per emigració, amb el consegüent envelliment de la població rural i la immediata repercussió en l'absència d'iniciatives i en el desinterès econòmic i social; l'abandonament de les activitats tradicionals per escassament competitives i rendibles, circumstància que provoca l'obsolescència de la infraestructura agrària i la pèrdua de bona part del patrimoni rural, tangible i intangible, sent aquest un dels problemes més apressants, per ser irremeiable el seu adéu definitiu en moltes ocasions. I tot això té repercussions visibles en el paisatge rural; també en la imatge i bategar humà, que ofereix evidents mostres de resignació cada vegada a més llocs.

Per intentar invertir aquesta visió més pessimista del món rural cal el concurs de professionals competents que dinamitzen aquest medi, per trobar, així, el necessari equilibri respecte als espais urbans, que reben, sovint, major atenció i compten amb estructures tècniques més potents i estables. I així, específicament, als professionals del desenvolupament rural, se'ls sol·licita que analitzen i enuncien les carències que presenta un territori determinat des del diagnòstic de la realitat, i a més, que contribuïsqen a l'animació, planificació i gestió d'aquest quan, realment, la seua missió fonamental pareix que ha d'orientar-se més cap a la coordinació dels factors que poden propiciar el desenvolupament de les comunitats que en aquests s'assenten: procurar sintonitzar adequadament el conjunt d'actors que interactuen en el marc local, amb l'objectiu de millorar l'organització de cara a l'avanç del procés de desenvolupament. No obstant això, cal considerar que la dinamització és una responsabilitat compartida, tasca de tots i totes que, d'alguna manera, configuren la realitat en qualsevol context.

Pareix, llavors, que encara no s'ha aclarit prou el perfil i les competències d'aquests professionals, sobretot en relació amb el treball que realitzen als municipis, treballant-hi als ajuntaments. Hi cap, no obstant això, una pregunta essencial: poden realment resoldre's aquestes qüestions si es considera que no hi ha realitats semblants? Potser calga pensar en capacitats genèriques, per compartir i unificar la professió, i específiques, adaptades a les particularitats de cada territori i comunitat. És vital, perquè l'ampliació de la formació contínua que poden rebre, per respondre als canvis i a les modernes demandes que es produeixen amb major freqüència en el medi rural, vinculades amb el treball sobre col·lectius vulnerables o nous residents, i fins i tot, amb la necessària projecció exterior i interacció del món rural amb l'urbà. La versatilitat pareix que es troba entre les seues principals capacitats i es valora sovint

abans que qualsevol qualificació professional, orientats sempre els professionals per un pla de treball que aspire a contindre objectius i accions pròximes als principis i a l'essència del desenvolupament local.

Els professionals del desenvolupament en el medi rural continuen constituint un «projecte amb data caducitat», segons la seua pròpia impressió, atesa la regulació vigent de l'activitat que exerceixen, la qual cosa, unida a la seua precarietat laboral en molts casos, suposa el caldo de cultiu apropiat per a la distracció de les seues funcions essencials, arribant de vegades a patir autèntics abusos de poder des de l'àmbit de les entitats contractants. El fet que en prou oportunitats no es delimiten amb precisió les seues competències, sobretot en relació amb les realitzades per altres tècnics municipals, i fins i tot, respecte a la labor dels gestors polítics que també assumeixen càrrega de treball en les corporacions locals, fa que la seua consideració no siga l'adequada. Unit a açò, l'escassa solvència financera de molts ajuntaments i mancomunitats de municipis, no afavoreix la consolidació efectiva d'aquesta figura professional en el context rural, per la qual cosa cal demandar un major compromís de les administracions supramunicipals, essencialment en el pla autonòmic.

En aquest sentit, des de la gestió política ha de considerar-se els tècnics de desenvolupament com a tals, i no sols com a *instruments* per realitzar projectes i aconseguir recursos exògens a tota costa. Per a això és necessari que el coneixement polític sobre els conceptes i les ferramentes —i també sobre les possibilitats— del desenvolupament local augmenten, sent recomanable que els responsables participen en els fòrums que es duen a terme per avançar en aquests temes, generant xarxes, i d'aquesta manera, valorar la conveniència de fer, així mateix, èmfasi en els processos davant de l'obtenció de resultats a curt termini. Només des d'aquesta perspectiva d'entendre el progrés dels territoris serà possible avançar cap a un futur esperançador i sostenible, per la qual cosa, de la mateixa manera, ells «han de creure-s'ho», igual que el conjunt d'habitants del medi rural, arrossegant d'aquesta manera als professionals menys compromesos, que han de superar la rutina que els distrau de la possibilitat d'innovar en el marc d'una activitat enormement rica per la diversitat dels seus matisos: «qui no ho té clar, que no s'hi fique».

L'aposta financera que implica donar suport a la contractació de tècnics que realitzen la seua labor en l'escala municipal o comarcal, s'ha de completar, a més, amb una decidida intervenció per crear i enfortir una xarxa consistent d'agents que aprofiten les sinergies que suposa el treball col·laboratiu en xarxa, ja que, «els agents ens coneixem poc i no es transfereixen les nostres experiències diverses». En aquest context, la formació programada

ha de superar els esquemes convencionals per convertir-se en un verdader revulsiu de la seua activitat professional: l'intercanvi de bones pràctiques i el coneixement de models rellevants que puguen orientar l'activitat comuna es converteixen en actuacions propícies. Així mateix, pareix necessària la decidida involucració de les universitats en el desenvolupament de propostes formatives de caràcter permanent, potser reglades en el futur. El suport econòmic als municipis i mancomunitats també ha de preveure l'adaptació física dels espais per a la promoció del desenvolupament local: instal·lacions i equipaments han de respondre a les característiques d'una nova societat en el marc rural. Igualment, cal avaluar de manera convenient el treball realitzat pels professionals del desenvolupament, utilitzant indicadors solvents per a això, que siguen més un estímul que un mer dispositiu de control.

En definitiva, el camí ja recorregut ens porta al mateix diagnòstic de sempre: els recursos que s'apliquen a l'habilitació de les estructures tècniques que tenen la responsabilitat d'acompanyar els processos de desenvolupament local, amplificarien la seua repercussió si es prenen algunes decisions relacionades amb l'esmena de la precarietat laboral dels tècnics, l'establiment de xarxes de treball eficients, l'impuls de programes formatius i d'actualització realment adaptats a les seues demandes i necessitats, i sobretot, la dignificació de la seua figura professional. La creixent responsabilitat i poder d'influència dels professionals del desenvolupament local en el món rural no d'acord amb les condicions en les quals actualment realitzen la seua labor, sent aquesta clau per a l'avanç equilibrat de territoris i comunitats amb les característiques abans apuntades.

Per tot això, es vol manifestar la necessitat de suscitar un procés de reflexió i debat sobre el paper que han d'exercir els professionals del desenvolupament en el futur del món rural, tant des del mateix col·lectiu com des de les entitats públiques que es relacionen amb la promoció d'aquesta figura professional. En el segon cas, pareix just reivindicar que els organismes amb competències en la matèria, sobretot en l'escala autonòmica i provincial, aposten ja, i de manera decidida, per la consolidació de les estructures tècniques incorporant-hi més línies d'actuació en el pla de la informació, la coordinació, l'assessorament i la formació, afavorint la trobada dels integrants de la xarxa de treball. És urgent, per tant, conjugar l'energia dispersa que es troba en les diverses iniciatives que pretenen millorar la situació dels territoris i de les comunitats rurals; no s'ha d'obviar, llavors, l'objectiu d'estabilitzar les condicions laborals dels i les professionals que tenen encomanada la responsabilitat de mantindre la vitalitat del món rural.

AUTORS I AUTORES

Tomás Alberich Nistal

Doctor en Sociologia per la Universitat Complutense de Madrid (1994). Magister en Investigació, Gestió i Desenvolupament Local. Professor contractat doctor en la Universitat de Jaén, Àrea de Treball Social i Serveis Socials. Membre del Seminari d'Estudis SEPISE i de l'Observatori Internacional de Ciutadania i Medi Ambient Sostenible (CIMS). Col·laborador com a especialista en metodologies participatives dels Programes d'Extensió Universitària de la Universitat Jaume I de l'Agenda 21 de la Cultura i de l'Observatori per al Desenvolupament Sociocultural Rural.

[alberich@ujaen.es]

Artur Aparici Castillo

Professor de Sociologia a la Universitat de València (EG) des de 1986 i posteriorment a la Universitat Jaume I des de la seua creació en 1991. Ha realitzat i dirigit investigacions sociològiques en diversos camps com ara l'animació sociocultural i la cultura; el turisme rural i l'esport; el sistema educatiu i la inserció laboral dels universitaris i la sociologia rural i altres temes territorials. Ha estat implicat en el procés de creació de la Universitat Jaume I i ha participat en el disseny, creació i posada en funcionament de diversos serveis d'aquesta universitat.

[aparici@fis.uji.es]

Azucena Bádenes Negre

Llicenciada en Psicologia i diplomada en Magisteri (professorat d'EGB). Professora del Centre de Formació de Persones Adultes de l'Alt Palància. Ha realitzat estudis de doctorat en Psicologia de l'Educació amb treballs d'investigació sobre l'aprenentatge dels adults i les persones majors, desenvolupant programes educatius per a millorar les capacitats de memòria i els processos cognitius i psicosocials de les persones majors en la comarca de l'Alt Palància. És directora del centre FPA Alt Palància i membre de la mesa tècnica del Programa d'Extensió Universitària.

[azucenabad@telefonica.net]

Luis Alberto Bermejo Asensio

Doctor en Veterinària, professor de l'Escola d'Enginyers Agrònoms de la Universitat de La Laguna (Tenerife), treballa com a investigador en sistemes de producció agropecuàries i ordenació de recursos en zones desfavorides i espais naturals protegits. Soci fundador de l'ONG Veterinarios sin Fronteras a Andalusia (1991). Formador i investigador en projectes de desenvolupament rural a Canàries, aplicant la metodologia del Diagnòstic Rural Participatiu.

[lasensio@ull.es]

Anabel Ejarque Peñarroya

Llicenciada en Humanitats. Agent d'ocupació i desenvolupament local de l'Ajuntament de Forcall des de 2002. Membre de la mesa Tècnica del Programa d'Extensió Universitària de la Universitat Jaume I, ha participat activament en els projectes i activitats de desenvolupament sociocultural en el medi rural.

[anabelejarque@gmail.com]

Josefa Ferreres Guardiola

Diplomada. Agent de desenvolupament local de 1987 a 1993 a Sant Mateu i en el Mòdul de Promoció i Desenvolupament del Maestrat. De 1994 a 1996 dirigeix i coordina les iniciatives comunitàries a la comarca del Baix Maestrat NOW dirigides a fomentar la igualtat d'oportunitats en el treball i la iniciativa Ocupació-Youthstart l'objectiu de la qual era afavorir la integració en el mercat laboral dels joves entre 16 i 24 anys. Des de 2001, és agent d'ocupació i desenvolupament local a Sant Mateu i en la Mancomunitat Castelló Nord.

[ferreresguardiola@hotmail.com]

Cristina Molina Al fonso

Diplomada en Treball Social, Universitat de La Laguna. És investigadora social, aplicant metodologies participatives en les àrees de salut, ocupació, educació, urbanisme, turisme, etc., treballa amb diferents col·lectius de joves, llauradors, dones, discapacitats, etc. És formadora i investigadora en projectes de desenvolupament rural en espais naturals protegits de Canàries, on aplica la metodologia del Diagnòstic Rural Participatiu. Actualment és coordinadora i planificadora de projectes de desenvolupament comunitari, en què fa servir l'enfocament participatiu, en àrees urbanes dels municipis de La Laguna i Santa Cruz de Tenerife.

Anna García Monfort

Diplomada en Treball Social. Treballadora social de l'equip base de Serveis Socials de la Mancomunitat Comarcal Els Ports des de 1991 i membre de la mesa tècnica del Programa d'Extensió Universitària de la Universitat Jaume I. Col·laboradora del programa País Rural.

[annamonfort@hotmail.com]

Xavier Ginés i Sánchez

Sociòleg. Agent de desenvolupament local de Benlloch i professor del Departament de Sociologia i Antropologia Social de la Universitat de València. Membre de la mesa tècnica d'Extensió Universitària de l'UJI. Investigador en matèries de participació ciutadana, desenvolupament rural i gestió del patrimoni cultural. A l'Ajuntament de Benlloch, entre

d'altres tasques relacionades amb el desenvolupament, coordina el procés de participació ciutadana que és un dels primers a formar part del projecte País Rural de l'UJI.

[aodl@belloch.es]

Pepe Lobillo Eguíbar

Doctor en Veterinària, màster en Educació Social. Soci fundador de l'ONG Veterinarios sin Fronteras a Andalusia (1991). Entre els anys 1993 i 2004 ha participat com a formador i investigador en diferents projectes de desenvolupament rural a Espanya i a Mèxic (2 anys), aplicant la metodologia del Diagnòstic Rural Participatiu. Des de l'any 2004 treballa com a coordinador de l'Àrea de Urbanismo y Convivencia del Plan Integral del Polígono Sur (ajuntament, Junta d'Andalusia i Govern central), facilitant processos participatius per a la transformació d'aquest barri marginal de Sevilla.

[pepelobillo@yahoo.es]

Albert López Monfort

Gestor cultural. Coordinador del Programa d'Extensió Universitària de l'UJI des de l'any 1998. Membre de l'Observatori pel Desenvolupament Cultural Rural de l'UJI. Certificat europeu en Gestió i Administració de Projectes Culturals. Especialitzat en processos de desenvolupament cultural a l'àmbit rural.

[amonfort@sg.uji.es]

Miguel Ángel Martín Cuesta

Professor d'EGB, certificat europeu en Gestió i Administració de Projectes Culturals, *coach executive* i *coach* d'equips. Gran experiència en gestió d'equips com a director d'àrees de cultura en diferents organismes públics. Expert en formació d'habilitats socials i comunicació interpersonal. Actualment, és consultor en Create —oficina de Madrid— i combina aquesta activitat amb la tutoria de projectes i la formació en el Vicerectorat de Cultura de la Universitat Jaume I, Extensió Universitària, per a projectes de desenvolupament cultural en el medi rural.

[cuesta@guest.uji.es]

Margarita Porcar Miralles

Llicenciada en Filologia Hispànica. Doctora en Filologia Hispànica. Vicerectora de Cultura de la Universitat Jaume I. Membre del Consell Municipal de Cultura de l'Ajuntament de Castelló.

[mporcar@fil.uji.es]

Ángel Portolés Górriz i María Cervera Soler

María Cervera Soler i Ángel Portolés Górriz són llicenciats en Humanitats per la Universitat Jaume I de Castelló i especialistes en gestió cultural i de projectes culturals en l'àmbit rural. Des del 2000 són directores de projectes de l'empresa cultural Arsipe i, des del 2002, col·laboradors del Programa d'Extensió Universitària de la Universitat Jaume I de Castelló, amb el qual col·laboren com a coordinadors de la formació i del projecte Patrimoni. [mservera@arsipe.com] i [aportoles@arsipe.com]

Vicente Querol Vicente

Sociòleg. Professor de Sociologia a la Universitat Jaume I de Castelló. Especialitzat en matèries de turisme, desenvolupament territorial i noves tecnologies. Col·laborador del Programa de Extensió Universitària de la Universitat Jaume I i coordinador del portal cultural Connectem. Participa en projectes europeus Grundtvig sobre noves tecnologies i aprenentatge al llarg de tota la vida. [vquerol@fis.uji.es]

Emilio Sáez Soro

Sociòleg i doctor en Ciències de la Comunicació. Professor en les titulacions de Publicitat i Relacions Públiques i en Comunicació Audiovisual de la Universitat Jaume I. Col·labora amb el Servei d'Extensió Universitària de l'UJI dirigint el projecte Connectem d'alfabetització i desenvolupament digital en l'interior de la província de Castelló. [soro@fis.uji.es]

Tomàs Segarra Arnau

Llicenciat en Humanitats. Especialista en gestió d'organitzacions i empreses culturals i en gestió de projectes culturals en àrees rurals. Tècnic de cultura de l'Ajuntament de Sant Mateu. Membre de la mesa tècnica del Programa d'Extensió Universitària de la Universitat Jaume I, amb el qual també col·labora dins de les accions País Rural i Agenda 21 de la Cultura. [segarraarnau@gmail.com]

Eugeni Trilles i Fabregat

Llicenciat en Ciències del Treball. Tècnic responsable de l'Agència d'Ocupació i Desenvolupament Local de l'Ajuntament de Vilanova d'Alcolea, des de l'any 2005. Membre de la mesa tècnica del Programa d'Extensió Universitària del Servei d'Activitats Socioculturals de l'UJI, des de l'any 2005. [eugeni_trilles@hotmail.com]

Vicente Manuel Zapata Hernández

Geògraf. Professor titular de Geografia Humana de la Universitat de la Laguna especialitzat en les matèries de desenvolupament territorial i participació social. Col·laborador del Programa d'Extensió Universitària de la Universitat Jaume I, entitat per a la qual realitza des de l'any 2000 una intensa activitat d'acompanyament d'iniciatives de desenvolupament sociocultural en poblacions de l'interior de la província de Castelló.

[vzapata@ull.es]

UNIVERSITAT
JAUME I